

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

Themanummer: Werk en inkomen

1e kwartaal 2011

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2010–2011	= 2010 tot en met 2011
2010/2011	= het gemiddelde over de jaren 2010 tot en met 2011
2010/'11	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2010 en eindigend in 2011
2008/'09–2010/'11	= oogstjaar, boekjaar enz., 2008/'09 tot en met 2010/'11

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek – Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel. (088) 570 70 70
Fax (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie

Brigitte Hermans
Annelies Boerdam
Pieter Duimelaar
Ivo Gorissen
Lian Kösters
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen inclusief verzendkosten

Abonnementsprijs: □ 54,45

Prijs per los nummer: □ 14,95

ISSN: 1573-2215

Oplage: 550

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2011.
Verveelvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel – Themanummer: Werk en inkomen	5
Artikelen	7
Inkomens en positie op de arbeidsmarkt	7
Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen	15
Inkomen uit werk en toch risico op armoede	23
Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel	29
Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?	37
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	45
Begrippen	57
Nu en eerder verschenen artikelen	61
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	67
Publicaties	71

Redactioneel – Themanummer: Werk en inkomen

Al geruime tijd combineert het CBS gegevens die uit verschillende registers en uit enquêtes komen. Dergelijke combinaties leveren een aanzienlijke informatieve meerwaarde op in de statistische beschrijving van maatschappelijke fenomenen. Ze voorzien in meer detaillering en verdere uitdieping van de afzonderlijke statistische thema's, maar bieden daarnaast ook legio mogelijkheden voor een statistische doorkijk in de samenhangen tussen verschillende thema's.

Voor dit themanummer van de SET 'Werk en Inkomen' zijn steekproefgegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) verrijkt met (integraal beschikbare) registergegevens uit de Inkomensstatistiek. Door deze themaoverstijgende aanpak kan het CBS geheel nieuwe uitkomsten over de combinatie van arbeid en inkomen publiceren. Aan de hand van zes artikelen wordt voor het eerst verslag gedaan van deze uitkomsten. Een deel van de nieuwe cijfers, zoals bijvoorbeeld inkomen naar opleidingsniveau, wordt regulier opgenomen in StatLine, de elektronische databank van het CBS, en zal jaarlijks worden geactualiseerd.

Artikelen

Het eerste artikel 'Inkomens en positie op de arbeidsmarkt' van dit themanummer behandelt merendeels de inkomenssituatie van personen die deel uitmaken van de werkzame beroepsbevolking. Van deze werkenden zijn de inkomensgegevens verbijzonderd naar opleidingsniveau en gerelateerd aan verschillen in geslacht, leeftijd en arbeidsduur. Ook is er aandacht voor de inkomensverschillen tussen werknemers en zelfstandigen en tussen beroepsgroepen en bedrijfsklassen. Voor de veel voorkomende beroepsgroepen en bedrijfsklassen zijn bovendien de koopkrachtveranderingen in 2008 ten opzichte van 2007 berekend.

In het tweede artikel 'Economisch zelfstandigen' staat, apart voor werkende mannen en werkende vrouwen, de vergelijking centraal tussen de groep met een inkomen uit arbeid of onderneming op het niveau van tenminste het wettelijke minimum (de economisch zelfstandigen) en de groep met een lager inkomen. De verschillen tussen mannen en vrouwen in economische zelfstandigheid worden bezien in de context van leeftijd, levensfase, herkomst en huishoudenssamenstelling, en vervolgens met een meer diepgaande analyse gerelateerd aan arbeidsduur, beroepsniveau, bedrijfsklasse en positie in de werkkring.

Het aantal werkenden dat vanwege weinig inkomen risico op armoede loopt en de determinanten van dit risico vormen vervolgens de rode draad in het derde artikel 'Werkenden onder de armoedegrens'. Apart voor werknemers en zelfstandigen wordt de kans op armoede gerelateerd aan diverse persoons- en arbeidskenmerken. Bij de persoonskenmerken gaat het om geslacht, leeftijd, opleiding, herkomst en huishoudenssamenstelling en bij de arbeids-

kenmerken om arbeidsrelatie, arbeidsduur en bedrijfsklasse. Daarnaast biedt het artikel inzicht in de mate waarin (betaalde rente op) grote schulden het inkomen van werkenden onder de kritische drempel drukt.

'Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel' vormt het onderwerp van het vierde artikel in de reeks. Naast de beschrijving van de ontwikkeling van inkomens van deze groepen worden de zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) nader onder het vergrootglas gehouden. Onderzocht is wanneer in de voorgaande jaren de zzp'er anno 2008 de overstap naar het ondernemerschap heeft gemaakt en hoe de aantallen zich hebben ontwikkeld. Ook is nagetrokken of de belastingaangifte van zzp'ers volgens een verlies-winst opgave heeft plaatsgevonden of dat er sprake was van andere fiscale specificaties. Dit geeft inzicht in welk deel tot de gebruikelijke groep ondernemers kan worden gerekend, namelijk de groep die in beginsel in aanmerking komt voor zelfstandigen- of startersaftrek, en welk deel niet.

In het vijfde artikel staan een- en tweeverdienersparen centraal. 'Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?' beschrijft eerst de ontwikkeling van de aantallen een- en tweeverdieners in de totale bevolking. Vervolgens worden de verschillen tussen een- en tweeverdienersparen nader uitgediept op basis van inkomen en achtergrondkenmerken zoals geslacht, leeftijd, herkomst, opleiding, arbeidsduur en positie in de werkkring van de meest verdienende.

Het laatste artikel in dit themanummer heeft de titel 'Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg'. Dat artikel beschrijft de samenhang tussen inkomen en het gebruik van ouder-schapsverlof en formele kinderopvang door werkende ouders. Aan de orde komt in hoeverre achtergrondkenmerken zoals arbeidsduur, opleidingsniveau en gezinssituatie een rol hierbij spelen.

De EBB verschaft maandelijks van bijna dertigduizend steekproefpersonen informatie over de arbeidsmarktpositie. De deelnemende steekproefpersonen worden vijf maal benaderd gedurende een (volg)jaar. Aan de per peilmoment bevroegde EBB-steekproefpersoon is telkens de (huishoudens)inkomensinformatie gekoppeld voor de op dat moment van toepassing zijnde huishoudenssamenstelling van deze persoon. Het betreft dan de bijbehorende inkomensinformatie op basis van het gehele kalenderjaar. Aldus zijn voor de jaren 2005, 2006, 2007 en 2008 inkomensgegevens aan EBB-persoon gekoppeld. De uitkomsten in de artikelen over de gedetailleerde verbanden tussen arbeidskenmerken en inkomensgegevens beschrijven meestal de (gekoppelde) gegevens van 2008. Voor de meer algemene beschrijvingen van ontwikkelingen in de tijd, zijn ook de gegevens van de drie voorgaande jaren gebruikt. De analyses zijn zodanig uitgevoerd dat de uitkomsten niet afwijken van EBB-cijfers over personen naar arbeidspositie die het CBS al gepubliceerd heeft. Voor de EBB-steekproefpersonen waaraan geen inkomens-

gegevens konden worden gekoppeld zijn de ontbrekende inkomensgegevens geïmputeerd. Per artikel zijn verschillende definities, afbakeningen en doelpopulaties gebruikt. In de artikelen zelf staat duidelijk aangegeven op welke

personen en welke begrippen de statistische beschrijvingen betrekking hebben.

De redactie

Inkomens en positie op de arbeidsmarkt

Linda Moonen, Ferdy Otten en Astrid Pleijers

In 2008 was het persoonlijk inkomen van een werkende gemiddeld ruim 35 duizend euro. Dat is beduidend hoger dan het inkomen van een werkloze dat gemiddeld 14,5 duizend euro bedroeg. Bovendien is vanaf 2005 het persoonlijk inkomen van de werkzame beroepsbevolking toegenomen, terwijl dat van de werkloze beroepsbevolking vrijwel gelijk bleef. Binnen de werkzame beroepsbevolking hebben zelfstandigen, hoogopgeleiden en mannen hogere inkomens dan werknemers, laagopgeleiden en vrouwen.

1. Inleiding

Dit artikel beschrijft de inkomenssituatie van personen naar hun positie op de arbeidsmarkt. Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van jaarbestanden van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) die zijn verrijkt met gegevens uit de Inkomensstatistiek. Onder meer zijn het persoonlijk inkomen en het gestandaardiseerd huishoudensinkomen aan steekproefpersonen uit de EBB gekoppeld. Op basis van deze gecombineerde statistiekbronnen zullen nu jaarlijks cijfers op StatLine worden gepubliceerd.

Het artikel is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2 gaat in op de ontwikkeling van het persoonlijk inkomen en het gestandaardiseerd huishoudensinkomen van de werkzame beroepsbevolking, de werkloze beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking. In paragraaf 3 wordt de inkomenspositie van de werkzamen uitgediept, terwijl in paragraaf 4 de inkomenssituatie van werklozen aan de beurt komt. De koopkrachtontwikkeling van werkzamen in de verschillende bedrijfstakken en in de meest voorkomende beroepen staat centraal in paragraaf 5. Tot slot volgen in paragraaf 6 de conclusies. De gedetailleerde cijfers hebben steeds betrekking op 2008, de cijfers over ontwikkelingen bestrijken de periode 2005–2008.

Begrippen

Werkzame en werkloze beroepsbevolking

De *werkzame beroepsbevolking* is hier afgebakend als personen in de leeftijd van 15 tot 65 jaar die wekelijks ten minste twaalf uur betaald werk verrichten. Personen van 15 tot 65 jaar die niet of minder dan twaalf uur per week werken, maar aangeven ten minste twaalf uur per week te willen werken en ook recentelijk inspanningen hebben verricht om dergelijk werk te vinden, worden tot de *werk-*

loze beroepsbevolking gerekend. Alle overige personen van 15 tot 65 jaar behoren tot de *niet-beroepsbevolking*.

Persoonlijk inkomen

Het persoonlijk inkomen bestaat uit het (bruto) inkomen uit arbeid en eigen onderneming, uitkeringen inkomensverzekeringen, uitkeringen sociale voorzieningen (met uitzondering van kinderbijslag) en ontvangen inkomensoverdrachten, verminderd met premies inkomensverzekeringen (exclusief premies volksverzekering).

Besteedbaar huishoudensinkomen

Het besteedbaar huishoudensinkomen bestaat uit de bruto-inkomsten van alle leden van het huishouden (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belastingen.

Gestandaardiseerd inkomen

Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen wordt in dit artikel naast het persoonlijk inkomen gepresenteerd, omdat het een indicator is voor het welvaartsniveau.

2. Inkomen naar positie op de arbeidsmarkt

Persoonlijk inkomen

In 2008 hadden mensen die tot de werkzame beroepsbevolking behoorden een gemiddeld persoonlijk inkomen van ruim 35 duizend euro. Dat van werklozen was minder dan de helft hiervan: 14,5 duizend euro. Sinds 2005 is het gemiddeld inkomen van de werkzame beroepsbevolking (uitgedrukt in prijzen van 2008) elk jaar licht gestegen. Bij de werkloze beroepsbevolking was dat niet het geval. Bij hen was het gemiddeld inkomen in 2008 vrijwel even hoog was als in 2005.

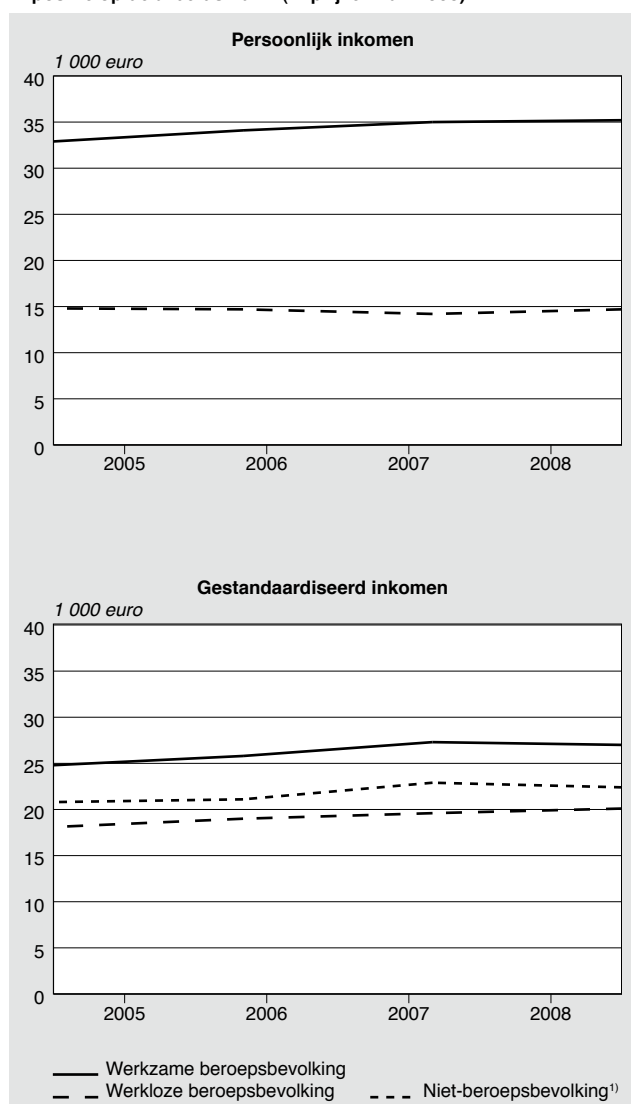
Gestandaardiseerd inkomen

Nemen we het gestandaardiseerd huishoudensinkomen als uitgangspunt, dan blijkt het inkomensverschil tussen de

werkzame en de werkloze beroepsbevolking een stuk kleiner te zijn. Zo bedroeg het gemiddelde gestandaardiseerd inkomen van werkenden bijna 27 duizend euro en dat van werklozen ruim 20 duizend euro. Mensen die tot de niet-beroepsbevolking behoorden, zaten hier met een gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van ruim 22 duizend euro tussen in. Bij de niet-beroepsbevolking gaat het om een gemêleerde groep van onder meer scholieren, studenten, huisvrouwen/mannen, arbeidsongeschikten en vutters, al dan niet met een klein baantje van minder dan twaalf uur per week.

Bij alle drie de groepen nam het gestandaardiseerd inkomen in 2005–2007 elk jaar iets toe. In 2008 stagneerde het gemiddelde inkomen van zowel de werkzame beroepsbevolking als de niet-beroepsbevolking, terwijl dat van de werkloze beroepsbevolking verder groeide.

1. Ontwikkeling persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen naar positie op de arbeidsmarkt (in prijzen van 2008)

¹⁾ Bij het persoonlijk inkomen zijn geen cijfers over de niet-beroepsbevolking gepresenteerd, omdat dit vaak personen betreft zonder eigen inkomen (zoals minderjarige kinderen).

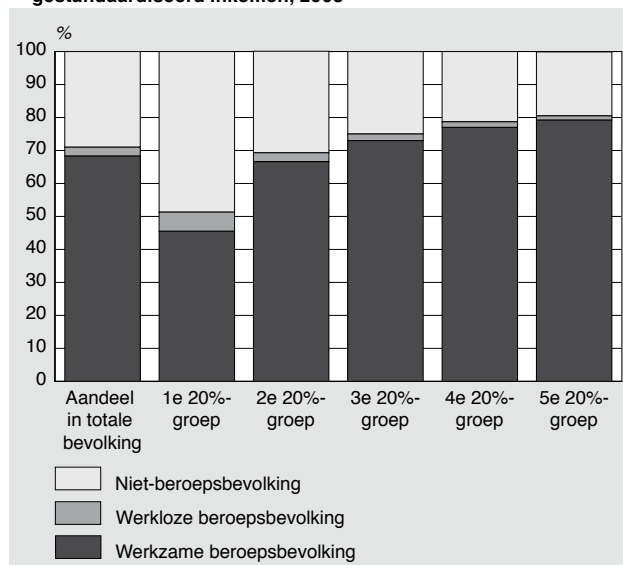
Verdeling naar 20-procentgroepen van de gestandaardiseerde inkomens

In 2008 behoorde 68 procent van de 15- tot 65-jarigen tot de werkzame beroepsbevolking. In de laagste inkomensgroep van het gestandaardiseerde inkomen zijn de werkenden in de minderheid, terwijl ze in de hogere inkomensgroepen steeds een ruime meerderheid vormen, oplopend van krap 70 procent in de tweede 20-procentgroep tot bijna 80 procent in de hoogste. De personen in deze hoogste inkomensgroep hebben een bijbehorend gestandaardiseerd inkomen van ten minste 32 duizend euro.

De werklozen, die nog geen 3 procent van alle 15- tot 65-jarigen uitmaken, zijn met een aandeel van 6 procent oververtegenwoordigd in de laagste 20-procentgroep. In deze inkomensgroep komt het gestandaardiseerd inkomen niet boven de 16,5 duizend euro uit. In de hogere inkomensgroepen is het aandeel werklozen steeds kleiner dan je op grond van hun aandeel in de totale bevolking mag verwachten.

De overige 29 procent van de 15- tot 65-jarigen die tot de niet-beroepsbevolking worden gerekend, zijn vooral goed vertegenwoordigd in de twee laagste 20-procentgroepen. De laagste inkomensgroep bestaat zelfs voor bijna de helft uit personen die deel uitmaken van de niet-beroepsbevolking. In de hoogste twee inkomensgroepen geldt dat slechts voor een op de vijf.

2. Positie op de arbeidsmarkt naar 20%-groepen van het gestandaardiseerd inkomen, 2008

3. De werkzame beroepsbevolking in detail

Opleidingsniveau

Van de werkzame beroepsbevolking heeft ruim vier op de tien een opleiding op middelbaar niveau afgerond. Dit houdt in dat ze over een havo-, vwo- of mbo-diploma of een vergelijkbaar diploma beschikken. Een derde van de groep werkenden bestaat uit hoogopgeleiden. Ze hebben ten

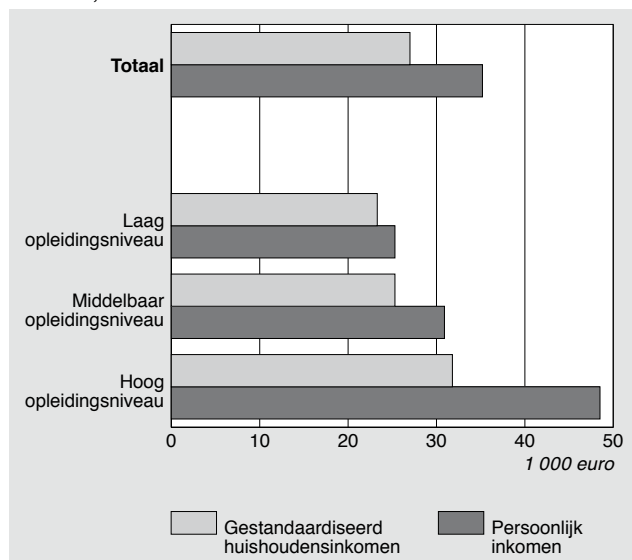

minste een hbo-opleiding voltooid. De overige werkzamen hebben maximaal basisonderwijs en/of één of enkele leerjaren van het voortgezet onderwijs gevolgd en worden tot de laagopgeleiden gerekend.

Hoe hoger het opleidingsniveau van een werkende, hoe hoger in de regel het inkomen is. Dit geldt zowel voor het gemiddeld persoonlijk inkomen als het gestandaardiseerd inkomen. Wel is bij het persoonlijk inkomen het verschil tussen laag- en hoogopgeleiden veel groter dan bij het gestandaardiseerd inkomen. Het persoonlijk inkomen van een laagopgeleide was in 2008 gemiddeld 25 duizend euro. Dat van een hoogopgeleide was met 48 duizend euro bijna 2 keer zo hoog. Het gestandaardiseerd inkomen van laag- en hoogopgeleiden bedroeg respectievelijk 23 duizend en 32 duizend euro.

Verder neemt met het opleidingsniveau het verschil tussen het persoonlijk en het gestandaardiseerd inkomen toe. Bij laagopgeleide werkenden was het persoonlijk inkomen gemiddeld 2 duizend euro hoger dan het gestandaardiseerd inkomen, bij hoogopgeleiden was het verschil bijna 17 duizend euro.

3. Persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen naar opleidingsniveau, 2008

Geslacht en wekelijkse arbeidsduur

Het gemiddeld persoonlijk inkomen van mannen in de werkzame beroepsbevolking is hoger dan dat van vrouwen in deze groep. Dat geldt zowel voor deeltijders als voor voltijders. De inkomenskloof wordt groter naarmate de baan omvangrijker is. Zo hadden mannen met een kleine deeltijd baan (12 tot 20 uur per week) in 2008 een gemiddeld persoonlijk inkomen van bijna 18 duizend euro, terwijl het inkomen van vrouwen met een dergelijke baan ruim 13 duizend euro bedroeg. Bij mannen met een voltijd baan (35 uur per week of meer) kwam het gemiddeld inkomen met ruim 45 duizend euro meer dan 11 duizend euro hoger uit dan dat van de vrouwen.

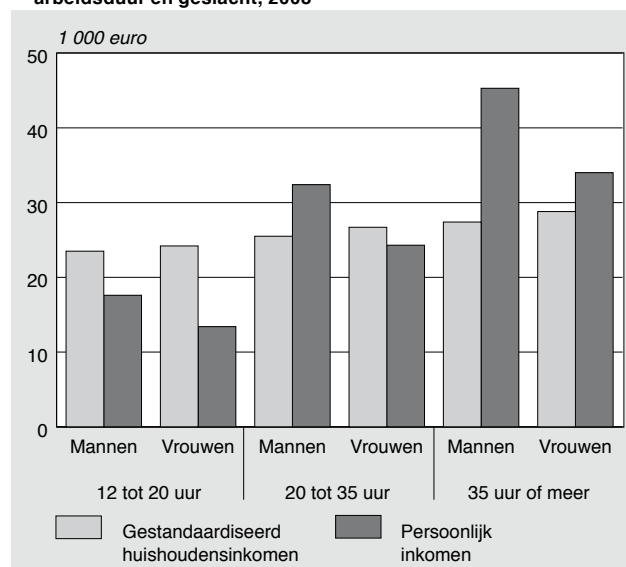
Anders dan bij het persoonlijke inkomen zien we bij het gestandaardiseerde inkomen nauwelijks verschillen tussen

mannen en vrouwen in de hoogte van de gemiddelde inkomens. Vrouwen werken weliswaar vaker in deeltijd, waardoor zij over het algemeen een lager persoonlijk inkomen hebben, maar hebben dikwijls wel een partner die voltijds werkt. Daardoor zijn de verschillen in het huishoudensinkomen, en ook de daarmee samenhangende welvaartsverschillen, kleiner.

Dat bij mannen met een kleine deeltijd baan het persoonlijk inkomen lager is dan het gestandaardiseerde inkomen, komt doordat het merendeel van deze mannen (ruim 6 op de 10) nog studeert en alleen woont. Mannen met een kleine deeltijd baan zijn gemiddeld jonger dan mannen met een voltijd baan: 31 jaar versus 41 jaar. Bij vrouwen is dat juist omgekeerd. Vrouwen met een kleine deeltijd baan zijn gemiddeld 40 jaar oud, terwijl de gemiddelde leeftijd van een voltijds werkende vrouw 36 jaar bedraagt.

Opleiding en ook leeftijd spelen weliswaar een belangrijke rol in de hoogte van het persoonlijk inkomen, maar verklaren lang niet altijd de inkomensverschillen tussen mannen en vrouwen. Zo ligt bij voltijdwerkenden het gemiddelde persoonlijk inkomen van mannen substantieel hoger dan dat van vrouwen (45 duizend versus 34 duizend euro), maar blijft dit verschil nagenoeg gehandhaafd als de opleiding en leeftijd constant worden gehouden. De belangrijkste reden hiervoor is dat de mannen vaker in beter betaalde beroepen werken dan de vrouwen (Merens en Hermans, 2009). Bij werkenden met een kleine deeltijd baan daarentegen, zouden de geconstateerde inkomensverschillen nog een flink stuk hoger kunnen uitvallen, wanneer mannen en vrouwen een vergelijkbare leeftijd en opleidingsniveau zouden hebben. Dat komt vooral doordat de mannen thans vanwege hun jonge leeftijd een verhoudingsgewijze lage positie op de inkomensladder innemen.

4. Persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen naar wekelijkse arbeidsduur en geslacht, 2008

Positie in de werkring

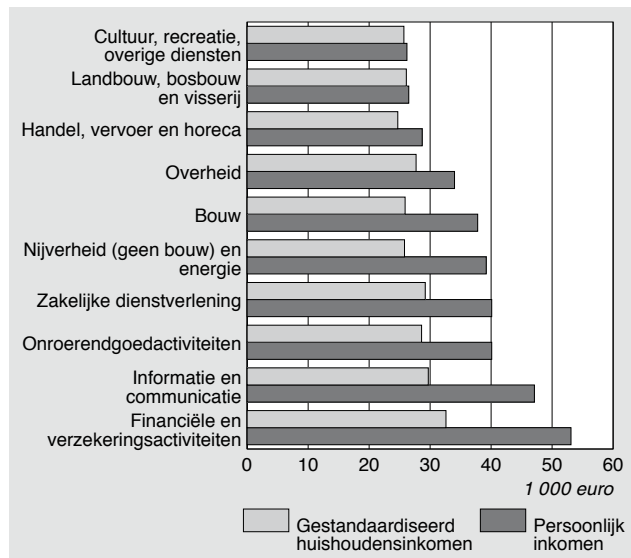
Zelfstandigen hebben een hoger gemiddeld persoonlijk inkomen dan werknemers: 41 duizend euro versus ruim

34 duizend in 2008. Wel is de spreiding van inkomens bij ondernemers fors hoger dan bij werknemers ¹⁾. Bij zelfstandigen kunnen zeer lage en zelfs negatieve inkomens voorkomen (verlies uit onderneming). Dat duidt op een grotere inkomensonzekerheid, maar betekent ook dat bij zelfstandigen uitschieters naar boven veel vaker voorkomen dan bij werknemers. Het gestandaardiseerde inkomen van zelfstandigen ligt eveneens hoger dan dat van werknemers: 31 duizend euro tegen 26 duizend euro.

Bedrijfssector

Werkenden in de sectoren financiële en verzekeringsactiviteiten (zoals beleggingsadviseurs, verzekeringsagenten) of informatie en communicatie (zoals systeembeheerders, journalisten) hebben het hoogste gemiddeld persoonlijk inkomen (zie voor indeling bedrijfssectoren, SBI 2008 (CBS, 2008)). In de financiële sector bijvoorbeeld bedraagt het gemiddelde inkomen in 2008 ruim 53 duizend euro. In de sector cultuur, recreatie en overige diensten is het persoonlijk inkomen slechts de helft hiervan: ruim 26 duizend euro. Bij de overheid ligt het gemiddeld persoonlijk inkomen met 34 duizend euro iets onder het gemiddelde van de totale werkzame beroepsbevolking.

5. Persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen naar bedrijfssector, 2008

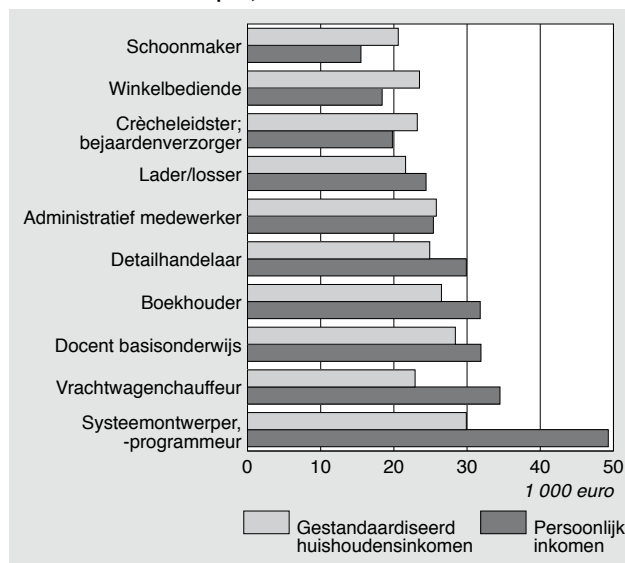
¹⁾ De standaarddeviatie van het persoonlijk inkomen is bij werknemers gelijk aan 26 duizend euro. Onder de groep zelfstandigen is de spreiding van het persoonlijk inkomen met een standaarddeviatie van 45 duizend euro aanzienlijk groter. De spreiding van het gestandaardiseerd inkomen is bij zelfstandigen ook fors groter dan bij werknemers. De bijbehorende standaarddeviaties zijn 13 duizend euro bij werknemers en 25 duizend euro bij zelfstandigen.

De gestandaardiseerde inkomensverschillen veel minder tussen bedrijfssectoren. Deze verschillen zijn echter niet zo veelzeggend, omdat niet bekend is uit welke sector het inkomen van eventuele overige leden in het huishouden afkomstig is.

Meest voorkomende beroepen

De werkzame beroepsbevolking kent een enorme diversiteit in beroepen. Beroepen die vaak voorkomen zijn onder meer winkelbediende, docent basisonderwijs, vrachtwagenchauffeur en bejaardenverzorger. Van de meest voorkomende beroepen hebben systeemontwerpers en -programmeurs met 49 duizend euro duidelijk het hoogste gemiddelde persoonlijk inkomen. Daarna volgen vrachtwagenchauffeurs, docenten basisonderwijs en boekhouders met gemiddelde inkomens van ruim 30 duizend euro. Hekkenluiters zijn crècheleidsters/bejaardenverzorgers (krap 20 duizend euro), winkelbedienden (ruim 18 duizend euro) en schoonmakers (ruim 15 duizend euro). In de laatste twee groepen zijn naar verhouding veel nog thuiswonende jongeren te vinden.

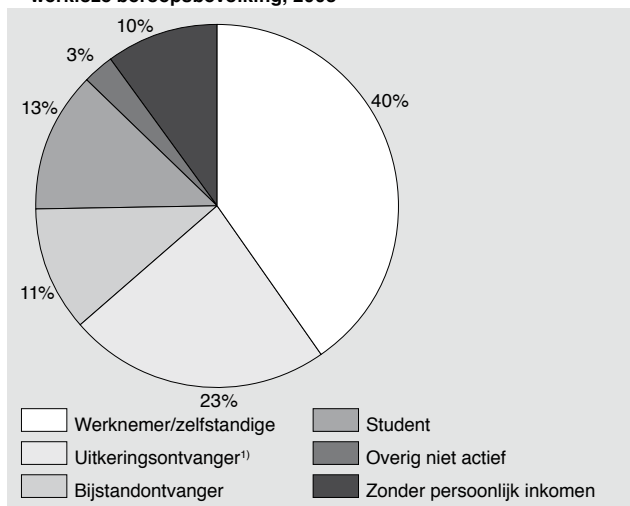
6. Persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen naar toptien meest voorkomende beroepen, 2008

4. De werkloze beroepsbevolking in detail

In 2008 telde de werkloze beroepsbevolking 300 duizend personen. Echter, personen die op het tijdstip van de enquête aangaven werkloos te zijn, zouden op een ander moment in het jaar wel aan het werk kunnen zijn geweest. Daarom is met behulp van inkomensgegevens, die over een geheel onderzoeksjaar worden vastgesteld, nagegaan wat de sociaaleconomische positie van de werkloze beroepsbevolking is. Deze wordt bepaald aan de hand van de voornaamste bron van inkomen die iemand gedurende het hele jaar ontvangen heeft.

7. Voornaamste inkomensbron van het persoonlijk inkomen van de werkloze beroepsbevolking, 2008

¹⁾ Uitkeringen in het kader van inkomensverzekeringen in verband met werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, ouderdom en/of nabestaanden.

Inkomen uit arbeid of onderneming als voornaamste inkomensbron

Ruim 40 procent van de personen die op een bepaald moment in 2008 tot de werkloze beroepsbevolking behoorden, had gemeten over het gehele jaar 2008 inkomen uit arbeid of eigen onderneming als voornaamste inkomensbron. Gemiddeld hadden ze een persoonlijk inkomen van ruim 16 duizend euro. Het gestandaardiseerde huishoudensinkomen lag bij deze groep op bijna 22 duizend euro. Ze hadden daarmee het hoogste gestandaardiseerde inkomen van alle werklozen.

Inkomen uit een uitkering of bijstand als voornaamste inkomensbron

Bijna een kwart van de werklozen ontving een uitkering in het kader van de inkomensverzekeringen, en voor nog eens ruim 10 procent was een bijstandsuitkering de voornaamste inkomensbron. Bij beide groepen uitkeringsontvangers lag het gemiddeld gestandaardiseerde inkomen lager dan het persoonlijk inkomen. Dat komt mede doordat het aandeel alleenstaanden en alleenstaande ouders in deze groepen relatief hoog is.

Inkomen uit studiefinanciering als voornaamste inkomensbron

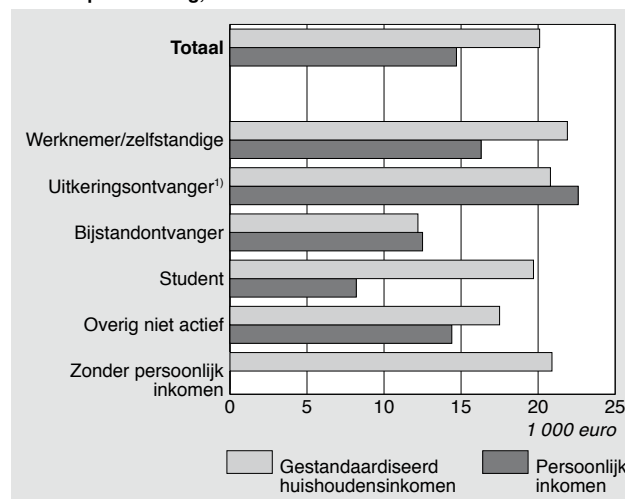
Ruim 1 op de 8 werklozen in 2008 was student. Het kan gaan om studenten die een bijbaan van twaalf uur of meer per week zoeken, of om pas afgestudeerde studenten, die gedurende (een deel van) het jaar nog studiefinanciering hebben ontvangen. Onder studenten was het verschil tussen het persoonlijk inkomen en het gestandaardiseerde huishoudensinkomen het grootst. In bijna 60 procent van de gevallen betreft het studenten die nog thuis wonen. Hun persoonlijk inkomen bestaat voornamelijk uit beperkte arbeidsinkomsten (uit kleine baantjes van minder dan twaalf uur per week) en studiefinanciering. Bij het huishoudens-

inkomen wordt ook het inkomen van de ouder(s) meegeteld, waardoor dat een stuk hoger is.

Geen persoonlijk inkomen

Bijna 10 procent van de werklozen heeft geen persoonlijk inkomen. Gemiddeld komen ze toch uit op een gestandaardiseerd inkomen van bijna 21 duizend euro, doordat er meestal wel een ander lid in het huishouden is met inkomen. Deze groep omvat voornamelijk vrouwen met een werkende partner. Vanwege de inkomsten van hun partner hebben zij geen recht op bijstand, waardoor hun persoonlijk inkomen nihil is. Een kwart van deze groep bestaat daarnaast uit inwonende kinderen. In deze gevallen gaat het vaak om schoolgaande kinderen, studenten die geen recht meer hebben op studiefinanciering, of afgestudeerden die op zoek zijn naar werk.

8. Persoonlijk en gestandaardiseerd inkomen van de werkloze beroepsbevolking, 2008

¹⁾ Uitkeringen in het kader van inkomensverzekeringen in verband met werkloosheid, ziekte, arbeidsongeschiktheid, ouderdom en/of nabestaanden.

5. Koopkrachtmutaties naar bedrijf en beroep

Koopkracht

Zoals impliciet al is aangegeven, wordt de materiële welvaart van een persoon afgemeten aan de hand van het gestandaardiseerde huishoudensinkomen. Door de inkomens uit verschillende jaren met behulp van de consumentenprijsindex te corrigeren voor inflatie, worden reële in de tijd vergelijkbare bedragen verkregen. Een aldus gedefleerd, gestandaardiseerd huishoudensinkomen dat aan ieder lid van het desbetreffende huishouden wordt toegekend, wordt koopkracht genoemd.

Transities en conjunctuur

De koopkracht van personen kan door allerlei oorzaken in de persoonlijke levenssfeer veranderen. Zo hebben de gebruikelijke aan de levensloop gerelateerde transities,

zoals verandering van burgerlijke staat, gezinsuitbreiding, het uit huis gaan van kinderen en het (al dan niet vrijwillig) stoppen met werken, sterke invloed op de koopkracht. Maar ook het wisselen van baan en veranderingen in de werkduur van iemand (anders) binnen het huishouden kunnen van invloed zijn. Daarnaast is de koopkracht onderhevig aan structurele invloeden. Deze worden bepaald door de conjunctuur en, mede hieraan gerelateerd, door besluitvorming op sociaaleconomisch vlak, resulterend uit het overleg tussen de sociale partners en doorgaans vastgelegd in CAO's. Tijden van economische voorspoed vertalen zich veelal in een algehele verbetering van de koopkracht, terwijl in minder goede tijden vaak sprake is van een verslechtering of een ontwikkeling langs de nullijn. De structurele effecten pakken doorgaans anders uit voor de verschillende demografische en sociaaleconomische groepen.

Berekening verandering koopkracht

De verandering van de koopkracht van een persoon wordt berekend aan de hand van de procentuele verandering van de koopkracht tussen twee opvolgende jaren. Daarbij wordt gecorrigeerd voor inflatie. De verandering van de koopkracht van een groep wordt vastgesteld door de mediaan te berekenen van de individuele koopkrachtmutaties van alle personen die in beide jaren deel uitmaakten van de groep.

In de reguliere dynamische koopkrachtcijfers van de Inkomensstatistiek worden zowel voor de totale populatie als voor de verschillende demografische en sociaaleconomische deelgroepen de jaar-op-jaar veranderingen in koopkracht weergegeven. Dat betreft enerzijds veranderingen als gevolg van specifieke transitie in de levensloop maar anderzijds ook conjunctuur- en beleidsgerelateerde veranderingen bij in de tijd vergelijkbare groepen huishoudens. Deze in de tijd vergelijkbare groepen huishoudens zijn in de Inkomensstatistiek onder meer verkregen op basis van zeer globale indelingen naar economische (in)activiteit.

Meer detaillering mogelijk

De koppeling van inkomensgegevens uit fiscale registers aan EBB-gegevens maakt het mogelijk de jaar-op-jaar koopkrachtveranderingen nu ook voor meer specifieke sociaaleconomische groepen te berekenen. Zo zijn er uitsplitsingen mogelijk naar bedrijfsklassen en (veel voor-

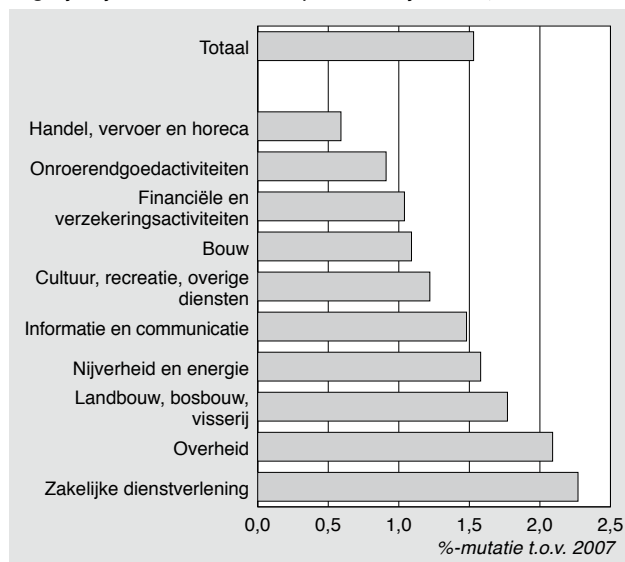
²⁾ In de dynamische koopkrachtcijfers van de Inkomensstatistiek wordt bij sociaaleconomische (in)activiteit steeds onderscheid gemaakt in (fiscaal afgeleide groepen) werkenden, zelfstandigen en ontvangers van uitkeringen. In de hier gepresenteerde cijfers op basis van gecombineerde gegevens is bewust geen onderscheid gemaakt tussen werknemers en zelfstandigen. Dat is gedaan om gestand te doen aan de eencijfergedachte. Werkenden en zelfstandigen worden in de EBB nu eenmaal anders afgebakend dan in Inkomensstatistiek en zouden daarom bij uitsplitsing per definitie andere koopkrachtcijfers laten zien.

komende) beroepsgroepen. Ter illustratie worden hier voor deze groep de veranderingen in koopkracht in 2008 ten opzichte van 2007 gepresenteerd ²⁾. De cijfers hebben betrekking op personen die in beide jaren deel uitmaakten van eenzelfde bedrijfsklasse of beroepsgroep. Om te voorkomen dat eventuele niet-werk gerelateerde veranderingen een doorslaggevende rol spelen bij de koopkrachtverandering, zijn de mutaties alleen berekend voor personen die in beide jaren ook hoofdkostwinner waren. Daarmee is gegarandeerd dat de hoofdmoot van het gestandaardiseerde inkomen voortkomt uit de werkzaamheden in de bedrijfsklasse of de beroepsgroep waar de onderzoekspersoon in beide jaren werkzaam was.

Koopkrachtmutatie naar bedrijfstak

In 2008 is de koopkracht van de werkzame beroepsbevolking in doorsnee met 1,5 procent gestegen. Dat is slechts een fractie hoger dan de 1,4 procent koopkrachtverbetering in de totale bevolking. Er bestaan flinke verschillen tussen de onderscheiden bedrijfsklassen (SBI 2008; CBS 2008). Degenen die in 2007 en 2008 in de zakelijke dienstverlening en bij de overheid werkten, gingen er bovengemiddeld in koopkracht op vooruit: respectievelijk met 2,3 procent en 2,1 procent. Ook de werkenden in de landbouw, bosbouw en visserij deden het met een koopkrachtverbetering van 1,8 procent niet onverdienstelijk. In de bedrijfstakken handel, vervoer en horeca en onroerendgoedactiviteiten wist men minder te profiteren van de economische groei die nog aanhield tot het vierde kwartaal van 2008. De koopkrachtverbetering in deze bedrijfstakken was minder dan 1 procent.

9. Koopkrachtontwikkeling werkzame beroepsbevolking (bij gelijkblijvende inkomensbron) naar bedrijfssector, 2008

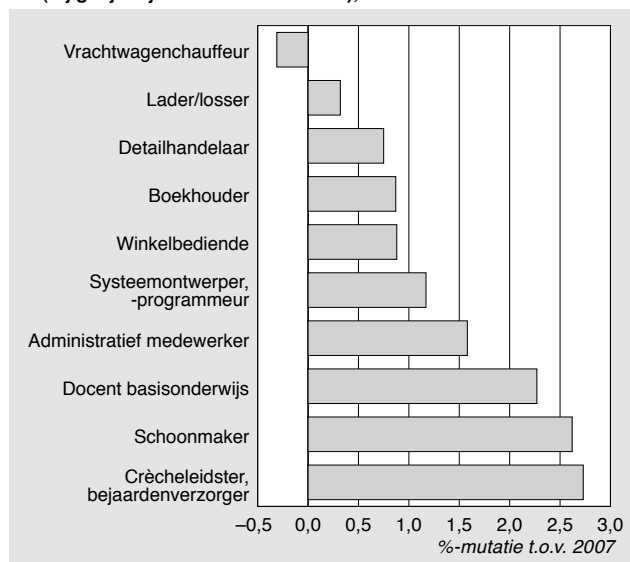

Koopkrachtmutatie naar beroepsgroep

Bij de veel voorkomende beroepen zijn de verschillen in koopkrachtmutaties nog groter. Bejaardenverzorgers en crècheleidsters gingen er in 2008 met 2,7 procent flink in

koopkracht op vooruit, op de voet gevolgd door schoonmakers (+2,6 procent). Ook bij docenten in het basisonderwijs lag de koopkrachtstijging met +2,3 procent boven het gemiddelde. Laders en lossers, maar ook detailhandelaars, boekhouders en winkelbedienden gingen er beduidend minder op vooruit. Vrachtwagenchauffeurs deden het nog slechter, zij leverden 0,3 procent aan koopkracht in.

10. Koopkrachtontwikkeling toptien meest voorkomende beroepen (bij gelijkblijvende inkomensbron), 2008

6. Conclusies

In dit artikel zijn de met inkomensgegevens verrijkte jaarbestanden van de Enquête beroepsbevolking gebruikt om de inkomenssituatie van personen te beschrijven naar kenmerken van de arbeidssituatie en opleidingsniveau. Hoewel in de beschrijving de aandacht vooral is uitgegaan naar het persoonlijk inkomen, zijn in het artikel ook steeds de uitkomsten van het gestandaardiseerd inkomen gepresenteerd, omdat dit een indicator is voor de welvaartspositie van een persoon.

Uit de uitkomsten komt naar voren dat de inkomenspositie van de werkzame beroepsbevolking, zowel in termen van persoonlijk inkomen als gestandaardiseerd inkomen, aantrekkelijk gunstiger is dan die van werklozen en personen die niet tot de beroepsbevolking behoren.

In de werkzame beroepsbevolking is er een positief verband tussen opleidingsniveau en (persoonlijk en gestandaardiseerd) inkomen. Daarnaast geldt dat het verschil tussen het persoonlijk inkomen en het gestandaardiseerd inkomen groter is, naarmate iemand hoger is opgeleid. Het persoonlijk inkomen van mannen is nog altijd hoger dan dat van vrouwen, ook als er rekening wordt gehouden met verschillen in opleiding en arbeidsduur. Zelfstandigen doen het in het algemeen beter dan werknemers. Wel is bij de zelfstandigen de spreiding in inkomens groter. De werkenden in de sectoren financiële en verzekeringsactiviteiten en informatie en communicatie hebben een betere inkomenspositie dan werkenden in andere sectoren.

Een opmerkelijke uitkomst is verder dat bij 40 procent van de werklozen in 2008 het persoonlijk jaarinkomen voor het merendeel bestond uit inkomen uit arbeid of eigen onderneming. Deze mensen zijn dus niet het hele jaar werkloos geweest, maar hebben in dat jaar ook een substantiële portie betaald werk verricht.

De koopkracht van de werkzame beroepsbevolking is in 2008 met 1,5 procent gestegen. Deze toename is nauwelijks groter dan die van de totale bevolking (1,4 procent). Werkenden in de bedrijfstak zakelijke dienstverlening gingen er tussen 2007 en 2008 het meest op vooruit, werkenden in de handel, vervoer en horeca het minst. Bij de veel voorkomende beroepen was de koopkrachtstijging het hoogst bij de bejaardenverzorgers en crècheleidsters, terwijl de vrachtwagenchauffeurs als enigen in de min eindigden.

De uitkomsten maken duidelijk dat de koppeling van inkomensgegevens aan de EBB op diverse vlakken een flinke (statistische) informatieve meerwaarde oplevert. Zoals al in de inleiding is gezegd, zullen kerngegevens over inkomen naar opleiding en arbeidskenmerken regulier in Statline worden opgenomen. Om optimale aansluiting met de situatie op de arbeidsmarkt te kunnen waarborgen, zijn voor deze statistische beschrijving de verdelingen van de in de EBB waargenomen arbeidskenmerken en opleiding steeds als leidend genomen. In aanvullende onderzoeken die in dit themanummer van de Sociaaleconomische trends in afzonderlijke artikelen zijn beschreven, zijn de gecombineerde databronnen nog diepgaander geanalyseerd.

Technische toelichting

Bronnen

Voor de analyses in dit artikel is gebruik gemaakt van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) verrijkt met inkomensgegevens. Bij deze koppeling is voor een kleine groep (ca. 1,5 procent) steekproefpersonen geen inkomensinformatie gevonden. Bij de gepresenteerde resultaten zijn telkens de aantallen zoals die in de EBB gemeten worden gepresenteerd, om niet af te wijken van eerder gepresenteerde cijfers over de omvang van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. Voor de niet-gekoppelde cases zijn de inkomensgegevens herwogen naar de EBB-verdeling.

Veel voorkomende beroepen

Voor het maken van cijfers voor de veel voorkomende beroepen is aan de hand van de standaard beroepenclassificatie van 1992 een top tien samengesteld van de meest voorkomende beroepen in 2008. In het artikel wordt telkens naar een beroep verwezen door een van de genoemde beroepen uit de beroepsnaam. Deze volledige beroepsnamen, inclusief beroepencode, van deze top tien is als volgt:

1. Winkelbediende, markt-, straatverkoper (excl kiosk, vlees); debutant staatsloterij (beroepencode 31701)

2. Docent basisonderwijs, algemeen vormende vakken (beroepencode 62301)
3. Administratief medewerker (middelbaar (beroepencode 51500)
4. Glazenwasser, interieurverzorger, keukenknecht, medewerker huishoudelijke dienst (beroepencode 11133)
5. Vrachtwagenchauffeur (beroepencode 28209)
6. Lader, lossen, pakhuis- of magazijnknecht, verhuizer (beroepencode 11122)
7. Crècheleidster; bejaarden- of, zwakzinnigenverzorgende (middelbaar) (beroepencode 57210)
8. Informatie- of, systeemanalist, systeemontwerper, -programmeur; programmeur (wetenschappelijke toepassingen; administratief; hoger) (beroepencode 71401)
9. Assistent-boekhouder, boekhouder, bedrijfskassier, loonadministrateur (middelbaar) (beroepencode 51507)
10. Detailhandelaar (geen slagerij, vis, auto's, rijwielen; klein bedrijf) (beroepencode 51705)

Literatuur

CBS (2008). Standaard Bedrijfsindeling, beschikbaar op <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/1C64E533-7EA8-4DE0-B142-92E68E4D819E/0/sbi2008versie072008.pdf>.

Merens, A. en B. Hermans (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.

Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen

Marion van den Brakel en Kasper Leufkens

Werkende mannen zijn vaker economisch zelfstandig dan vrouwen. Dat geldt echter niet voor deeltijdwerkers. Bij de deeltijdwerkende mannen komen de inkomsten uit werk juist minder vaak boven het bijstandsniveau van een alleenstaande uit dan bij vrouwen met een deeltijdbaan. Dit komt deels doordat deze mannen vaker in lagere beroepen werken en gemiddeld jonger zijn. Mannen met een voltijdbaan zijn wel economisch zelfstandiger dan voltijds werkende vrouwen.

Het man-vrouwverschil in economische zelfstandigheid is bij werknemers veel kleiner dan bij zelfstandigen. Bij werknemers is de kloof geheel toe te schrijven aan verschillen in leeftijd en arbeidsduur. Maar bij ondernemers hebben mannen, wanneer er rekening wordt gehouden met deze verschillen, nog steeds bijna twee keer zoveel kans om economisch zelfstandig te zijn dan vrouwen.

1. Inleiding

Het streven van de overheid om de arbeidsparticipatie van vrouwen te verhogen en zodoende het verwerven van een eigen inkomen te stimuleren (Tweede Kamer, 2007/2008) begint zijn vruchten af te werpen. Sinds het begin van deze eeuw is de netto arbeidsparticipatie van vrouwen flink gestegen. Hadden in 2001 nog 52 procent van de vrouwen van 15 tot 65 jaar betaald werk van twaalf uur per week of meer, in 2009 was dat al gestegen naar 60 procent (Janssen en Portegijs, 2011). Met het aandeel werkenden groeide ook het percentage vrouwen dat zichzelf financieel kan bedruipen. De economische zelfstandigheid onder vrouwen nam in 2000–2009 toe van 39 procent tot 48 procent. Bij mannen veranderde er weinig in dit opzicht: Het aandeel economisch zelfstandigen schommelde in deze periode steeds rond de 70 procent (Van den Brakel, Bos, Merens, Dankmeyer en Hagoort, 2011).

Hoewel het verschil in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen is afgenomen, is het nog steeds aan-

zienlijk. Ook blijft het aandeel economisch zelfstandige vrouwen nog steeds fors achter bij het aandeel dat een betaalde baan heeft. Dit wijst erop dat veel vrouwen ook wanneer ze buitenshuis werken niet in staat zijn zichzelf financieel te bedruipen. In 2008 gold dat voor een derde van de vrouwen met een baan van ten minste één uur per week. Dit aandeel is 2 keer zo groot als bij werkende mannen. In dit artikel wordt nagegaan welke demografische en werkgerelateerde kenmerken een rol spelen bij dit verschil.

In dit artikel is gebruik gemaakt van data uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) verrijkt met gegevens uit de Inkomensstatistiek. Dit maakt het mogelijk om de economische zelfstandigheid van werkenden in kaart te brengen. De cijfers hebben betrekking op personen van 15 tot 65 jaar die betaald werk verrichten voor ten minste één uur per week ¹⁾.

Economische zelfstandigheid

Iemand is economisch zelfstandig wanneer zijn of haar inkomsten uit arbeid of eigen onderneming meer dan 70 procent van het nettominimumloon bedragen. Dit is het bijstandsniveau van een alleenstaande. In 2008 lag de grens voor economische zelfstandigheid op 830 euro per maand. Uitkeringen, huurtoeslag, kinderbijslag, ontvangen partneralimentatie en inkomsten uit vermogen dragen niet bij tot economische zelfstandigheid.

2. Economische zelfstandigheid van werkenden naar demografische kenmerken

Werkende vrouwen minder vaak economisch zelfstandig dan mannen met baan

In 2008 bedroeg het brutojaarincome uit arbeid of eigen onderneming van werkenden van 15 tot 65 jaar gemiddeld 38 duizend euro. Mannen verdienen bruto 48 duizend euro, bijna 2 maal zoveel als vrouwen bij wie het gemiddelde brutojaarincome op 26 duizend euro uitkwam.

De nettoinkomsten van de werkenden waren gemiddeld 2 keer zo hoog als het bijstandsniveau: bij mannen 2,5 maal

¹⁾ Dit zijn de werkzame personen.

Staat 1
Economische zelfstandigheid en inkomensniveau van werkenden (15–64 jaar) naar geslacht, 2008

	Aandeel economisch zelfstandigen	Bruto jaarinkomen ¹⁾		Inkomensniveau ²⁾	
		werkzaam	economisch zelfstandig	werkzaam	economisch zelfstandig
	%	1 000 euro			
Totaal	76	38	48	2,0	2,5
Man	84	48	56	2,5	2,8
Vrouw	66	26	35	1,5	1,9

¹⁾ uit betaald werk (arbeid of eigen onderneming).

²⁾ ten opzichte van de bijstandsnorm.

en bij vrouwen 1,5 maal. Het inkomensverschil is grotendeels toe te schrijven aan het verschil in arbeidsduur: terwijl mannen doorgaans voltijds werken, hebben de meeste vrouwen een deeltijdbaai (Janssen en Portegijs, 2011).

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat werkende vrouwen minder vaak economisch zelfstandig zijn dan mannen met een betaalde baan. In 2008 wist 84 procent van de mannen met een baan een inkomen van ten minste het bijstandsniveau van een alleenstaande te verwerven, tegenover 66 procent van de werkende vrouwen²⁾. Ook is bij de economische zelfstandige mannen het inkomensniveau hoger. Bij een economisch zelfstandige man bedroegen in 2008 de nettoinkomsten uit betaald werk gemiddeld 2,8 keer het bijstandsniveau, bij vrouwen was dat bijna 2 keer³⁾.

Economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen verschilt vooral bij 30-plussers

Op jonge leeftijd is er nog maar weinig verschil in economische zelfstandigheid tussen werkende mannen en vrouwen. Boven de 25 jaar en ouder neemt het verschil iets toe om bij 30-plussers rap groter te worden. Terwijl van de werkende mannen tussen de 30 en 55 jaar ongeveer 95 procent economisch zelfstandig is, neemt bij de vrouwen met een baan de economische zelfstandigheid na hun 30ste juist af. Veel vrouwen worden rond die leeftijd voor het eerst moeder en gaan minder uren werken om voor de kinderen te zorgen. Mannen daarentegen, passen hun arbeidspatroon zelden aan vanwege de geboorte van kinderen (Cloin en Souren, 2011).

Onder de 55- tot 65-jarigen – de babyboomgeneratie – gaat het snel bergafwaarts met de economische zelfstandigheid. In deze groep gaan vooral mannen vaker in deeltijd werken, bijvoorbeeld door gebruik te maken van leeftijdgebonden regelingen die zich onder meer richten op vermindering van de wekelijkse arbeidsduur. Hierdoor neemt hun inkomen uit werk af.

²⁾ In 2008 was van alle (werkende en niet-werkende) 15 tot 65 jarige mannen 70 procent economisch zelfstandig, bij de vrouwen was dat 47 procent (Van den Brakel e.a., 2011).

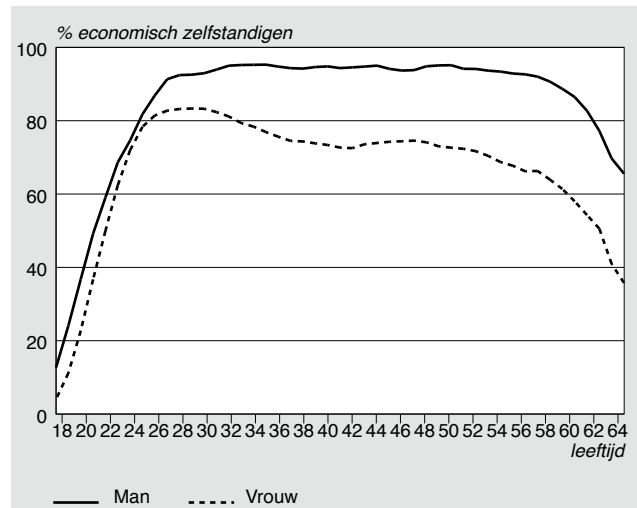
³⁾ Het niveau van of de mate waarin iemand (al dan niet) economisch zelfstandig is wordt weergegeven door de verhouding van zijn of haar netto inkomsten uit betaald werk (arbeid of eigen onderneming) en het bijstandsniveau van een alleenstaande. Een verhouding gelijk aan 3 geeft dus aan dat iemand driemaal het bijstandsniveau van een alleenstaande verdient. Ligt de verhouding tussen 0 en 1, dan is er geen sprake van economische zelfstandigheid.

De cijfers in dit artikel wijken af van eerder gepubliceerde cijfers over het inkomensniveau van economisch zelfstandigen (Van den Brakel, 2010). Dit komt door een wijziging in de operationalisering, waardoor het nu mogelijk is om uit te gaan van de netto inkomsten uit betaald werk. Voorheen waren dat de bruto inkomsten. Vooral bij mensen met een relatief hoog inkomen is het verschil tussen de bruto inkomsten uit betaald werk en het bruto bijstandsniveau beduidend groter dan het verschil tussen de netto inkomsten en het netto bijstandsniveau. Dit betekent dat het niveau van economische zelfstandigheid voorheen aanmerkelijk hoger lag.

⁴⁾ Beroep waarvoor een opleiding met een niveau vergelijkbaar aan basisonderwijs voldoende is.

Voor vrouwen van deze generatie speelt mee dat zij opgroeiden in een tijd waarin het voor een meisje minder vanzelfsprekend was om door te leren. Zij werken dan ook vaker dan mannen van de babyboomgeneratie in elementaire⁴⁾ of lagere beroepen.

1. Aandeel economisch zelfstandigen onder werkende mannen en vrouwen naar leeftijd¹⁾, 2008

¹⁾ De gegevens van 15, 16 en 17-jarigen zijn niet opgenomen vanwege de ontoereikende steekproefomvang.

Geen verschil tussen werkende allochtone en autochtone vrouwen in economische zelfstandigheid

Bij werkende autochtonen en westerse allochtonen is er vrijwel geen verschil in het aandeel economisch zelfstandigen. Dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Niet-westerse allochtonen met een baan zijn wel minder dikwijls economisch zelfstandig. Een belangrijke verklaring hiervoor vormt de gemiddeld lagere leeftijd van deze groep (Nicolaas, Wobma en Ooijevaar, 2010). Na correctie voor dit leeftijdsverschil via multi-pele classificatieanalyse (zie Technische toelichting), is het verschil tussen allochtone en autochtone mannen veel kleiner geworden. Bij de vrouwen valt het zelfs helemaal weg.

Wordt niet alleen gekeken naar de werkenden, maar ook naar de niet-werkenden, dan blijkt dat onder niet-westerse allochtonen een beduidend lager percentage economisch zelfstandig is dan onder autochtonen (Van den Brakel e.a., 2011). Dit verschil blijft ook overeind na correctie voor leeftijd. Niet-westerse allochtone mannen hebben vaker dan autochtonen een uitkering waardoor zij niet economisch zelfstandig zijn. Ook bij niet-westerse vrouwen speelt de lage arbeidsparticipatie een rol. Zo heeft 55 procent van deze vrouwen een betaalde baan, tegenover 71 procent van de autochtone vrouwen. De participatie is vooral laag onder vrouwen van Turkse of Marokkaanse herkomst: minder dan de helft van hen werkt buitenshuis. Surinaamse vrouwen daarentegen, werken bijna even vaak als autochtone vrouwen (70 procent).

Surinaamse vrouw met baan het vaakst economisch zelfstandig

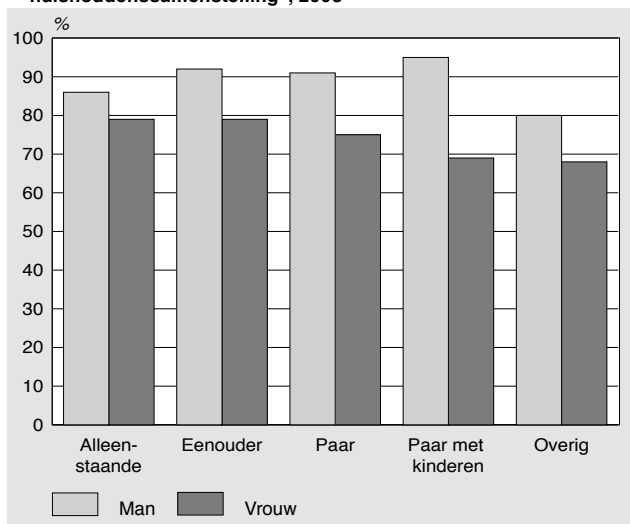
Van de werkende vrouwen slagen de Surinaamse het vaakst erin ten minste het bijstandsniveau van een alleenstaande te verdienen. Maar ook onder vrouwen van Antilliaanse/Arubaanse herkomst is het aandeel dat zichzelf financieel kan bedruipen betrekkelijk groot. Werkende Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse vrouwen kennen vergeleken met autochtone vrouwen een hoge gemiddelde arbeidsduur (Janssen en Portegijs, 2011). Het verschil in economische zelfstandigheid tussen werkende mannen en vrouwen is bij deze herkomstgroepen dan ook kleiner dan bij autochtonen.

Staat 2
Aandeel economisch zelfstandigen onder werkzame mannen en vrouwen naar herkomst, 2008

	Ongecorrigeerd		Gecorrigeerd ¹⁾	
	man	vrouw	man	vrouw
	%			
Totaal	84	66	84	67
Autochtoon	85	67	85	67
Westers allochtoon	84	68	82	68
Niet-westers allochtoon w.v.	76	63	79	67
Turkije	77	62	81	67
Marokko	81	57	84	64
Suriname	81	74	82	76
Antillen/Aruba	76	66	78	69
overig niet-westers land	72	58	75	62

¹⁾ (Werkende) niet-westerse allochtonen zijn gemiddeld jonger dan (werkende) autochtonen. In de gecorrigeerde cijfers is rekening gehouden met deze leeftijdsverschillen.

2. Aandeel economisch zelfstandigen onder werkenden naar huishoudensamenstelling¹⁾, 2008

¹⁾ Alleen leden van de huishoudkern (hoofd van huishouden en zijn/haar eventuele partner) zijn meegenomen.

⁵⁾ Beide partners verrichten betaald werk voor ten minste één uur per week.

Verskil in economische zelfstandigheid naar geslacht het grootst bij tweeverdieners met kinderen

Vooraf bij tweeverdieners ⁵⁾ zijn de verschillen in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen aanzienlijk. Bij kinderloze stellen gaat het om een verschil van 15 procentpunten, bij paren met kinderen zelfs om bijna 25 procentpunten. Werkende alleenstaande moeders daarentegen, doen qua economische zelfstandigheid niet onder voor dito vaders.

Aangezien alleenstaande moeders echter relatief vaak niet werken en afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering, is binnen de totale groep eenoudergezinnen het aandeel economische zelfstandigen onder de moeders wel kleiner dan onder de vaders (Van den Brakel e.a., 2011).

3. Economische zelfstandigheid van werkenden naar arbeidsgerelateerde kenmerken

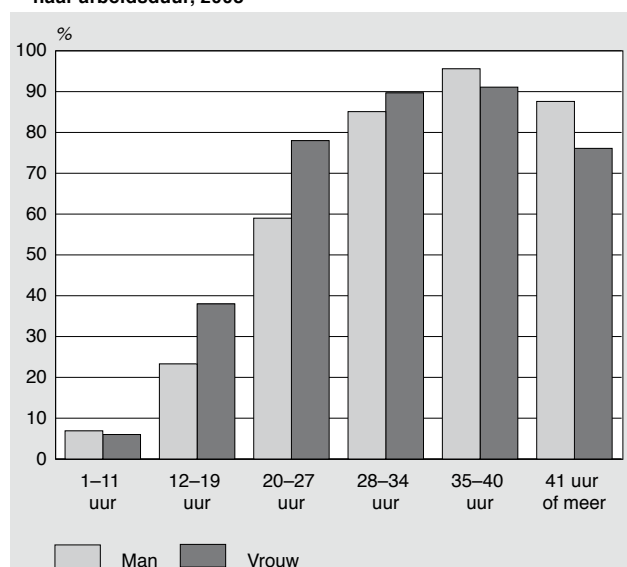
Vrouwelijke parttimers vaker economisch zelfstandig dan mannelijke parttimers

Tot een wekelijkse arbeidsduur van ongeveer 40 uur groeit de economische zelfstandigheid met het aantal gewerkte uren. Onder werkenden met een deeltijd baan van 12 tot 35 uur per week, zijn vrouwen vaker economisch zelfstandig dan mannen. Bij voltijds werkenden geldt juist het omgekeerde.

Bij een arbeidsduur van meer dan 40 uur per week neemt de economische zelfstandigheid voor zowel mannen als vrouwen af. Binnen deze groep werkenden bevinden zich hoofdzakelijk zelfstandige ondernemers. Deze kunnen, hoewel ze veel uren maken, toch weinig inkomsten hebben of zelfs verlies lijden, waardoor ze niet boven de grens voor economische zelfstandigheid uitkomen.

Dat vrouwen met een deeltijd baan vaker economisch zelfstandig zijn dan mannen, komt door verschillen in de

3. Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen naar arbeidsduur, 2008

Staat 3
Werkende mannen en vrouwen: brutoinkomen, gemiddelde leeftijd en aandeel met een laag/elementair beroep, 2008

	Bruto jaarinkomen ¹⁾		Gemiddelde leeftijd		Aandeel met elementair/laag beroep	
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
	1 000 euro		jaren		%	
Totaal	48	26	40	38	33	37
Arbeidsduur per week						
1 tot 12 uur	5	5	25	34	79	71
12 tot 20 uur	12	13	32	40	66	51
20 tot 35 uur	35	28	41	40	35	29
35 uur of meer	54	41	41	37	28	24

¹⁾ uit betaald werk (arbeid of eigen onderneming).

samenstelling van beide groepen deeltijders. Ten eerste gaat het bij mannelijke deeltijders relatief dikwijls om jongeren. Ten tweede werken mannen met een deeltijdbaan vaker in elementaire of lagere beroepen dan vrouwen. Ten derde zijn mannen met een arbeidsduur van 20 tot 28 uur vaker zelfstandig ondernemer of hebben ze een flexibel arbeidscontract. Voor zowel zelfstandige ondernemers als voor flexwerkers geldt dat ze minder vaak economisch zelfstandig zijn dan werkenden met een vast dienstverband (zie verderop in deze paragraaf). Echter, ook wanneer rekening wordt gehouden met deze verschillen, dan zijn vrouwen vaker economisch zelfstandig dan mannen bij een arbeidsduur van 12 tot 35 uur ⁶⁾.

Overigens is het wel zo dat maar weinig mannen een part-time baan hebben. Van de mannen met betaald werk heeft 14 procent een deeltijdbaan van 12 tot 35 uur per week, tegenover 60 procent van de werkende vrouwen. Bovendien is onder de mannelijke parttimers het percentage dat meer uur wil werken groter dan onder de vrouwelijke. Zo willen mannen met een middelgrote deeltijdbaan van 20 tot 28 uur per week twee keer zo vaak hun arbeidsduur uitbreiden dan vrouwen met zo'n baan (De Vries, 2010).

In voltijdbanen zijn mannen vaker economisch zelfstandig dan vrouwen. Dit wordt grotendeels verklaard door leeftijd. De meeste mannen werken voltijds (35 uur of meer), terwijl vrouwen dit vooral op jonge leeftijd doen. Hun inkomen is dan echter nog betrekkelijk laag.

Hoe hoger het beroepsniveau, hoe kleiner het verschil in economische zelfstandigheid

Naarmate het beroepsniveau hoger is, wordt het verschil in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen kleiner. In de wetenschappelijk beroepen is het onderscheid nog maar gering. Bij elementaire en lagere beroepen is het sekseverschil behoorlijk groot. Dat geldt vooral voor de lagere beroepen waar het verschil in economische zelfstandigheid maar liefst 35 procentpunten bedraagt. Vrouwen werken in elementaire en lagere beroepen veel vaker deeltijds dan mannen. Dat is bij middelbare, hogere en weten-

⁶⁾ Er is ook gecorrigeerd voor het werken in deeltijd vanwege een handicap.

schappelijke beroepen in mindere mate het geval. Bovendien is bij die beroepsniveaus het inkomen eerder toereikend om economisch zelfstandig te zijn.

Staat 4
Economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen naar beroepsniveau, 2008

	Man	Vrouw
	%	
Totaal	84	66
Beroepsniveau		
Elementair	51	32
Lager	78	43
Middelbaar	90	77
Hoger	93	87
Wetenschappelijk	95	92

Kleinste man-vrouwverschil in openbaar bestuur en onderwijs

In de bedrijfstakken openbaar bestuur en onderwijs is er maar een betrekkelijk klein verschil van 6 procentpunten in economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen. Het op een na kleinste verschil ligt al flink hoger en is te zien in de gezondheids- en welzijnszorg: 16 procentpunten. In de landbouw en visserij en in de bouwnijverheid zijn de verschillen met respectievelijk 26 en 24 procentpunten het grootst.

Staat 5
Economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen naar bedrijfstak, 2008

	Man	Vrouw
	%	
Totaal	84	66
Landbouw en visserij	69	45
Industrie	90	70
Bouwnijverheid	92	69
Handel/horeca	67	44
Vervoer en communicatie	85	66
Financiële en zakelijke dienstverlening	87	73
Openbaar bestuur en onderwijs	95	89
Gezondheids- en welzijnszorg	88	73
Cultuur en overige dienstverlening	76	53

Hoogste aandeel economische zelfstandigen bij werknemers met een vast contract

Werkenden met flexibele arbeidscontracten zijn veelal niet economisch zelfstandig. Het betreft dan contracten voor een beperkte duur, zoals uitzendwerk, of wisselende arbeidsuren, zoals bij oproep- of invalkrachten. Deze arbeidscontracten komen veel voor bij starters op de arbeidsmarkt. Ook zijn onder werkende laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen relatief veel flexwerkers te vinden (Leufkens, 2010).

Ondernemers ⁷⁾ zijn vaker economisch zelfstandig dan flexwerkers, echter weer minder frequent dan werknemers met een vast dienstverband. Bij ondernemers is de inkomensspreiding groter dan bij werknemers. Een deel van hen heeft een laag of negatief inkomen, waardoor ze niet boven de grens voor economische zelfstandigheid uitkomen.

Verskil tussen mannen en vrouwen bij ondernemers het grootst

Bij ondernemers is het man-vrouwverschil in economische zelfstandigheid het grootst. Het aandeel economisch zelfstandigen onder mannen met een eigen bedrijf is 30 procentpunten hoger dan onder vrouwelijke ondernemers. Ook hier speelt weer de gemiddelde lagere wekelijkse arbeidsduur van de vrouwen een belangrijke rol. Bijna 18 procent van de vrouwelijke ondernemers werkt minder dan twaalf uur per week. Zij werken relatief dikwijls structureel thuis, bijvoorbeeld als gastouder (kinderopvang), schoonheidsspecialist of kapper (Kösters en Leufkens, 2009). Ook zijn de vrouwen vaker meewerkend zelfstandige: ze zijn – al dan niet in deeltijd – actief in het bedrijf van hun partner of ander familielid.

⁷⁾ Bij het onderscheid tussen werknemer en ondernemer is uitgegaan van de indeling op basis van de EBB. Een ondernemer is een persoon met als baan het verrichten van arbeid voor eigen rekening of risico in een eigen bedrijf of praktijk, of in het bedrijf of de praktijk van een gezinslid, of in een zelfstandig uitgeoefend beroep.

Het sekseverschil in economische zelfstandigheid bij ondernemers is twee keer zo hoog als bij werknemers met een vast contract (15 procentpunten). Bij flexwerkers is het verschil 12 procentpunten.

Staat 6
Economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen naar positie in de werkkring, 2008

	Man	Vrouw
	%	
Totaal	84	66
Werknemer, vaste arbeidsrelatie	92	77
Werknemer, flexibele arbeidsrelatie	35	23
Zelfstandige	79	51

4. Verschil in economische zelfstandigheid van mannen en vrouwen nader onderzocht

Werkende vrouwen zijn minder vaak economisch zelfstandig dan werkende mannen. Vooral de arbeidsduur, maar ook andere kenmerken zoals leeftijd, spelen hierbij een rol. Met behulp van logistische regressie (zie Technische toelichting) kan rekening worden gehouden met verschillen in de demografische en arbeidsgerelateerde kenmerken van de twee groepen, waardoor het nettoverskil tussen mannen en vrouwen in economische zelfstandigheid kan worden vastgesteld. Dit (netto)verschil wordt uitgedrukt in een zogenaamde *odds ratio*. In de analyse vormen vrouwen telkens de referentiecategorie. De odds ratio van mannen geeft dan bij benadering aan hoeveel keer meer of minder zij kans maken om economisch zelfstandig te zijn dan vrouwen. Bij de analyse is onderscheid gemaakt tussen werknemers en ondernemers.

Mannelijke werknemers hebben ruwweg 2,7 keer zoveel kans om economisch zelfstandig te zijn dan vrouwen. Na correctie voor verschillen in leeftijd, herkomst en huishoudensamenstelling is dat ruim 3 keer. Maar als ook nog wordt gecorrigeerd voor verschillen in arbeidsduur, is er geen significant verschil meer. Met andere woorden, het sekse-

Staat 7
Odds ratio's van werkende mannen en vrouwen ten aanzien van economische zelfstandigheid, 2008

	Werknemers			Zelfstandigen		
	Odds ratio	95% betrouwbaarheidsinterval	Nagelkerke R ²	Odds ratio	95% betrouwbaarheidsinterval	Nagelkerke R ²
Ongecorrigeerd						
Man	2,720	[2,605–2,839]		3,741	[3,387–4,132]	
Vrouw	1,000		0,063	1,000		0,116
Gecorrigeerd voor persoonskenmerken¹⁾						
Man	3,388	[3,227–3,557]		3,931	[3,548–4,354]	
Vrouw	1,000		0,281	1,000		0,151
Gecorrigeerd voor persoonskenmerken en arbeidsduur²⁾						
Man	1,061	[0,977–1,151]		2,053	[1,817–2,318]	
Vrouw	1,000		0,663	1,000		0,295

¹⁾ Leeftijd (in 3 klassen: 15 tot 30 jaar, 30 tot 55 jaar en 55 tot 65 jaar), herkomst en huishoudensamenstelling.

²⁾ Bij werknemers is tevens gecorrigeerd voor vast/flexibel dienstverband.

verschil in economische zelfstandigheid is bij werknemers vooral te wijten aan arbeidsduur. Bij ondernemers blijft het verschil bestaan: ook na correctie hebben mannen 2 keer zoveel kans op economische zelfstandigheid.

Hoewel bij werknemers het onderscheid tussen mannen en vrouwen in economische zelfstandigheid geheel toe te schrijven is aan verschillen in leeftijd, herkomst, huishoudensamenstelling en arbeidsduur, geldt dat niet voor het verschil in het inkomensniveau (zie ook staat 1). Uit een lineaire regressieanalyse⁸⁾ blijkt dat maar 60 procent van dit sekseverschil te verklaren is uit verschillen in persoonskenmerken en in arbeidsduur. Door ook nog, net als onder andere in Dupré (2010) en Dankmeyer (2010), rekening te houden met verschillen in beroepsniveau, bedrijfstak, werkervaring (in de huidige werkkring) en bedrijfsomvang loopt dat percentage op tot 70 procent. Dit betekent dat 30 procent van het sekseverschil in het inkomensniveau bij werknemers aan andere factoren toegeschreven moet worden.

5. Conclusies

Mannen zijn vaker economisch zelfstandig dan vrouwen (70 procent tegen 47 procent in 2008). Het sekseverschil in economische zelfstandigheid is logischerwijs kleiner wanneer alleen naar mensen met een betaalde baan wordt gekeken (84 procent versus 66 procent). Op jonge leeftijd is er nog weinig verschil tussen werkende mannen en vrouwen, maar het verschil in economische zelfstandigheid neemt flink toe vanaf 30 jaar, de leeftijd waarop veel vrouwen minder uren gaan werken vanwege de komst van kinderen. Tussen werkende mannen en vrouwen van Surinaamse en Antilliaanse/Arubaanse afkomst bestaat maar een klein verschil in economische zelfstandigheid. Dit komt doordat werkende vrouwen uit deze herkomstgroepen een relatief hoge wekelijkse arbeidsduur kennen. Bij tweeverdieners zijn de verschillen in de economische zelfstandigheid tussen mannen en vrouwen aanzienlijk.

Het aandeel economisch zelfstandigen neemt toe met de wekelijkse arbeidsduur. Hoewel mannen in de regel economisch zelfstandiger zijn dan vrouwen, gaat dat niet op voor deeltijdwerkers. Dit komt onder meer doordat mannen in zulke banen vaker op een lager beroepsniveau werken en gemiddeld jonger zijn. Mannen met werk van 35 uur of meer per week zijn wel economisch zelfstandiger dan vrouwen. Voltijds werkende vrouwen zijn vaker jonger en staan dus nog aan het begin van hun carrière waardoor ze doorgaans minder verdienen dan voltijd werkende mannen. Daardoor komen zij minder vaak boven de grens van economische zelfstandigheid uit.

Het sekseverschil in economische zelfstandigheid is bij werknemers veel kleiner dan bij mensen met een eigen onderneming. Bij werknemers is de kloof geheel toe te schrijven aan verschillen in leeftijd en arbeidsduur. Dat geldt echter niet voor mannen en vrouwen met een eigen onderneming. Mannen

met een eigen onderneming hebben bijna 2 keer zoveel kans op economische zelfstandigheid dan vrouwen.

De economische zelfstandigheid van vrouwen is sinds 2000 flink gegroeid (Van den Brakel e.a., 2011). Dit hangt samen met de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen. De economische zelfstandigheid van vrouwen neemt niet alleen toe wanneer meer vrouwen gaan werken, maar ook wanneer de arbeidsduur van werkende vrouwen met kleinere banen omhoog gaat. Zo is van de vrouwen met een middelgrote baan van ongeveer drie dagen in de week (21 tot 24 uur) 85 procent economisch zelfstandig, bijna 20 procentpunten hoger dan gemiddeld onder werkende vrouwen (66 procent). In het emancipatiebeleid wordt daarom ook niet alleen ingezet op het verhogen van de arbeidsparticipatie van vrouwen in personen, maar ook in uren (Tweede Kamer, 2007/2008).

Technische toelichting

Logistische regressie

Om de invloed van een of meer (n) onafhankelijke variabelen $X_1, \dots, X_n$ (bijvoorbeeld arbeidsduur of beroepsniveau) op een afhankelijke variabele Y in twee categorieën (bijvoorbeeld wel of niet economisch zelfstandig zijn) te onderzoeken wordt doorgaans logistische regressieanalyse gebruikt (Agresti, 2002). Bij het logistisch regressiemodel is de regressievergelijking:

$$P(Y) = \frac{1}{1 + e^{-(b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + \varepsilon)}}$$

ofwel

$$\ln\left(\frac{P(Y)}{1 - P(Y)}\right) = e^{b_0 + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n + \varepsilon}$$

In plaats van de variabele Y zelf te verklaren, wordt met dit model juist de kans $P(Y)$ op het vóórkomen van Y (het economisch zelfstandig zijn) verklaard. Dit komt op hetzelfde neer als het verklaren van de natuurlijke logaritme ($\ln$) van de kansverhouding (odds) $P(Y)/(1-P(Y))$. Deze logaritme wordt de log odds of logit genoemd. Het logistische regressiemodel lijkt sterk op het regressiemodel bij lineaire regressieanalyse: b_0 is de intercept, b_1 is de parameter die het effect van X_1 aangeeft, b_2 de parameter die het effect van X_2 aangeeft enz.

Gewoonlijk worden uit een logistische regressieanalyse de zogenoemde odds ratio's gepubliceerd. Een odds ratio is de verhouding van twee kansverhoudingen (twee odds). De odds ratio geeft aan hoeveel keer vaker de waarde 'wel' versus 'niet' wordt gescoord op de afhankelijke variabele (dus: wel economisch zelfstandig versus niet) bij een bepaalde categorie ten opzichte van de referentiecategorie. Bij een positief effect is de waarde van de odds ratio groter dan 1, bij een negatief effect ligt de waarde tussen 0 en 1.

⁸⁾ Met als afhankelijke variabele de wortel uit het inkomensniveau van een werkende.

Wanneer de score 'wel' weinig voorkomt (de verdeling 'wel'/ 'niet' is scheef), geeft de odds ratio bij benadering aan hoeveel keer vaker de waarde 'wel' wordt gescoord op de afhankelijke variabele (dus: wel economisch zelfstandig) bij een bepaalde categorie ten opzichte van de referentie-categorie.

In de logistische regressieanalyses van dit artikel zijn enkel de mensen uit de eerste peiling – de unieke cases – opgenomen.

Multipel classificatieanalyse (mca)

Mca kan opgevat worden als een speciale vorm van regressieanalyse waarin de categoriale onafhankelijke variabelen getransformeerd zijn tot variabelen met twee categorieën (dummy's). De regressiecoëfficiënten zijn zodanig lineair getransformeerd dat ze het verschil tussen het (gecorrigeerde) groepsgemiddelde en het algemene gemiddelde weergeven (Lolle, 2007). De mca-analyse geeft zowel de ongecorrigeerde als de voor controlekenmerken gecorrigeerde groepsgemiddelden. Zo'n groepsgemiddelde is dan bijvoorbeeld het percentage economisch zelfstandigen onder de werkende Surinaamse vrouwen in 2008. Zulke percentages zijn zowel ongecorrigeerd als gecorrigeerd voor het controlekenmerk leeftijd gepresenteerd.

Literatuur

Agresti, A. (2002). *Categorical Data Analysis*. New York: Wiley – Interscience.

Brakel, M. van den (2010). Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen. *Sociaaleconomische trends*, 2/2010.

Brakel, M. van den, W. Bos, A. Merens, B. Dankmeyer en K. Hagoort (2011). Inkomen. In: A. Merens, M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Cloïn, M. en M. Souren (2011). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: A. Merens, M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Dankmeyer, B. (2010, 27 september 2010). Loonverschil tussen mannen en vrouwen neemt langzaam af. *CBS-Webmagazine*.

Dupré, D. (2010). The unadjusted Gender Pay Gap in the European Union. Working paper prepared for the UNECE Work Session on Gender Statistics (Geneva, Switzerland, 26–28 April 2010).

Janssen, B. en W. Portegijs (2011). Betaalde arbeid. In: A. Merens, M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Centraal Bureau voor de Statistiek.

Kösters, L. en K. Leufkens (2009). Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen. In: *Sociaaleconomische trends*, 2/2009.

Leufkens, K. (2010). CBS berichten: flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 26 (2), 162–168.

Lolle, H. (2007, september). Multiple Classification Analysis (MCA). An, unfortunately, nearly forgotten method for doing linear regression with categorical variables. ECPR Conference Paper, Pisa.

Nicolaas, H., E. Wobma en J. Ooijevaar (2010). Demografie. In: Vliet, R. van der, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), *Jaarrapport Integratie*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Tweede Kamer (2007/2008). Meer kansen voor vrouwen. Emancipatiebeleid 2008–2011. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 30420, nr. 50.

Vries, J. de (2010). Meer of minder uren werken. *Sociaaleconomische trends* 1/2010.

Inkomen uit werk en toch risico op armoede

Boukje Janssen en Wim Bos

Nederland telde in 2008 ruim 210 duizend werkenden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Van hen is 57 procent werknemer, de rest is zelfstandig ondernemer. Onder werknemers met kans op armoede zijn vrouwen en lager opgeleiden oververtegenwoordigd. Ook hebben deze werknemers relatief vaak een flexibel arbeidscontract, bijvoorbeeld als uitzendkracht, en gaat het minder vaak om een voltijd baan. Zelfstandigen en werknemers die onder de armoedegrens leven, verdienen hun brood relatief vaak in de handel en horeca.

1. Inleiding

Mensen met betaald werk hebben een kleinere kans op armoede (zie kader 1) dan anderen. Toch vormen huishoudens waarvoor betaald werk de belangrijkste inkomensbron is, een grote groep onder de huishoudens met kans op armoede. Van de 531 duizend huishoudens met een laag inkomen in 2009 ontving 45 procent het inkomen toch hoofdzakelijk uit arbeid of uit eigen onderneming. Ook in de huishoudens waar een uitkering of pensioen de voornaamste inkomensbron was, komen personen met betaald werk voor, zonder dat het huishoudensinkomen daardoor boven de armoedegrens uitkwam. Deze feiten zijn afkomstig uit de Inkomensstatistiek (zie SCP/CBS, 2010). Een beperking van deze statistiek is, dat deze niet voorziet in gedetailleerde gegevens over arbeidskenmerken en andere persoonlijke kenmerken. Om toch samenhangen tussen deze specifieke persoonskenmerken en de kans op armoede zichtbaar te maken, is in dit onderzoek gebruik gemaakt van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) die zijn verrijkt met gegevens uit het (integrale) inkomensonderzoek.

De groep werknemers is afgebakend als personen die volgens de EBB zelfrapportage minimaal 1 uur per week als werknemer betaald werk verrichten en van wie het persoonlijk inkomen volgens de inkomensstatistiek ook 'loon uit arbeid' bevat. Het gaat hier dus niet om de werkzame beroepsbevolking, waarvoor een minimale arbeidsduur van 12 uur geldt. De groep zelfstandigen is vergelijkbaar afgebakend maar dan onder de voorwaarde dat volgens de Inkomensstatistiek 'winst' een van de inkomensbestanddelen is. Alleen werknemers en zelfstandigen die tussen 18 en 65 jaar oud zijn, worden in dit onderzoek tot de doelpopulatie gerekend. De ondergrens van 18 jaar is aangehouden omdat ouders alleen tot de leeftijd van 18 jaar financieel verantwoordelijk zijn voor hun kinderen. De leeftijd van 65 jaar komt overeen met de pensioen- en AOW-gerechtig-

de leeftijd en is daarom als bovengrens genomen. Ter bepaling van de kans op (inkomens)armoede is als kritische inkomensgrens de lage-inkomensgrens ¹⁾ gebruikt. Werknemers en zelfstandigen lopen risico op armoede als hun bijbehorende huishoudensinkomen onder deze grens ligt.

Door Josten (Armoedemonitor, 2007) is eerder al onderzoek uitgevoerd naar de achtergrondkenmerken van werknemers onder de armoedegrens. De aldaar gebruikte gegevens gaan evenwel niet verder dan 2004. In het voorliggende artikel komen de meest recente cijfers (tot en

Kans op armoede: de lage-inkomensgrens

Armoede is niet eenduidig en met brede publieke en wetenschappelijke instemming te definiëren. Om praktische redenen wordt armoede doorgaans beperkt tot financiële armoede en daarbij gedefinieerd als het (door een huishouden) over onvoldoende inkomen beschikken voor een bepaald minimaal consumptieniveau. Door vast te stellen of het huishoudensinkomen onder een gegeven inkomensgrens ligt, wordt echter voornamelijk bepaald of het huishouden een zeker *risico* op armoede loopt. Het kan immers zijn, dat het huishouden spaargeld achter de hand heeft of dat de weinig rooskleurige inkomenspositie slechts incidenteel van aard is.

In dit artikel is voor het afbakenen van armoede gebruik gemaakt van de lage-inkomensgrens. De lage-inkomensgrens vertegenwoordigt een vast (netto) koopkrachtbedrag en wordt jaarlijks dus alleen voor de prijsontwikkeling aangepast. In prijzen van het jaar 2008 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande 11 020 euro netto. Per maand komt dit neer op 920 euro. Voor meerpersoonshuishoudens is de lage-inkomensgrens met behulp van een equivalentiefactor aangepast voor de omvang en samenstelling van het huishouden ²⁾. De aldus gecorrigeerde inkomens zijn daarmee vergelijkbaar gemaakt met het welvaartsniveau van een alleenstaande (zie CBS, 2004).

²⁾ Het maakt veel uit hoeveel mensen binnen een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Inkomens(grenzen) van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling worden met behulp van een equivalentiefactor vergelijkbaar gemaakt. Deze factor geeft weer hoe groot het schaalvoordeel is bij het voeren van een gemeenschappelijke huishouding. Hierbij is het eenpersoonshuishouden als norm gekozen. Voor deze huishoudens is de factor gelijk aan 1. Er wordt voor elke extra volwassene 0,19 tot 0,37 en voor elk extra minderjarig kind 0,15 tot 0,33 aan deze factor toegevoegd. Voor een echtpaar zonder kinderen bedraagt de factor bijvoorbeeld 1,37. Een alleenstaande met een besteedbaar inkomen van 920 euro per maand en een echtpaar met een besteedbaar inkomen van (afgerond) 1260 (= 920 x 1,37) euro per maand bevinden zich dus op een even hoog welvaartsniveau.

¹⁾ In de technische toelichting wordt de afbakening van de doelgroep en van de "werkende armen" in detail beschreven.

met 2008) aan bod en vormen de EBB-verdelingen van werkenden de basis voor de statistische beschrijving.

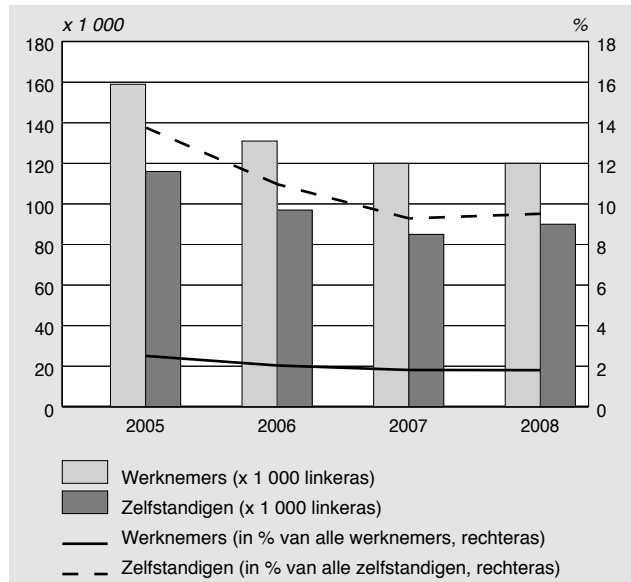
Paragraaf 2 beschrijft de ontwikkeling van werkende armen volgens de hier gehanteerde afbakening. Hierin komen de samenhangen tussen diverse achtergrondkenmerken van werknemers en zelfstandigen en de kans op armoede aan bod. Ook wordt daarbij beschreven in hoeverre werknemers met kans op armoede meer uren per week willen werken. Paragraaf 2.6 gaat in op de rol van hoge rentelasten in het ontstaan van armoederisico's. Afgesloten wordt met een overzicht van de belangrijkste uitkomsten, gevolgd door een technische toelichting.

2. Uitkomsten

2.1 In 2008 iets meer werkende armen dan in 2007

In 2008 maakten 120 duizend werknemers deel uit van een huishouden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, volgens de hiervoor beschreven afbakening. Dat komt overeen met 1,8 procent van de werknemers. Een relatief groot deel van de werkenden met kans op armoede (43 procent) is zelfstandige. In 2008 waren dat er 90 duizend, ofwel 9,5 procent van alle zelfstandigen. Zowel het aantal als het aandeel werkende armen nam in de periode 2005–2007 af. In 2008 waren er iets meer zelfstandigen onder de armoedegrens dan in het jaar daarvoor. Het aantal werknemers met kans op armoede bleef vrijwel gelijk.

1. Aantal en aandeel werkende armen

2.2 Vrouwen, laagopgeleiden, alleenstaanden en niet-westerse allochtonen oververtegenwoordigd onder arme werknemers

Werknemers die van een laag inkomen moeten rondkomen, onderscheiden zich in diverse opzichten van werknemers die boven de armoedegrens leven. Zo was in 2008 61 pro-

cent van de werknemers onder de lage-inkomensgrens vrouw, terwijl het aandeel vrouwen boven de lage-inkomensgrens op 47 procent uitkwam. De risicogroep bevat daarnaast relatief meer werknemers van 45 jaar of jonger en ook meer lager opgeleiden. Verder bestaat er een duidelijke samenhang met herkomst. Onder werknemers met een huishoudensinkomen onder de lage-inkomensgrens was het aandeel autochtonen aanzienlijk kleiner dan onder werknemers met een inkomen boven deze grens (64 tegen 82 procent). Bij de niet-westerse allochtonen is de situatie precies omgekeerd. Zo was 25 procent van de werknemers in de risicogroep van niet-westerse afkomst, tegenover 9 procent van de werknemers met een hoger inkomen. Werknemers met kans op armoede komen bovendien vaker uit een klein huishouden. Bijna 44 procent van de werknemers onder de armoedegrens was alleenstaand of een alleenstaande ouder, tegenover slechts 16 procent van de groep werknemers met een hoger inkomen.

Staat 1
Persoonskenmerken van werknemers onder en boven de lage-inkomensgrens, 2008

	Onder lage-inkomensgrens	Boven lage-inkomensgrens
	%	
Geslacht		
Man	39	53
Vrouw	61	47
Leeftijd		
18–24 jaar	15	12
25–34 jaar	26	23
35–44 jaar	32	28
45–54 jaar	19	25
55–64 jaar	8	13
Opleidingsniveau		
Lager	39	24
Middelbaar	43	44
Hoger	17	31
Onbekend	1	1
Herkomst		
Autochtonen	64	82
Westerse allochtonen	12	9
Niet-westerse allochtonen	25	9
Turken	7	2
Marokkanen	3	1
Surinamers	3	2
Antillianen/Arubanen	2	1
overige niet-westerse allochtonen	10	3
Positie in het huishouden		
<i>Hoofdkostwinner</i>		
Alleenstaande	25	13
Alleenstaande ouder	19	3
Met partner en kind(eren)	23	23
Met partner, zonder kind	6	14
<i>Partner van hoofdkostwinner</i>		
Met kind(eren)	12	21
Zonder kind	4	13
Overig lid (kinderen, anderen)	12	13

Bron: EBB.

2.3 Veel flexibele arbeidsrelaties onder arme werknemers

Ook als het gaat om de arbeidsrelatie, is er een duidelijk verschil tussen werknemers die onder of boven de armoedegrens leven. Onder de werknemers met een inkomen onder de lage-inkomensgrens bevinden zich veel meer uitzendkrachten en werknemers met een flexibel arbeidscontract dan werknemers met een vast dienstverband. Van

de werknemers met kans op armoede, hadden zeven op de tien een vast dienstverband, bij de werknemers met een inkomen boven de lage-inkomensgrens waren dat er negen op de tien.

Het ligt voor de hand dat werknemers die in een voltijdbaan werken, minder vaak met armoede kampen dan werknemers die in deeltijd werken. Van de werknemers met kans op armoede had in 2008 29 procent een voltijdbaan tegen 57 procent van de werknemers met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Werknemers onder de armoedegrens hebben dus relatief vaak een deeltijdbaan. Dit verklaart grotendeels ook de oververtegenwoordiging van vrouwen bij werknemers met kans op armoede. Immers in tegenstelling tot mannen werkt het overgrote deel van de vrouwen in deeltijd. Daarnaast werken werknemers met kans op armoede relatief vaak in de handel en horeca en relatief het minst vaak in het openbaar bestuur en onderwijs.

Staat 2
Kenmerken van de werkring van werknemers onder en boven de lage-inkomensgrens, 2008

	Onder lage-inkomensgrens	Boven lage-inkomensgrens
	%	
Arbeidsrelatie		
Vaste arbeidsrelatie	70	90
Uitzendkracht	10	3
Overig flexibel	20	7
Arbeidsduur		
Minder dan 12 uur	16	6
Kleine deeltijdbaan (12–19 uur)	18	9
Grote deeltijdbaan (20–34 uur)	37	28
Voltijd (35 uur of meer)	29	57
Economische sector		
Landbouw en visserij	2	1
Industrie	11	14
Bouwnijverheid	3	6
Handel/horeca	27	16
Vervoer en communicatie	5	7
Financiële en zakelijke dienstverlening	14	15
Openbaar bestuur en onderwijs	8	15
Gezondheids- en welzijnszorg	18	18
Cultuur en overige dienstverlening	5	4
Onbekend	6	5

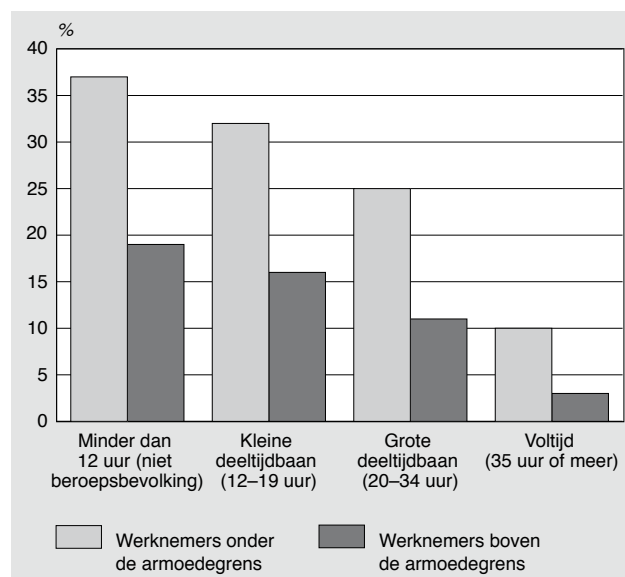
Bron: EBB.

Werknemers onder de armoedegrens met een deeltijdbaan, zouden langer kunnen gaan werken om zo het inkomen van het huishouden te vergroten zodat het boven de armoedegrens uitkomt. Deze werknemers geven desgevraagd inderdaad duidelijk vaker dan andere werknemers aan dat ze graag meer uren zouden willen werken. Hoe kleiner de arbeidsduur van de baan, hoe groter het aandeel werkende armen dat meer uren wil werken. Van de werknemers die onder de armoedegrens leven en een baan van minder dan 12 uur per week hebben, gaf 37 procent in 2008 aan dat ze meer uren zouden willen werken. Van de werknemers met een baan van minder dan 12 uur per week maar behorend tot een huishouden met een inkomen boven de lage-inkomensgrens was dat 19 procent.

Bij de werknemers onder de armoedegrens met een deeltijdbaan van 12 tot 20 uur per week wilde 32 procent graag meer uren werken en bij de werknemers met een deeltijdbaan van 20 tot 35 uur per week was dit een kwart. Bij werknemers die ondanks een voltijdbaan onder de armoede-

grens leven, was de animo om meer uren te werken logischerwijs een flink stuk minder (één op de tien). Zij zitten natuurlijk al voor een belangrijk deel aan de top van het aantal uren dat ze per week kunnen werken.

2. Percentage werknemers dat meer uren zou willen werken, 2008

2.4 Verschillen tussen zelfstandigen onder en boven de lage-inkomensgrens minder groot

Zelfstandigen lopen meer dan werknemers risico op armoede. Zo leefde in 2008 9,5 procent van de zelfstandigen onder de armoedegrens tegen 1,8 procent van de werknemers. Een relatief groot aandeel, 43 procent, van de werkende armen is dan ook zelfstandige. Van de totale groep werknemers en zelfstandigen is 12 procent zelfstandige.

Bij zelfstandigen zijn de verschillen tussen de groep die onder en boven de lage-inkomensgrens verblijft, minder groot dan bij werknemers. Ook is de samenhang tussen geslacht en kans op armoede bij zelfstandigen geheel anders dan bij werknemers. Bij de werknemers onder de armoedegrens waren de vrouwen sterk oververtegenwoordigd, maar bij de zelfstandigen is het percentage vrouwen met een laag inkomen vrijwel even groot als het percentage met een inkomen boven de lage-inkomensgrens. Wel is er een wat groter verschil in leeftijdsgroepen. De jongere leeftijdsgroepen (tot 35 jaar) zijn vrijwel gelijk vertegenwoordigd bij zelfstandigen met een laag inkomen en zelfstandigen met een hoger inkomen. De groep in de leeftijd van 35 tot 45 jaar springt er echter uit. Onder zelfstandigen met een laag inkomen zijn zij duidelijk oververtegenwoordigd. Voor herkomst komt de samenhang met kans op armoede bij werknemers en zelfstandigen wel beter overeen. De niet-westerse allochtonen blijken ook bij de zelfstandigen met lage inkomens oververtegenwoordigd, alhoewel deze oververtegenwoordiging een stuk kleiner is dan bij werknemers. Ook enigszins vergelijkbaar met de situatie bij werknemers, is de uitkomst dat zelfstandigen met een laag inkomen relatief vaak alleenstaand zijn. In 2008 was 24 procent van de zelfstandigen onder de lage-inkomensgrens alleenstaand tegen 11 procent van de zelfstandigen met een hoger inkomen.

Staat 3
Persoonskenmerken van zelfstandigen onder en boven de lage-inkomensgrens, 2008

	Onder lage-inkomensgrens	Boven lage-inkomensgrens
	%	
Geslacht		
Man	69	67
Vrouw	31	33
Leeftijd		
18–24 jaar	1	2
25–34 jaar	14	14
35–44 jaar	38	31
45–54 jaar	28	31
55–64 jaar	19	22
Opleidingsniveau		
Lager	24	20
Middelbaar	48	42
Hoger	27	37
Onbekend	1	1
Herkomst		
Autochtonen	82	86
Westerse allochtonen	9	9
Niet-westerse allochtonen	9	5
Turken	3	1
Marokkanen	1	1
Surinamers	1	1
Antillianen/Arubanen	0	0
overige niet-westerse allochtonen	4	2
Positie in het huishouden		
<i>Hoofdkostwinner</i>		
Alleenstaande	24	11
Alleenstaande ouder	5	2
Met partner en kind(eren)	35	41
Met partner, zonder kind	15	23
<i>Partner van hoofdkostwinner</i>		
Met kind(eren)	12	13
Zonder kind	6	8
Overig lid (kinderen, anderen)	3	3

Bron: EBB.

2.5 Zelfstandigen met laag inkomen vaak werkzaam in handel en horeca

Anders dan bij de werknemers zijn de naar arbeidsduur onderscheiden groepen zelfstandigen in de lage inkomensgroep vrijwel hetzelfde verdeeld als in de hogere inkomensgroepen. Dat bij de zelfstandigen onder de lage-inkomensgrens naar verhouding ook vrijwel evenveel voltijd werkkenden worden aangetroffen als bij de zelfstandigen

Staat 4
Kenmerken van de werkkring van zelfstandigen onder en boven de lage-inkomensgrens, 2008

	Onder lage-inkomensgrens	Boven lage-inkomensgrens
	%	
Arbeitsduur		
Minder dan 12 uur	5	6
Kleine deeltijd baan (12–19 uur)	4	4
Grote deeltijd baan (20–34 uur)	18	18
Voltijd (35 uur of meer)	72	73
Economische sector		
Landbouw en visserij	18	11
Industrie	5	5
Bouwnijverheid	8	12
Handel/horeca	28	17
Vervoer en communicatie	4	3
Financiële en zakelijke dienstverlening	14	22
Openbaar bestuur en onderwijs	3	3
Gezondheids- en welzijnszorg	5	10
Cultuur en overige dienstverlening	10	11
Onbekend	7	8

Bron: EBB.

boven deze grens lijkt opmerkelijk maar is feitelijk inherent aan het ondernemersrisico dat zelfstandigen lopen. Veel uren maken staat bij hen nu eenmaal niet garant voor het behalen van voldoende winstinkomsten. Ondanks alle inzet kunnen de inkomsten gering zijn of zelfs negatief uitpakken waardoor de zelfstandige onder de armoedegrens terecht komt. Wel zijn er duidelijke verschillen in de bedrijfssector. Net als werknemers die onder de lage-inkomensgrens werken, zijn zelfstandigen met kans op armoede oververtegenwoordigd in de handel en de horeca. In de landbouw en visserij zien we een vergelijkbaar patroon maar hier past wel de kanttekening dat in deze branche veel minder mensen werkzaam zijn dan in de handel en horeca. Binnen de financiële en zakelijke dienstverlening is een tegenovergestelde samenhang zichtbaar. Hier zijn de zelfstandigen met een inkomen onder de lage-inkomensgrens juist sterk ondervertegenwoordigd.

2.6 Ook hoge rentelasten verhogen de kans op armoede

Een laag bedrag aan loon en geringe, of zelfs negatieve, inkomsten uit eigen bedrijfsvoering zijn in de meeste gevallen de directe oorzaak van een inkomen onder de armoedegrens. Het inkomen van huishoudens met werkkenden bestaat echter vaak uit meer dan alleen deze verdiensten. Een laag inkomen kan ook het gevolg zijn van negatieve inkomsten uit vermogen. Hierbij gaat het dan vooral om betaalde hypotheekrente en rente op consumptief krediet. Van de alleenstaande werknemers met een laag inkomen had 7 procent in 2008 weliswaar een brutoloon van meer dan 15 000 euro (genoeg om boven de lage-inkomensgrens uit te komen; zie kader 2), maar leidden negatieve vermogensinkomsten van meer dan 5 000 euro ertoe, dat het inkomen onder de lage-inkomensgrens uitkwam. Dit gold ook voor 9 procent van de werknemers met kans op armoede behorend tot een meerpersoonshuishouden. Bij alleenstaande zelfstandigen met een winst van meer dan 15 000 euro bruto leidden rentelasten van meer dan 5 000 euro in een op de tien gevallen tot een laag inkomen en bij zelfstandigen behorend tot meerpersoonshuishoudens was dat bij 8 procent het geval. Grosso modo leidde een negatief vermogen bij ruim 8 procent van alle huishoudens van werkkenden met een laag inkomen tot risico op armoede.

Daarnaast werd bij een relatief groot deel van de werkende armen, die op basis van alleen al loon- en/of winstinkomsten onder de lage-inkomensgrens uitkwamen, hun slechte inkomenspositie nog verder verzwakt door te betalen rente op schulden. Zo had 14 procent van de alleenstaande zelfstandigen met uitsluitend winst van minder dan 15 000 bruto eveneens te maken met negatieve inkomsten uit vermogen van meer dan 2 500 euro. Bij de zelfstandigen behorend tot meerpersoonshuishoudens was dat bij 11 procent het geval. Van alle zelfstandigen met een laag inkomen op basis van ofwel alleen winst ofwel winst/loon hadden ongeveer twee op de tien te maken met negatieve vermogensinkomsten van 2 500 euro of meer die het inkomen nog verder onder de armoedegrens duwden. Bij werknemers met kans op armoede was dat in mindere mate het geval: van hen hadden respectievelijk 2 procent (alleenstaande werknemers) en 10 procent (werknemers in meerpersoonshuis-

houdens) te maken met een extra negatief inkomen uit vermogen.

Hoeveel verdienen om boven de lage-inkomensgrens uit te komen?

In 2008 bedroeg de lage-inkomensgrens voor een alleenstaande op jaarbasis 11 020 euro. Om (netto) boven deze armoedegrens uit te komen moest een alleenstaande werknemer in dat jaar bruto ³⁾ meer dan zo'n 15 800 euro verdienen. Voor een eenoudergezin met één minderjarig kind was de grens 14 650 euro. Een alleenstaande ouder moest een brutoloon van minstens zo'n 15 000 euro ontvangen om samen met kindgebonden budget boven dit grensbedrag te komen. Voor mensen die recht hebben op zelfstandigenaftrek, gelden lagere bedragen om boven de lage-inkomensgrens uit te komen. Voor een alleenstaande zelfstandige, bijvoorbeeld, was een brutowinst van rond 13 000 euro voldoende om in 2008 boven deze armoedegrens uit te komen.

³⁾ Om te komen van dit brutoloon naar het besteedbaar inkomen moeten nog alle werknemers- en werkgeversbijdragen voor sociale verzekeringen (inclusief pensioenvoorziening) en de Zorgverzekeringswet worden afgetrokken. Eveneens moet de (nominale) premie die huishoudens direct aan de ziektekostenverzekeraar betalen, in mindering worden gebracht, nadat de eventueel ontvangen zorgtoeslag hiermee is gesaldeerd. Ten slotte wordt nog de inkomstenbelasting (inclusief premies volksverzekeringen) van het bruto-inkomen afgetrokken.

3. Conclusie

Zowel onder werknemers als onder zelfstandigen komt het voor dat hun huishoudensinkomens onder de lage-inkomensgrens liggen. Van de zelfstandigen behoort zelfs een op de tien tot deze "werkende armen". Bij de werknemers is dat met krap 2 procent een flink stuk minder. Bij zowel werknemers als zelfstandigen zijn er duidelijke samenhangen tussen diverse achtergrondkenmerken en een inkomen onder of boven de lage-inkomensgrens. In het algemeen zijn 'werkende armen' vaak jonger dan 45 jaar. Ze zijn verhoudingsgewijs vaker allochtoon, lager opgeleid en vaak alleenstaand. Bij werknemers zijn de vrouwen duidelijk oververtegenwoordigd in de groep met kans op armoede, evenals de personen (veelal vrouwen) die deel uitmaken van een eenoudergezin. Bij zelfstandigen speelt geslacht geen rol. Verder werken er relatief veel in de handel en horeca, zowel bij werknemers als bij zelfstandigen met risico op armoede.

Werknemers die beneden de lage-inkomensgrens leven, willen vaker dan andere werknemers graag meer uren per week werken. Dat zou hun inkomenspositie in elk geval verbeteren en hun kans op armoede kunnen verkleinen. Voor werknemers en zelfstandigen is een laag loon of lage winst niet altijd de enige oorzaak van een laag inkomen. Negatieve inkomsten uit vermogen, zoals betaalde hypotheekrente en rente op consumptief krediet kunnen een doorslaggevende rol spelen om onder de lage-inkomensgrens terecht te komen. Vooral bij zelfstandigen vormden rentebetalingen vaak een extra last.

Technische toelichting

Het aantal werkende armen is in dit onderzoek berekend op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) die verrijkt

Staat 5
Inkomenssituatie van huishoudens met werkenden met een inkomen onder de lage-inkomensgrens, 2008

	Werknemer		Zelfstandige	
	alleenstaand	meerpersoons- huishouden	alleenstaand	meerpersoons- huishouden
Inkomenssituatie van het huishouden ¹⁾²⁾	%			
Brutoloon en/of brutowinst (samen) boven 15 000 euro, met vermogensinkomsten onder -5 000 euro	7	9	10	8
Brutoloon onder 15 000 euro	80	58	12	5
w.o. met vermogensinkomsten onder -2 500 euro	1	4	0	0
met brutoloon onder 10 000 euro	49	38	10	4
Brutowinst onder 15 000 euro	0	0	58	43
w.o. met vermogensinkomsten onder -2 500 euro	0	0	14	11
Brutoloon en brutowinst samen onder 15 000 euro	4	18	17	39
w.o. met vermogensinkomsten onder -2 500 euro	1	6	4	12
Overig	8	14	2	5
Totaal	100	100	100	100
w.o. met vermogensinkomsten onder -2 500 euro	9	19	28	32

Bron: EBB (verrijkt met inkomensgegevens).

¹⁾ Successievelijk (in de hier opgenomen volgorde) is vastgesteld of een van de vermelde situaties op het huishouden van toepassing was. Bij de restcategorie "overige huishoudens" gaat het bijvoorbeeld onder meer om huishoudens met een brutoloon net boven 15 000 euro en vermogensinkomsten die boven -5 000 euro lagen.

²⁾ Het gaat hier om gestandaardiseerde inkomensbedragen. Voor meerpersoonshuishoudens moeten deze bedragen met de equivalentiefactor vermenigvuldigd worden om een bedrag vergelijkbaar met dat van alleenstaanden te krijgen. Voor een echtpaar, bijvoorbeeld, bedraagt deze factor 1,37. Een brutolooingrens van 10 000 euro komt voor een echtpaar dus neer op een grensbedrag van 13 700 euro. Opgemerkt zij, dat deze grensbedragen globaal zijn en niet exact sporen met het bruto-inkomen dat in de gegeven huishoudenssituatie leidt tot een inkomen precies op de lage-inkomensgrens.

is met inkomensgegevens uit het integrale inkomensonderzoek (IPO).

De EBB is een steekproefonderzoek dat maandelijks onder ongeveer dertigduizend mensen in Nederland wordt gehouden. De EBB heeft als doel het verstrekken van informatie over de relatie tussen mens en arbeidsmarkt. Hierbij worden kenmerken van personen in verband gebracht met hun positie op de arbeidsmarkt. Respondenten worden in totaal vijf maal benaderd voor de EBB. De totale periode dat mensen deelnemen aan de enquête bedraagt een jaar.

Voor de jaren 2005, 2006, 2007 en 2008 is op basis van de huishoudenssamenstelling uit de EBB het huishoudensinkomen uit het inkomensonderzoek gekoppeld. Het gaat dan om een huishoudensinkomen op jaarbasis. Een respondent kan binnen een jaar meerdere malen deelnemen aan de EBB. Indien de huishoudenssamenstelling gedurende die periode niet is veranderd zal er dus steeds hetzelfde inkomen gekoppeld worden. Deze waarnemingen worden middels een specifieke weegmethodiek steeds als afzonderlijke waarnemingen gehanteerd. Op basis van het huishoudensinkomen is bepaald of het inkomen onder of boven de gebruikte armoedegrens (de lage-inkomensgrens, zie kader) uitkwam.

De werkenden onder de armoedegrens worden in dit artikel steeds vergeleken met werkenden boven de armoedegrens. De doelgroep is afgebakend door uit de EBB alleen de personen te selecteren die 18 jaar of ouder en jonger dan 65 jaar zijn. Respondenten die in het inkomensonderzoek niet tot de doelgroep behoren (bijvoorbeeld woonachtig in een studentenhuishouden en personen met een onvolledig jaarinkomen), blijven in dit onderzoek buiten beschouwing. Gestart is met een selectie van werknemers en zelfstandigen uit de EBB. Van degenen die zich als werknemer hebben opgegeven, is vervolgens aan de hand van de aangekoppelde inkomensgegevens bepaald of ook 'loon uit arbeid' als bron van inkomsten bij hen voorkwam. Bij de zelfstandigen is vastgesteld of 'winst' voorkwam. Alleen de aldus afgebakende werknemers en zelfstandigen zijn tot de doelpopulatie gerekend en vormden het uitgangspunt van de analyses. De puntschattingen van aandelen en aantallen

Staat 6
Afbakening doelgroep en werkende armen, 2008

	Gewogen aantallen
	<i>x 1 000</i>
Werknemers	
EBB respons 2008	16 239
18-64 jaar	10 394
Doelgroep Inkomensstatistiek	9 875
Werknemer	6 604
Werknemer waarbij 'loon' als inkomstenverhouding voorkomt (doelgroep)	6 484
Werkende armen binnen doelgroep werknemers	120
Zelfstandigen	
EBB respons 2008	16 239
18-64 jaar	10 394
Doelgroep Inkomensstatistiek	9 875
Zelfstandig	1 089
Zelfstandige waarbij 'winst' als inkomstenverhouding voorkomt (doelgroep)	944
Werkende armen binnen doelgroep zelfstandigen	90

'arme' werknemers en zelfstandigen verschillen natuurlijk van de reguliere schattingen op basis van de Inkomensstatistiek. Maar om die puntschattingen was het in dit artikel niet om te doen. Primaire insteek waren de samenhangen tussen arbeidskenmerken en persoonskenmerken enerzijds en het al dan niet over een laag inkomen beschikken anderzijds zichtbaar te maken

Literatuur

CBS (2004). *Equivalentiefactoren 1995-2000*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Josten E (2007). Werkende armen. In: SCP/CBS, *Armoedemonitor 2007*, p77-p93, , Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

SCP/CBS (2010). *Armoedesignalement 2010*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel

Kasper Leufkens, Reinder Lok en Ferdij Otten

Van de werkzame beroepsbevolking hebben zelfstandigen met personeel in dienst gemiddeld het hoogste persoonlijk inkomen. Daarna volgen werknemers in vast dienstverband en zelfstandigen zonder personeel. Werknemers met een flexibel dienstverband verdienen het minst. Het verschil in inkomens tussen werknemers in vaste dienst en zelfstandigen zonder personeel is verhoudingsgewijs klein. In de afgelopen jaren is het aantal zelfstandigen zonder personeel sterk toegenomen. Ongeveer viervijfde deel valt volgens fiscale criteria onder de gebruikelijke groep ondernemers, het resterende deel kent een in fiscaal opzicht andere samenstelling. Relatief veel zelfstandigen veronachtzamen hun inkomensverzekeringen.

1. Inleiding

Het al dan niet toenemen van het aandeel werknemers met een flexibel arbeidscontract in Nederland, de zogenoemde flexibilisering van de arbeidsmarkt, is een veelbesproken thema. Ook de ontwikkeling van het aandeel zelfstandigen wordt nauwlettend gevolgd door beleidsmakers. Vooral de groep zelfstandigen zonder personeel groeide sterk in omvang in de afgelopen jaren (Kösters, 2009). De toekenning van een vertegenwoordiger van de zelfstandigen zonder personeel in de Sociaal Economische Raad onderstreept het toegenomen gewicht van deze groep binnen de economie.

Het CBS publiceert ieder kwartaal het aantal werknemers met een vast of flexibel dienstverband. Hetzelfde geldt voor het aantal zelfstandigen met en zonder personeel in dienst. Over de inkomens van deze specifieke groepen was echter tot dusver weinig bekend. Om meer inzicht hierin te krijgen zijn de jaarbestanden van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) verrijkt met gegevens uit de Inkomensstatistiek. Dit maakt het mogelijk om voor de genoemde groepen het inkomen in kaart te brengen. Zo kan bijvoorbeeld worden bekeken hoe de inkomens van zelfstandigen zonder personeel zich verhouden tot die van werknemers met een vast dienstverband. Ook biedt de koppeling mogelijkheden om de groep zelfstandigen zonder personeel nader te specificeren. Onder meer wordt nagetrokken of de belastingaangifte volgens een verlies-winst opgave heeft plaatsgevonden of dat er sprake was van andere fiscale specificaties. Daarmee wordt zichtbaar welk deel van hen tot de gebruikelijke groep ondernemers kan worden gerekend, namelijk de groep die in beginsel in aanmerking komt voor zelfstandigen- c.q. startersaftrek, en welk deel niet.

De cijfers in dit artikel hebben betrekking op de werkzame beroepsbevolking. Het gaat om personen van 15 tot 65 jaar

¹⁾ Dit is de baan waaraan de meeste tijd wordt besteed. Iedereen die tot de werkzame beroepsbevolking hoort heeft hierdoor in dit artikel één positie in de werkkring. Alleen aan het einde van paragraaf 5 wordt ook naar bijbanen gekeken.

die betaald werk verrichten van twaalf uur of meer per week. Voor het bepalen van het type werkkring is alleen naar de hoofdbaan ¹⁾ van een persoon gekeken.

Dit artikel is als volgt opgebouwd. Paragraaf 2 beschrijft de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen met en zonder personeel en van werknemers met een vast of flexibel dienstverband. Paragraaf 3 gaat in op het persoonlijk inkomen van deze groepen. In paragraaf 4 worden de groepen uitgesplitst naar voornaamste inkomensbron; onder meer wordt daarmee voorzien in een verdere onderverdeling van de groep zelfstandigen zonder personeel langs fiscale lijnen. In paragraaf 5 wordt nog dieper ingegaan op de inkomenssituatie van zelfstandigen zonder personeel, onder andere door te kijken naar de inkomensontwikkeling bij de overgang van werknemer naar zelfstandige. Tot slot wordt in paragraaf 6 de belangrijkste conclusie beknopt weergegeven.

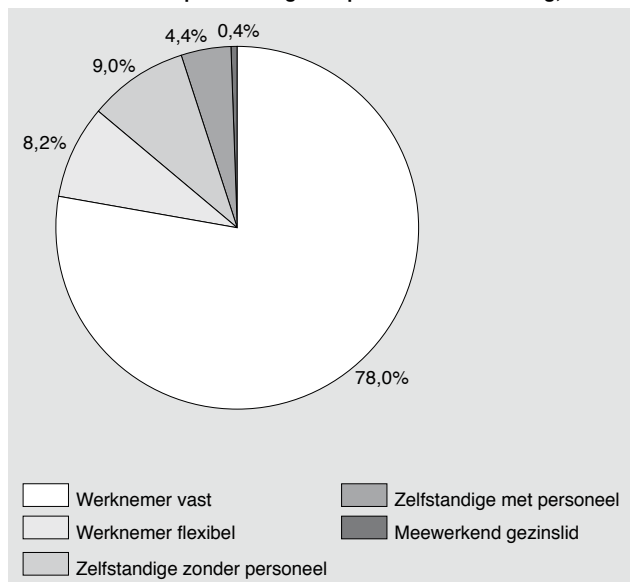
2. Werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkkring

In 2008 behoorden 7,5 miljoen personen tot de werkzame beroepsbevolking. Van hen had 78 procent een vast dienstverband en ruim 8 procent een flexibel dienstverband. De uitzendkrachten waren met een aandeel van 3 procent de grootste groep flexibelen. Bijna 14 procent van de werkzame beroepsbevolking bestond uit zelfstandigen. De zelfstandigen zonder personeel vormden hiervan de grootste groep. De zelfstandigen met personeel waren goed voor ruim 4 procent, terwijl de meewerkende gezinsleden nog geen half procent voor hun rekening namen.

Positie in de werkkring

In de EBB wordt voor alle personen de positie in de werkkring bepaald. Werknemers hebben een vaste arbeidsrelatie indien ze een arbeidscontract hebben dat niet van beperkte duur is én ze voor een vast overeengekomen aantal uren in dienst zijn. Tijdelijke contracten van langer dan één jaar worden tot de vaste arbeidsrelaties gerekend. De overige werknemers hebben een flexibele arbeidsrelatie, waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen uitzendkrachten, oproepkrachten, tijdelijke dienstverbanden en contracten zonder vaste uren. Voor zelfstandigen kan worden bepaald of ze personeel in dienst hebben. Indien dit niet het geval is worden ze ingedeeld bij de groep zelfstandigen zonder personeel. Ook freelancers behoren tot deze groep. Meewerkende gezinsleden vormen een aparte groep. Dit zijn personen die als hoofdbaan arbeid verrichten in het bedrijf of de praktijk van de partner of de (schoon)ouders zonder een expliciete arbeidsovereenkomst.

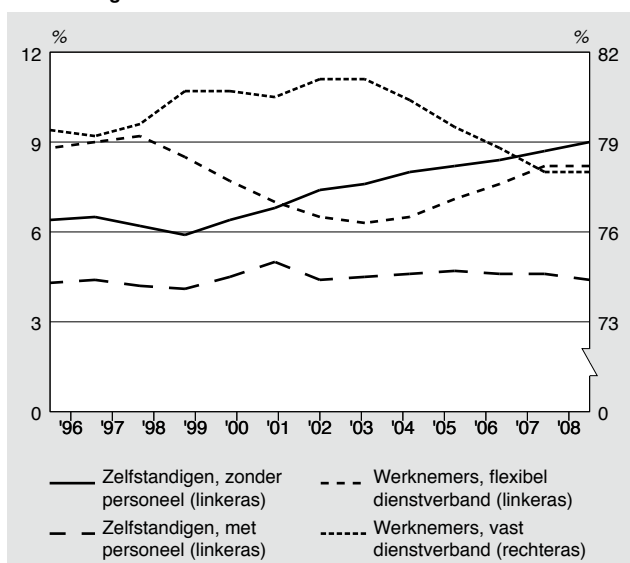
1. Werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkkring, 2008

In de afgelopen jaren nam aantal zelfstandigen zonder personeel sterk toe. In 1996 waren er 397 duizend zelfstandigen zonder personeel, in 2008 waren dit er al 678 duizend. Ook als aandeel van de werkzame beroepsbevolking was er sprake van een grote stijging. Vormden de zelfstandigen zonder personeel in 1996 nog 6 procent van de beroepsbevolking, in 2008 was dit opgelopen tot 9 procent. De omvang van de groep zelfstandigen met personeel in dienst daarentegen, bleef in de afgelopen jaren redelijk constant en lag steeds rond de 330 duizend personen.

De ontwikkeling van het aandeel werknemers met een flexibel dienstverband hangt samen met de conjunctuur. Als de economie aantrekt, zetten werkgevers vaak eerst flexwerkers in, bijvoorbeeld uitzendkrachten of werknemers met tijdelijke dienstverbanden. Pas als de groei doorzet, nemen zij meer vast personeel in dienst. In 2008 waren er 615 duizend werknemers met een flexibel dienstverband.

2. Ontwikkeling werkzame beroepsbevolking naar positie in de werkkring

De meerderheid van de werkzame beroepsbevolking heeft een vast dienstverband. Het aantal werknemers met een vast dienstverband steeg tussen 1996 en 2008 van 4,9 naar 5,8 miljoen. Desalniettemin nam tussen 2002 en 2008 het aandeel van deze groep binnen de werkzame beroepsbevolking af.

3. Persoonlijk inkomen naar positie in de werkkring

In deze paragraaf komen de gemiddelde persoonlijke inkomens van zelfstandigen met of zonder personeel en werknemers met een flexibel of vast dienstverband naar wekelijkse arbeidsduur en bedrijfssector aan bod. Volgens een recente studie verricht bijna de helft van de zelfstandigen zonder personeel werkzaamheden die feitelijk ook gewoon in loondienst verricht zouden kunnen worden (Bosch en van Vuuren, 2010). Interessant in deze context is de vraag hoe het gemiddelde persoonlijk inkomen van zelfstandigen zonder personeel zich verhoudt tot dat van werknemers in vaste loondienst. Daarnaast wordt voor de onderscheiden groepen de reële ontwikkeling in gemiddeld persoonlijk inkomen gepresenteerd voor de periode 2005–2008.

Persoonlijk inkomen

Het persoonlijk inkomen bestaat uit het (bruto-) inkomen uit arbeid en eigen onderneming, uitkeringen inkomensverzekeringen, uitkeringen sociale voorzieningen (met uitzondering van kinderbijslag) en ontvangen inkomensoverdrachten, verminderd met premies inkomensverzekeringen (exclusief premies volksverzekeringen).

Arbeidsduur

Zowel bij zelfstandigen als bij werknemers neemt het gemiddeld persoonlijk inkomen toe naarmate de wekelijkse arbeidsduur hoger is. Zelfstandigen met personeel in dienst hebben met afstand het hoogste gemiddelde inkomen. De verschillen tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers met een vast dienstverband zijn kleiner. Bij arbeidsduren van 20 uur of meer per week is het gemiddelde inkomen van de zelfstandigen zonder personeel iets lager. Werknemers met een flexibel dienstverband verdienen gemiddeld fors minder. Flexwerkers zijn veelal jong of laagopgeleid (Leufkens, 2010) en dat drukt het inkomen.

De spreiding van de inkomens is bij zelfstandigen groter dan bij werknemers. Van de zelfstandigen zonder personeel heeft 5 procent een persoonlijk inkomen van meer dan 100 duizend euro. Bij de zelfstandigen met personeel is dit aandeel ruim 14 procent. Van de werknemers in vaste dienst heeft slechts 2 procent een dergelijk hoog inkomen. Zelfstandigen kunnen ook verliezen lijden waardoor ze een negatief persoonlijk inkomen hebben. In 2008 gold dit voor 4 procent van de zelfstandigen zonder personeel. Ook van de zelfstandigen met personeel had 4 procent een negatief persoonlijk inkomen.

Staat 1
Gemiddeld persoonlijk inkomen naar wekelijkse arbeidsduur en positie in de werkring, 2008

	Totaal	Wekelijkse arbeidsduur			
		12 tot 20 uur	20 tot 28 uur	28 tot 35 uur	35 uur of meer
<i>1 000 euro</i>					
Zelfstandigen, zonder personeel	33,7	17,1	20,5	28,3	38,7
Zelfstandigen, met personeel	58,1	.	35,5	54,6	60,1
Werknemers, vast	36,2	15,4	22,5	32,0	43,6
Werknemers, flexibel	18,5	10,3	14,8	18,6	26,6

Staat 2
Gemiddeld persoonlijk inkomen naar bedrijfssector en positie in de werkring, 2008

	Landbouw, bosbouw en visserij	Nijverheid, delfstoffenwinning, energievoorziening	Commerciële dienstverlening	Niet commerciële dienstverlening
<i>1 000 euro</i>				
Totaal	26,8	39,0	35,9	33,4
Zelfstandigen, zonder personeel	25,2	35,3	37,7	30,8
Zelfstandigen, met personeel	35,3	59,8	54,6	81,2
Werknemers, vast	28,6	39,9	36,8	33,5
Werknemers, flexibel	16,0	22,7	16,5	19,3

Bedrijfssector

Voor alle type werkringen is het gemiddeld persoonlijk inkomen het laagst in de sector landbouw, bosbouw en visserij. Zelfstandigen met personeel verdienen het meest in de niet-commerciële dienstverlening. Onder andere medisch specialisten behoren tot deze groep ²⁾. Van de zelfstandigen zonder personeel hebben de personen die werkzaam zijn in de commerciële dienstverlening gemiddeld het hoogste persoonlijk inkomen. Bij de werknemers, zowel vast als flexibel, is het gemiddelde inkomen het hoogst in de sector nijverheid, delfstoffenwinning en energievoorziening. In deze bedrijfssector wordt het vaakst in voltijd gewerkt.

Alleen in de commerciële dienstverlening verdienen zelfstandigen zonder personeel gemiddeld meer dan werknemers in vaste dienst. Dit komt door de hoge verdiensten in de zakelijke dienstverlening, een specifieke bedrijfstak binnen de commerciële dienstverlening. In de zakelijke dienstverlening is het gemiddelde persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel 46,3 duizend euro tegenover 44,6 duizend euro voor werknemers met een vast dienstverband. Het aantal zelfstandigen zonder personeel is in de zakelijke dienstverlening sinds het eind van de vorige eeuw relatief sterk toegenomen (Kösters, 2009).

²⁾ Van de zelfstandigen met personeel in de niet-commerciële dienstverlening is bijna 35 procent medisch specialist. Van alle zelfstandigen met personeel is ongeveer 10 procent medisch specialist.

Inkomensontwikkeling

Het gemiddelde persoonlijk inkomen van de zelfstandigen zonder personeel steeg, gecorrigeerd voor inflatie, tussen 2005 en 2008 met bijna 16 procent. Bij de zelfstandigen met personeel was er sprake van een iets grotere inkomensstijging in vier jaar tijd, 17 procent. De groei van het persoonlijk inkomen van werknemers was veel kleiner. Bij werknemers met een vast dienstverband steeg het gemiddelde inkomen tussen 2005 en 2008 met 7 procent en bij de flexibelen met 5 procent. Vanwege de forse stijging bij de zelfstandigen zonder personeel en de kleinere stijging bij werknemers in vaste dienst (16 tegen 7 procent) werd het inkomensverschil tussen deze groepen over de jaren kleiner.

Staat 3
Ontwikkeling gemiddeld persoonlijk inkomen (in prijzen van 2008) naar positie in de werkring

	2005	2006	2007	2008
<i>1 000 euro</i>				
Zelfstandigen, zonder personeel	29,1	30,9	33,5	33,7
Zelfstandigen, met personeel	49,6	53,8	59,7	58,1
Werknemers, vast	33,9	35,1	35,7	36,2
Werknemers, flexibel	17,6	18,5	18,7	18,5

Meewerkende gezinsleden

Bij het bepalen van de positie in de werkring vormen meewerkende gezinsleden een aparte groep. Dit zijn personen die in het bedrijf of de praktijk van de partner of ouders werken. In 2008 waren er 30 duizend meewerkende gezinsleden. Bijna 55 procent van hen werkte in deeltijd. Hun gemiddelde persoonlijk inkomen bedroeg 18 duizend euro.

Bijna 15 procent van de meewerkenden ontving geen enkele vergoeding voor de verrichte arbeid ³⁾. Wel kan de partner van deze personen, onder bepaalde voorwaarden, bij de belastingaangifte gebruik maken van de meewerk-aftrek.

4. Positie in de werkring naar sociaaleconomische categorie

Zelfstandigen zonder personeel worden wel beschouwd als een nieuwe, tussencategorie in de aloude tweedeling zelfstandigen en werknemers en kunnen in fiscaal-juridisch opzicht onderling flink verschillen (Bosch en van Vuuren, 2010). De hier gepresenteerde indeling naar type werkring is gebaseerd op zelfrapportages in de Enquête beroepsbevolking. De gegevens hebben betrekking op de situatie ten tijde van het enquêtemoment. Door de verrijking met inkomensgegevens kan ook worden vastgesteld wat de voornaamste inkomensbron over het hele jaar is geweest. Personen kunnen verschillende soorten inkomen combineren gedurende een jaar. Afhankelijk van de grootte van die jaarinkomsten worden ze ingedeeld naar sociaaleconomische categorie. Voor de zelfstandigen zonder personeel levert dat weliswaar geen gedetailleerde en sluitende fiscaal-juridische onderverdeling op, maar het is wel een stap in de goede richting.

In 2008 heeft 80 procent van de zelfstandigen zonder personeel winstaangifte gedaan. Slechts een klein deel van deze zelfstandigen ontving loon als directeur-groootaandeelhouder. Ruim 10 procent van hen is, over het gehele jaar bezien, voornamelijk afhankelijk geweest van loon of uitkering. Zij besteden dus hun meeste tijd aan het ondernemerschap maar zien dit (nog) niet terug in hun verdiensten.

Van de zelfstandigen met personeel deed bijna 63 procent winstaangifte. Daarnaast ontving ruim een kwart van hen hoofdzakelijk loon als directeur-groootaandeelhouder.

De meeste werknemers vallen ook daadwerkelijk in de categorie werknemer of ambtenaar. Werknemers met een flexibel dienstverband zijn ook vaak afhankelijk van een uitkering. Deze groep bestaat voor ruim driekwart uit studenten met een bijbaan.

³⁾ Het gemiddeld persoonlijk inkomen van meewerkende gezinsleden is 22 duizend euro indien meewerkenden zonder vergoeding buiten beschouwing worden gelaten.

Sociaaleconomische categorie

De sociaaleconomische categorie van een persoon wordt bepaald aan de hand van de (voornaamste) bron van het inkomen dat een persoon in een jaar heeft ontvangen. De hier onderscheiden (fiscale) categorieën zijn:

- Werknemer particulier bedrijf of ambtenaar.
- Directeur- grootaandeelhouder.
- Overige inkomsten arbeid.
- Zelfstandige met winst uit onderneming: personen die winstaangifte doen behoren ongeacht de hoogte van de winst (of verlies) tot deze categorie.
- Niet-actief: dit zijn personen met hoofdzakelijk inkomen uit een uitkering, pensioen of partneralimentatie. Personen die studiefinanciering ontvangen worden altijd als niet-actief geïnclassificeerd, ongeacht de hoogte van hun inkomen uit andere bronnen.

5. Individuele inkomenssamenstelling van zelfstandigen

Zojuist hebben we gezien dat de meeste zelfstandigen winstaangifte doen. Daarnaast zijn er ook zelfstandigen die als directeur-groootaandeelhouder loon ontvangen van hun eigen onderneming. Tot slot beschouwen ook de meeste personen met voornamelijk overige inkomsten uit arbeid zichzelf als zelfstandige. Bij deze laatste categorie is er volgens fiscale criteria weliswaar geen sprake van ondernemerschap, maar bestaat er ook geen arbeidsovereenkomst. Als ondernemersinkomsten van zelfstandigen worden in het verdere vervolg zowel winst uit onderneming als loon van directeurs-groootaandeelhouders en overige inkomsten uit arbeid verstaan.

In deze paragraaf wordt allereerst een beeld gegeven van de ontwikkeling van het aantal zelfstandigen zonder personeel in de afgelopen jaren. Vervolgens wordt ingezoomd op de afdrachten (eigen) inkomensverzekeringen. Anders dan werknemers vallen zelfstandigen immers niet onder het regiem van wettelijk verplichte premieheffingen inkomensverzekeringen en moeten ze zich privaat verzekeren. Het risico dat hierop beknibbeld wordt is verre van denkbeeldig. Tot slot wordt voor zelfstandigen zonder personeel nage- trokken of en in hoeverre zij naast ondernemersinkomsten ook nog over looninkomsten beschikken.

Staat 4
Positie in de werkring naar sociaaleconomische categorie, 2008

	Totaal	Werknemer	Directeur- grootaandeel- houder	Overig actief	Zelfstandige (met winst uit onderneming)	Niet-actief
	%					
Zelfstandige, zonder personeel	100	4,8	4,2	5,0	80,4	5,7
Zelfstandige, met personeel	100	6,5	26,6	1,9	62,9	2,2
Werknemer, vast	100	93,6	0,3	0,3	2,6	3,2
Werknemer, flexibel	100	64,5	0,5	3,4	3,3	28,3

Start ondernemerschap van zelfstandigen zonder personeel

Het aantal zelfstandigen zonder personeel is de laatste jaren sterk gegroeid. Voor de personen die in 2008 tot deze groep behoorden, is vastgesteld sinds welk jaar ondernemersinkomen hun voornaamste inkomensbron ⁴⁾ is.

In 2008 waren er 678 duizend zelfstandigen zonder personeel. Een groot deel van hen is dat al vele jaren. Ongeveer 338 duizend zelfstandigen zonder personeel waren al vóór 2004 voornamelijk afhankelijk van het ondernemersinkomen. Vanaf 2004 zijn jaarlijks steeds meer personen begonnen als zelfstandige zonder personeel (van de personen die dat in 2008 nog steeds zijn). In 2004 waren het er nog 42 duizend. Daarna is hun aantal opgelopen naar 62 duizend in 2008. Van bijna 10 procent van de zelfstandigen zonder personeel is het ondernemersinkomen in geen van de beschouwde jaren de voornaamste inkomensbron geweest.

Staat 5
Zelfstandigen zonder personeel naar beginjaar van ondernemersinkomen als voornaamste inkomensbron, 2008

	x 1 000	%
Totaal	678	100
2008	62	9
2007	61	9
2006	57	8
2005	51	7
2004	42	6
2003 of eerder	338	50
Nooit	66	10

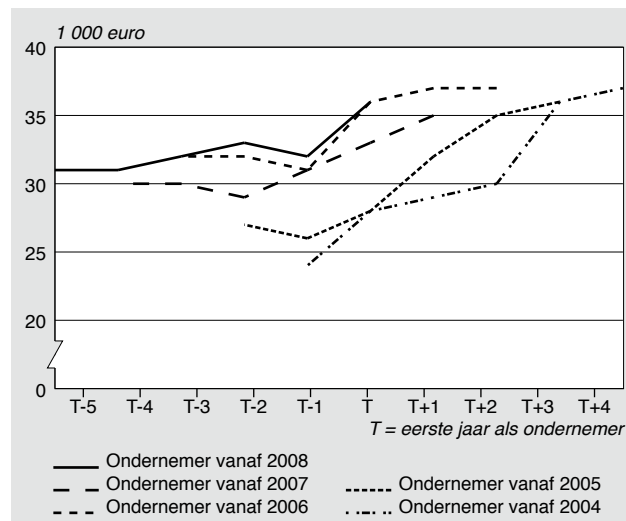
Inkomensontwikkeling na overstap naar zelfstandige zonder personeel

In het eerste jaar van ondernemerschap neemt het persoonlijk inkomen van de kersverse zelfstandigen zonder personeel behoorlijk toe, in de onderzochte jaren met gemiddeld ruim 13 procent. Dit valt echter volledig terug te voeren op het niet meer, of in veel mindere mate, afdragen van premies inkomensverzekeringen bij de start van het ondernemerschap, waarvoor geen of veel minder vervangende private afdrachten aan inkomensverzekeringen voor in de plaats zijn gekomen. Zoals al gezegd, zijn zelfstandigen, anders dan werknemers, niet verplicht verzekerd voor bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheid of een aanvullend pensioen. De inkomensverbetering is dan ook niet meer dan een gevolg van het fors opschroeven van het eigen risico door het loslaten van investeringen in de eigen sociale zekerheid. Als niet het persoonlijk inkomen maar het (bruto) primaire inkomen als uitgangspunt voor analy-

⁴⁾ Ondernemers met verlies en met beperkte andere inkomsten worden als ondernemer geteld.
⁵⁾ Het primair inkomen bestaat uit inkomen uit arbeid inclusief de werknemers- en werkgeversbijdrage in de premies voor de sociale verzekeringen, inkomen uit eigen onderneming, en inkomen uit vermogen.
⁶⁾ Totale premie ten laste van werkgever en werknemer als percentage van het brutoloon inclusief alle premies.

se wordt genomen ⁵⁾, dan is er geen sprake meer van een toename in het eerste jaar. Het primaire inkomen liep in het eerste jaar van het ondernemerschap met gemiddeld bijna 3 procent terug. In de jaren daarna groeide het primaire inkomen wel weer sterker dan voor de start van hun ondernemerschap.

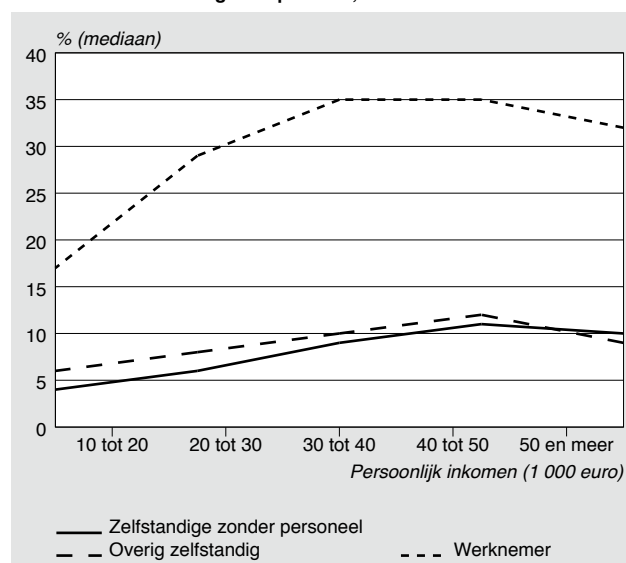
3. Ontwikkeling van het reële persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel naar beginjaar van ondernemersinkomen als voornaamste inkomensbron (gecentreerd op eerste jaar als ondernemer)

Premies inkomensverzekeringen

Behalve zelfstandigen zonder personeel steken ook zelfstandigen met personeel weinig geld in premies voor inkomensverzekeringen voor bijvoorbeeld arbeidsongeschiktheid en pensioering. De doorsnee-zelfstandige besteedt, afhankelijk van het persoonlijke inkomen, tot 11 procent van het brutoloon uit arbeid en onderneming aan deze premies. Werknemers zijn doorgaans tot 35 procent van hun brutoloon kwijt aan deze voor hen verplichte verzeke-

4. Premie inkomensverzekeringen als percentage van bruto loon en winst inclusief werkgeverspremies, 2008

ringen ⁶⁾. Tussen zelfstandigen zonder personeel en zelfstandigen met personeel bestaat er nauwelijks verschil.

De premies voor de inkomensverzekeringen hoeven slechts over een deel van de looninkomsten te worden betaald. Voor een groot deel van de inkomensverzekeringen geldt een premievrije voet, de zogenaamde franchise. Vanwege deze franchise is over het eerste deel van het inkomen weinig premie verschuldigd. Als gevolg hiervan neemt het gemiddelde premiepercentage toe naarmate het inkomen hoger wordt. Bovendien zijn de premies voor werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen beperkt tot een maximum grondslag. Deze is in 2008 ruim 46 duizend euro. Hierdoor bereikt het percentage dat aan inkomensverzekeringen moet worden betaald, een maximum bij een inkomen van die omvang.

Looninkomsten bij zelfstandigen zonder personeel

Van de 678 duizend zelfstandigen zonder personeel hebben 540 duizend helemaal geen looninkomsten (meer) in 2008. Bijna 85 duizend hebben zowel ondernemersinkomen als looninkomsten doordat ze tijdens het jaar veranderd zijn van positie in de werkkring. De overige 53 duizend personen hebben naast hun onderneming ook nog een werkkring waaruit ze loon ontvangen.

In het jaar waarin iemand de overstap maakt van werknemer naar zelfstandige is er doorgaans zowel looninkomen als ondernemersinkomen. Personen die naast het ondernemerschap nog enige tijd (in deeltijd) werknemer blijven, hebben daardoor behalve in het overgangsjaar nog langer zowel loon als ondernemersinkomen. Het aandeel nieuwe ondernemers dat langer dan het overgangsjaar looninkomen heeft naast ondernemersinkomen, schommelt de laatste jaren rond de 18 procent. Zo had van de zelfstandigen zonder personeel (uit 2008) die in 2007 zijn gestart 17,1 procent ook in 2008 nog looninkomsten naast het ondernemersinkomen. In dat jaar bestond hun brutoinkomen uit arbeid en onderneming voor ruim een kwart uit looninkomsten.

Meerdere werkkringen

Naast degenen die hoofdzakelijk werkzaam zijn als zelfstandigen zonder personeel, zijn er ook mensen die een bijbaan als zelfstandige zonder personeel hebben. Bijna 170 duizend personen hebben als tweede werkkring een onderneming zonder personeel. Nog eens bijna 20 duizend

hebben dit in de derde werkkring. Het totale persoonlijke inkomen van zelfstandigen zonder personeel in de eerste werkkring ligt lager dan dat van personen die in een tweede of derde werkkring actief zijn als zelfstandige zonder personeel. De totale wekelijkse arbeidsduur is echter nagenoeg gelijk voor deze drie groepen.

6. Conclusies

Zelfstandigen met personeel in dienst hebben gemiddeld het hoogste persoonlijk inkomen en werknemers met een flexibel dienstverband verdienen het minst. Het gemiddelde inkomen van zelfstandigen zonder personeel is iets lager dan dat van werknemers met een vast dienstverband. Alleen in de zakelijke dienstverlening verdienen zelfstandigen zonder personeel gemiddeld meer. Tussen 2005 en 2008 steeg het inkomen van zelfstandigen, zowel met als zonder personeel, veel sterker dan het inkomen van werknemers. Hierdoor is het inkomensverschil tussen zelfstandigen zonder personeel en werknemers met een vast dienstverband kleiner geworden.

Het aantal zelfstandigen zonder personeel is de afgelopen jaren sterk gestegen. Ruim 40 procent van de 678 duizend zelfstandigen zonder personeel is tussen 2004 en 2008 begonnen als zelfstandige. Zij hielden in het eerste jaar van ondernemerschap fors meer geld over dan toen ze werknemer waren, maar lieten daartoe wel hun sociale zekerheid versloffen. Afhankelijk van het inkomen betalen gewone werknemers tot 35 procent van hun brutoinkomen aan inkomensverzekeringen. Vergelijkbare zelfstandigen besteden ongeveer 11 procent aan dergelijke (particuliere) verzekeringen. Dit sluit aan bij het advies van de Sociaal-Economische Raad (2010) dat zelfstandigen zonder personeel bewuster moeten worden van arbeidsrisico's en de mogelijkheden om deze af te dekken. In dit verband is het van belang erop te wijzen dat een deel van de personen die de overstap maken van loondienst naar ondernemerschap wel heel bewust voor een risicomijdende aanpak kiest. Ongeveer 18 procent van de nieuwe zelfstandigen zonder personeel heeft meerdere jaren looninkomen naast het ondernemersinkomen.

De sterke stijging van het aantal zelfstandigen zonder personeel bevestigt het beeld dat deze groep een blijvend fenomeen op de Nederlandse arbeidsmarkt vormt. Als zodanig verdient deze groep bijzondere ondernemers ook beleidsmatige en statistische aandacht. Onze uitkomsten laten verder zien dat ongeveer 80 procent van de zelfstandigen zonder personeel winstaangifte doet en daarom in beginsel in aanmerking kan komen voor zelfstandigenaftrek. Alleen een minderheid van 20 procent kan geen beroep doen op deze aftrekpost en kent een in fiscaal opzicht heterogene samenstelling. Daarmee houdt het idee, dat zelfstandigen zonder personeel voor een deel een nieuwe tussencategorie vormen in de aloude tweedeling zelfstandigen en werknemers, in elk geval steek. Het lijkt met name van belang om deze beide groepen in hun verdere ontwikkelingen te volgen. Daarvoor is het noodzakelijk om blijvend een beroep te doen op op microniveau gekoppelde inkomens- en arbeidsgegevens.

Staat 6
Zelfstandigen zonder personeel naar werkkring, 2008

	Aantal	Persoonlijk inkomen
	<i>x 1 000</i>	<i>1 000 euro</i>
Zelfstandige zonder personeel in eerste werkkring	678	33,7
Zelfstandige zonder personeel in tweede werkkring	169	39,1
Zelfstandige zonder personeel in derde werkkring	19	50,1

Literatuur

Bosch, N.M., Vuuren van, D.J. (2010). De heterogeniteit van zzp'ers. *ESB*, 95 (4597), 682–684.

Kösters, L. (2009). Sterke groei zelfstandigen zonder personeel. *Sociaaleconomische trends*, 3/2009, 7–10.

Leufkens, K. (2010). CBS berichten: flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 26 (2), 162–168.

Sociaal-Economische Raad (2010). Zzp'ers in beeld: Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel. *SER Advies*, 15 oktober 2010.

Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?

Lian Kösters en Linda Moonen

Binnen de groep echtparen of samenwonenden tot 65 jaar is de laatste jaren met name het aantal tweeverdieners toegenomen. Dit ging vooral ten koste van het aandeel eenverdieners, maar ook het aandeel nulverdieners is licht gedaald. De meeste tweeverdieners bestaan uit een voltijd en een in deeltijd werkende partner. Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners ligt met 29 duizend euro bijna 20 procent hoger dan dat van eenverdieners. Voor met name 25 tot 35 jarigen en zelfstandigen zijn de verschillen tussen een- en tweeverdieners groter dan gemiddeld.

1. Inleiding

Tijdens de laatste decennia van de twintigste eeuw heeft er een verschuiving plaatsgevonden van het standaardgezin bestaande uit een eenverdiener met een niet-werkende partner en kinderen naar gezinnen met twee werkende partners. Dit is mede het gevolg van de voortschrijdende emancipatie en de toenemende zelfstandigheid van vrouwen (Merens, Van den Brakel, Hartgers en Hermans 2011). Ook het beleid is erop gericht zoveel mogelijk mensen door betaald werk een eigen inkomen te laten verwerven zodat ze zelf in hun onderhoud kunnen voorzien. Daarom wordt onder andere ingezet op een verhoging van de arbeidsparticipatie van verschillende bevolkingsgroepen, zoals vrouwen en ouderen. Daarnaast zijn beleidsmaatregelen, zoals de 1990-maatregel ¹⁾ en de afschaf van de AOW-partnertoeslag vanaf 2015, afgestemd op het groeiende aandeel tweeverdieners.

In dit artikel staan een- en tweeverdienersparen centraal. Eerst komt de ontwikkeling van de aantallen een- en tweeverdieners sinds 2005 aan bod. Daarna wordt globaal ingegaan op de inkomenspositie van een- en tweeverdieners in vergelijking met andere typen huishoudens. Hiervoor is gebruik gemaakt van het gestandaardiseerd inkomen, omdat dit inkomensbegrip het meest geschikt is om verschillende typen huishoudens met elkaar te vergelijken. Vervolgens wordt een cijfermatige beschrijving gegeven van een- en tweeverdieners. Centraal staan daarbij verschillen in achtergrondkenmerken en inkomen tussen en binnen een- en tweeverdieners. De uitkomsten zijn gebaseerd op met inkomensgegevens verrijkte bestanden van de Enquête beroepsbevolking (EBB).

¹⁾ De 1990-maatregel was een wijziging in het Nederlandse stelsel van Sociale zekerheid. Sinds de wetwijziging bestaat er geen recht meer op een toeslag volgens de Toeslagenwet voor de ontvanger van een WW-, WIA-, WAO-, Wajong-, ZW- of WAZ-uitkering als de uitkeringsgerechtigde een partner heeft die op of na 1 januari 1990 18 jaar is geworden.

²⁾ De doelpopulatie omvat alle particuliere huishoudens waarvan alle leden van de huishoudkern tussen de 15 en 65 jaar zijn. Voor verdere uitleg, zie de technische toelichting achteraan dit artikel.

³⁾ Door verschillen in de definitie van een verdiener zijn deze cijfers niet goed vergelijkbaar.

Verdiener

De afbakening van een verdiener is voor dit onderzoek gedaan op basis van gecombineerde gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) en de Inkomensstatistiek. Iemand wordt als verdiener gekenmerkt indien hij of zij aan de volgende twee voorwaarden voldoet:

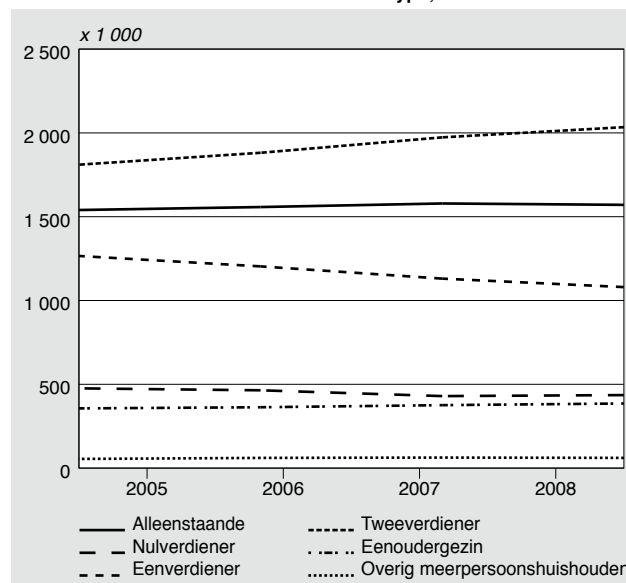
1. hij/zij heeft in de EBB aangegeven betaald werk van minstens twaalf uur per week te hebben en behoort daarmee tot de werkzame beroepsbevolking, én
2. hij/zij heeft volgens de gegevens uit de Inkomensstatistiek een eigen inkomen. Dit eigen inkomen kan bestaan uit arbeidsinkomsten en/of inkomen uit eigen onderneming. Deze (bruto) inkomsten uit arbeid en onderneming worden ook wel het persoonlijk primair inkomen genoemd.

Voor de bepaling van het aantal verdieners worden alleen de beide paarleden meegenomen. Een inwonend kind met een bijbaantje telt bijvoorbeeld niet mee als verdiener. Een nulverdiener is een paar van wie beide paarleden geen verdiener zijn. Een eenverdiener is een paar bij wie een van beide paarleden een verdiener is. Een tweeverdiener is een paar bij wie allebei de paarleden verdiener zijn.

2. Ontwikkeling huishoudenstypen

In 2008 telde Nederland meer dan 2 miljoen tweeverdienersparen. Dat is bijna 37 procent van alle huishoudens ²⁾. Het aandeel tweeverdieners is de afgelopen decennia flink toegenomen (Lok, 2002) ³⁾. Ook de laatste jaren is hun aandeel in de bevolking verder gestegen (Moonen en Kösters, 2011).

1. Aantal huishoudens naar huishoudenstype, 2005–2008

In 2005 namen de tweeverdieners met 1,8 miljoen nog 33 procent van alle huishoudens voor hun rekening. De groei van het aandeel tweeverdienersparen ging vooral ten koste van de eenverdienersparen. Het aandeel eenverdieners kromp in 2005–2008 van 23 procent naar 19 procent van alle huishoudens. Ook het aandeel nulverdienersparen nam in deze periode licht af: van 9 procent naar 8 procent.

Tweeverdieners hebben een beduidend hoger inkomen dan gemiddeld. In 2008 hadden zij een gemiddeld besteedbaar huishoudensinkomen van bijna 49 duizend euro. Nulverdieners hadden bijna 32 duizend euro, terwijl eenverdieners ruim 41 duizend euro te besteden hadden. Ook het gestandaardiseerde inkomen van tweeverdieners is met gemiddeld bijna 30 duizend euro aanzienlijk hoger dan gemiddeld. Zowel alleenstaanden als eenoudergezinnen hebben een gemiddeld gestandaardiseerd inkomen dat 10 duizend euro lager ligt. De ontwikkeling van de gemiddelde inkomens van de verschillende typen huishoudens verliep in de periode 2005–2008 nagenoeg gelijk.

Besteedbaar huishoudensinkomen

Het besteedbaar huishoudensinkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belastingen. De inkomens van alle leden van het huishouden worden bij elkaar opgeteld.

Gestandaardiseerd inkomen

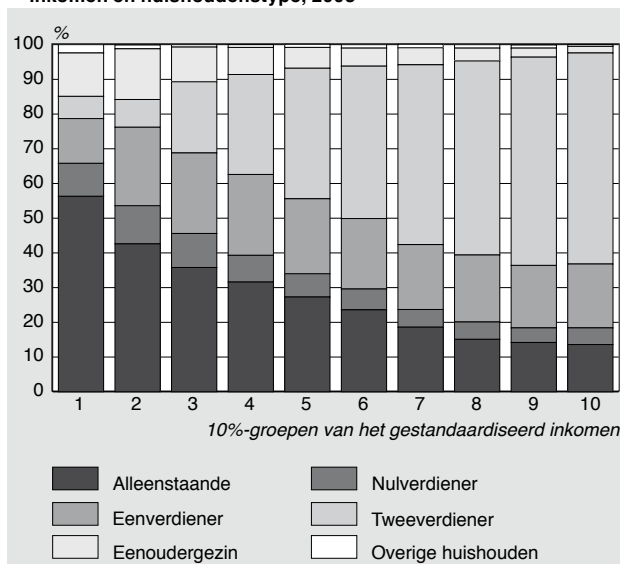
Het gestandaardiseerd inkomen is het besteedbaar huishoudensinkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt.

Ook een indeling van huishoudens in 10-procentsgroepen van het gestandaardiseerd inkomen laat zien dat het welvaartsniveau van tweeverdieners over het algemeen hoog is. Tweeverdieners zijn ondervertegenwoordigd in de laagste vier inkomensgroepen, terwijl ze in de hogere inkomensgroepen zijn oververtegenwoordigd. Zes op de tien huishoudens in de hoogste twee inkomensgroepen zijn tweeverdieners. Huishoudens in de hoogste inkomensgroep hebben een gestandaardiseerd inkomen van bijna 38 duizend euro of meer.

Eenverdieners zijn in zo goed als alle inkomensgroepen ongeveer even sterk vertegenwoordigd. Alleen in de laagste inkomensgroep is hun aandeel relatief klein.

Alleenstaanden, eenoudergezinnen en nulverdieners zijn naar verhouding vaak aanwezig in de laagste inkomensgroepen. De laagste inkomensgroep bestaat voor meer dan de helft uit alleenstaanden. De huishoudens in deze 10-procentgroep hebben een inkomen tot ruim 12 duizend euro.

2. Aandeel huishoudens naar hoogte van het gestandaardiseerd inkomen en huishoudenstype, 2008

Staat 1
Gemiddeld inkomen naar huishoudenstype, in prijzen van 2008, 2005–2008

	Besteedbaar huishoudensinkomen				Gestandaardiseerd inkomen			
	2005	2006	2007	2008	2005	2006	2007	2008
	1 000 euro							
Totaal	33,1	34,4	36,7	36,3	22,1	23,0	24,5	24,2
Alleenstaande	18,2	18,8	20,0	19,6	18,2	18,8	20,0	19,6
Paren								
nulverdiener	29,9	30,1	32,5	31,7	20,0	20,2	22,0	21,6
eenverdiener	37,9	39,0	42,5	41,2	22,3	23,0	25,2	24,5
tweeverdiener	44,6	46,6	49,1	48,7	26,8	28,0	29,4	29,2
Eenoudergezin	25,6	27,0	28,1	28,0	17,1	17,9	18,6	18,6
Overig meerpersoonshuishouden	26,9	30,4	29,9	29,2	18,7	21,2	20,8	20,4

3. Kenmerken van een- en tweeverdieners

In de komende paragrafen staan een- en tweeverdieners centraal ⁴⁾. Bijna de helft van deze paren zijn tweeverdieners bestaande uit een voltijd werkende partner en een in deeltijd werkende partner ⁵⁾. Ook eenverdieners bij wie de verdiener voltijd werkt, komen met een aandeel van ruim een kwart nog veel voor. Wanneer gekeken wordt naar verschillende achtergrondkenmerken van de meestverdienende partner, zijn er grote verschillen te zien.

Geslacht

Als de meestverdienende partner een man is, liggen de aandelen een- en tweeverdieners op ongeveer gelijk niveau als wanneer een vrouw de meestverdienende is. Wanneer echter ook naar de arbeidsduur wordt gekeken, blijken mannelijke deeltijders beduidend minder frequent voor te komen dan vrouwelijke deeltijders. Bij eenverdieners met een vrouwelijke verdiener is het aandeel deeltijdverdieners ruim 6 keer zo groot in vergelijking met eenverdieners met een mannelijke verdiener.

Leeftijd

Onder ouderen komen eenverdieners verhoudingsgewijs vaak voor. Meer dan de helft van de paren van wie de meestverdienende partner tussen de 55 en 65 jaar oud is, bestaat uit eenverdieners. Wanneer de leeftijd van de meestverdienende partner tussen de 25 en 35 jaar oud is, is

het aandeel eenverdieners met ruim 20 procent het laagst. In de hogere leeftijdsgroepen loopt het aandeel eenverdieners steeds verder op. Dit komt onder meer doordat vrouwen na hun 30^e jaar nog verhoudingsgewijs vaak stoppen met werken door de komst van kinderen. Daarnaast speelt ook mee, zo blijkt uit CBS-cijfers (StatLine), dat in de oudere leeftijdsgroepen verhoudingsgewijs veel mensen met vervroegd pensioen gaan of wegens arbeidsongeschiktheid voortijdig uittreden.

Opleidingsniveau

Paren waarvan de meestverdienende partner laag is opgeleid zijn vaker dan gemiddeld eenverdieners. Het aandeel eenverdieners onder laagopgeleiden ligt op ruim 45 procent, tegenover bijna 35 procent bij middelbaar opgeleiden en 28 procent bij hoogopgeleiden.

Herkomst

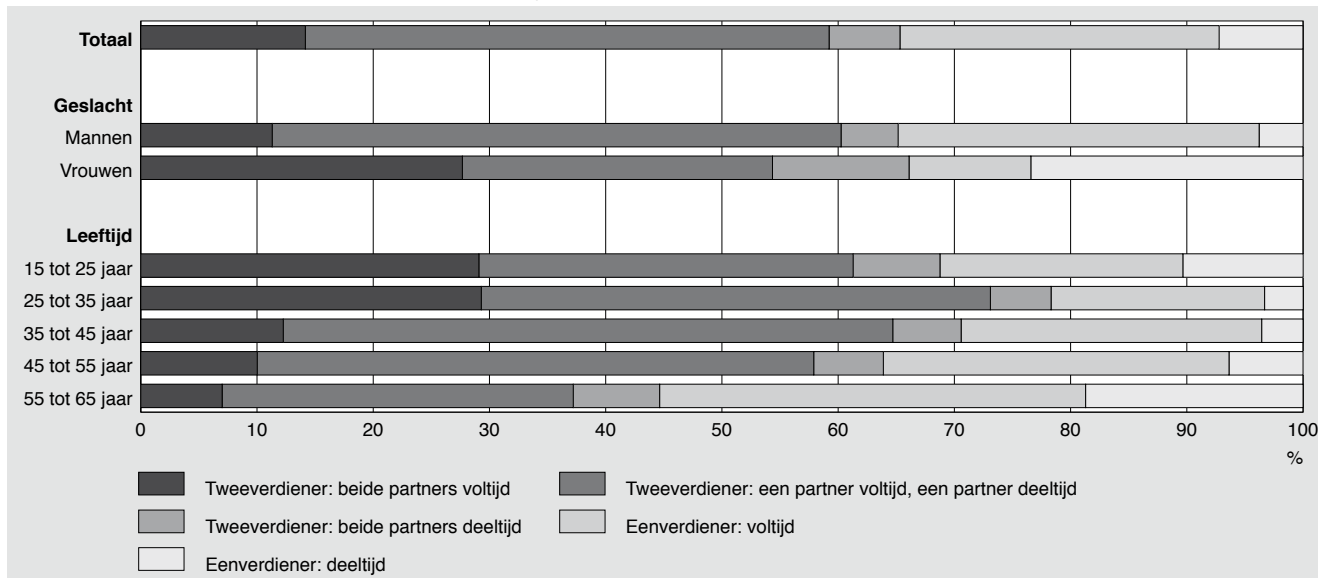
Niet-westerse allochtonen zijn relatief vaak eenverdieners. Bijna de helft van de stellen met een meestverdienende partner van niet-westerse herkomst bestaat uit eenverdieners. Bij autochtonen en westerse allochtonen ligt dit aandeel rond de 35 procent.

Type huishouden

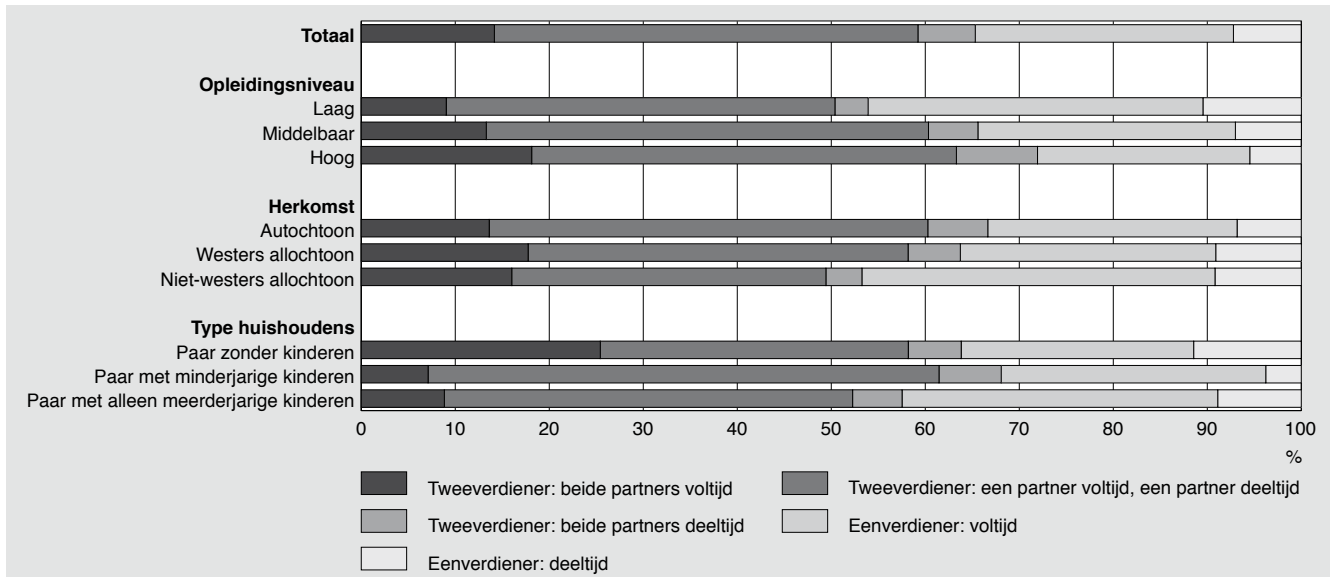
Ook de aanwezigheid van (minderjarige) kinderen hangt samen met de verhouding een- en tweeverdieners en de arbeidsduur van de partners. Vooral bij paren zonder kinderen ligt het aandeel tweeverdieners van wie beide partners voltijd werken hoog. Bij ruim een kwart van deze paren is sprake van een voltijd-voltijdcombinatie. Bij paren met minderjarige kinderen komt deze combinatie maar in 7 procent van de gevallen voor. Ook bij paren met meerderjarige kinderen is dit aandeel met 8 procent laag.

⁴⁾ De doelpopulatie is daarom verder ingeperkt tot alleen de een- en tweeverdieners. Andere typen huishoudens zijn buiten beschouwing gelaten.
⁵⁾ Iemand die in deeltijd werkt, heeft werk van 12 tot 35 uur per week. Iemand die voltijd werkt, heeft werk van ten minste 35 uur per week.

3. Aandeel een- en tweeverdieners naar geslacht en leeftijd van de meestverdienende partner, 2008

4. Aandeel een- en tweeverdieners naar herkomst en opleidingsniveau van de meestverdienende partner en type huishouden, 2008

4. Inkomensverschillen tussen en binnen een- en tweeverdieners

Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners ligt bijna 20 procent hoger dan het gemiddeld inkomen van eenverdieners. Wanneer ook nog onderscheid wordt gemaakt tussen personen die voltijd of deeltijd werken, zijn de verschillen nog groter. Tweeverdieners van wie beide partners voltijd werken, hebben met bijna 34 duizend euro verreweg het hoogste inkomen. Hun inkomen is ruim een kwart hoger dan dat van tweeverdieners bij wie beide partners een deeltijdbaan hebben en zelfs bijna 40 procent hoger dan het inkomen van eenverdieners bij wie de verdienende partner in deeltijd werkt.

Opvallend is dat het binnen de eenverdieners niet veel uitmaakt of de verdienende partner een voltijd- of een deeltijdverdiener is. Het inkomen van een eenverdiener met een voltijdbaan is slechts 3 procent hoger dan dat van een een-

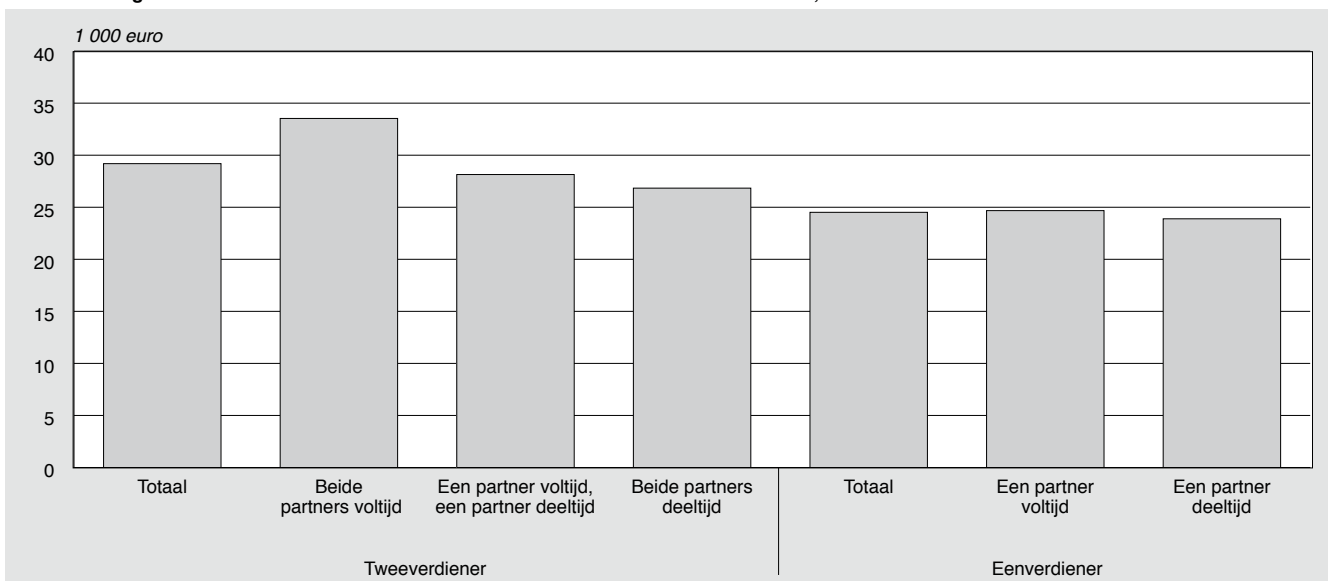
verdiener met een deeltijdbaan. Dit komt onder meer doordat eenverdieners die in deeltijd werken naar verhouding gemiddeld ouder zijn dan voltijd werkende eenverdieners.

De inkomensverschillen tussen en binnen een- en tweeverdieners hangen voor een deel samen met bepaalde kenmerken van de meestverdienende partner. In de bijlage is een tabel opgenomen met de inkomens van een- en tweeverdieners verbijzonderd naar verschillende achtergrondkenmerken van de meestverdienende partner. In het vervolg van deze paragraaf worden enkele belangrijke uitkomsten beschreven.

Inkomensverschillen naar geslacht van de meestverdienende partner

Het geslacht van de meestverdienende partner speelt maar een beperkte rol bij het verklaren van de inkomensverschil-

5. Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van een- en tweeverdieners naar arbeidsduur, 2008

len tussen een- en tweeverdieners. Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners van wie de meestverdienende partner een man is, ligt bijna 20 procent hoger dan dat van eenverdieners van wie de verdienende partner een man is. Wanneer de vrouw de meestverdienende is, is het verschil in inkomen 22 procent. Ook wanneer gekeken wordt naar de inkomensverschillen naar geslacht binnen een- en tweeverdieners afzonderlijk zijn de verschillen klein.

Inkomensverschillen naar leeftijd van de meestverdienende partner

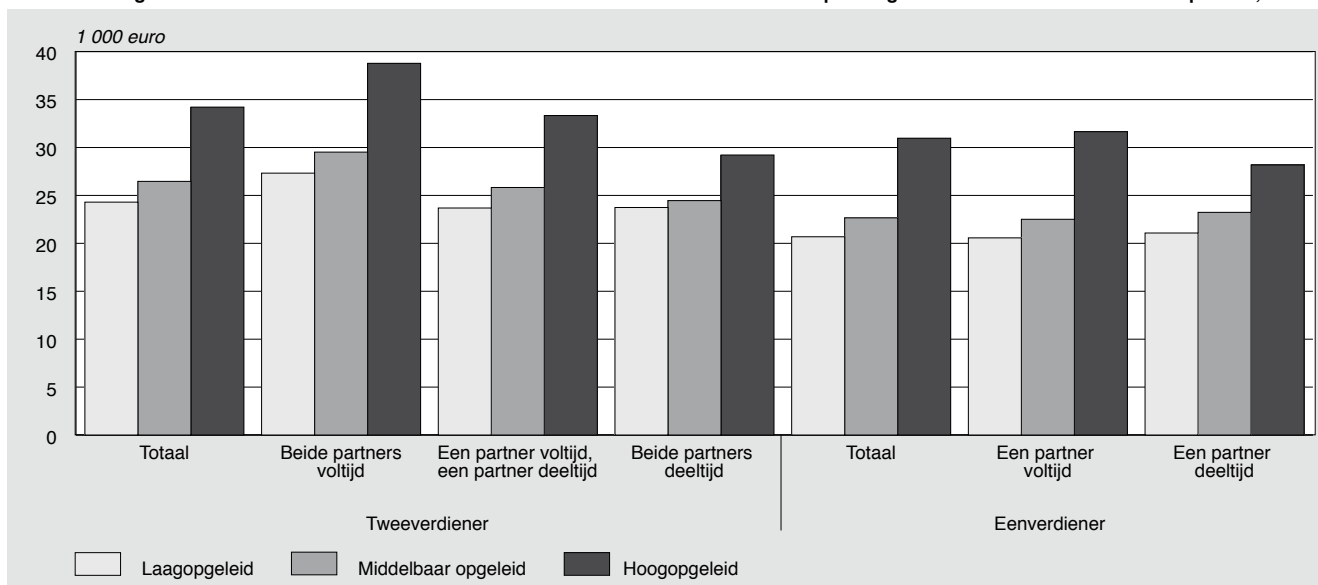
Naar leeftijd zijn de verschillen het grootst bij 25- tot 35-jarigen. Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners met een 25- tot 35-jarige meestverdienende partner, is ruim 43 procent hoger dan dat van eenverdieners bij wie de verdienende partner van dezelfde leeftijd is. Bij

jongeren van 15 tot 25 jaar is het inkomensverschil 33 procent. Voor de oudere leeftijdsgroepen wordt het verschil nog kleiner. Zoals verwacht lopen de inkomensverschillen binnen een- en tweeverdieners op met de leeftijd. Wel lopen binnen tweeverdieners de inkomensverschillen tussen ouderen en jongeren minder sterk uiteen dan binnen eenverdieners.

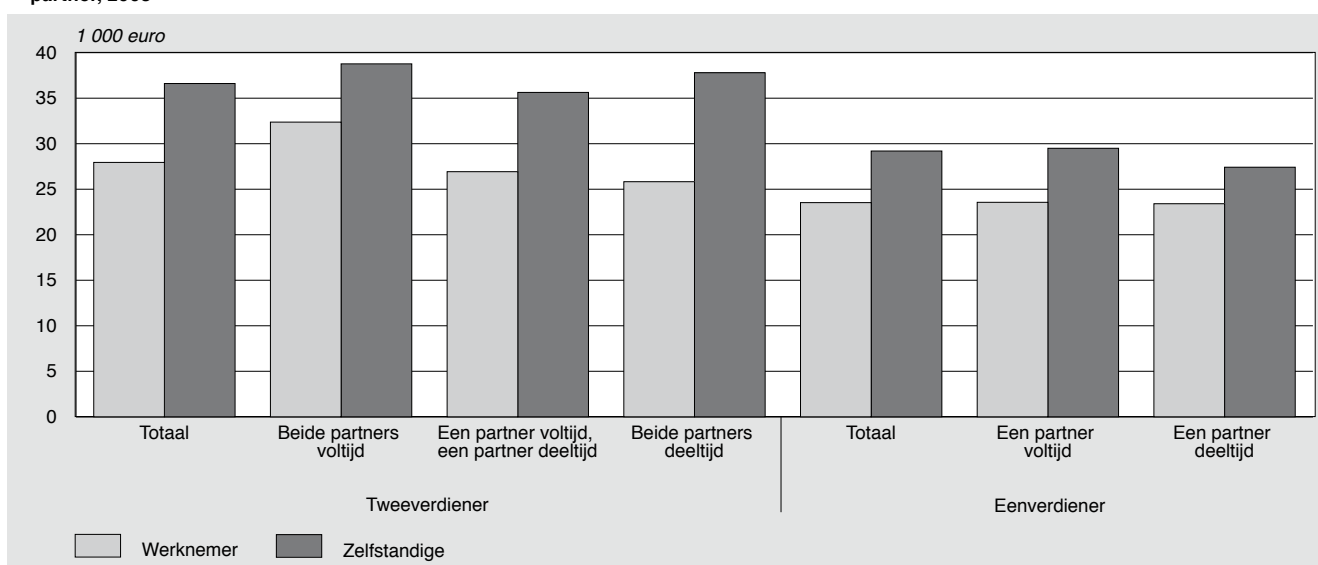
Inkomensverschillen naar opleidingsniveau van de meestverdienende partner

Voor opleidingsniveau zijn de verschillen het kleinst bij hoogopgeleiden. Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners met een hoogopgeleide meestverdienende partner, ligt ruim 10 procent boven dat van eenverdieners met een hoogopgeleide verdienende partner. Bij laag- en middelbaar opgeleiden bedraagt het

6. Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen een- en tweeverdieners naar arbeidsduur en opleidingsniveau van meestverdienende partner, 2008

7. Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen een- en tweeverdieners naar arbeidsduur en positie in de werkring van de meestverdienende partner, 2008

inkomensverschil ongeveer 17 procent. Verder hebben hoogopgeleide tweeverdieners van wie beide partners in deeltijd werken een gemiddeld gestandaardiseerd inkomen dat bijna 8 procent lager is dan dat van hoogopgeleide eenverdieners bij wie de werkende partner voltijd werkt. Binnen een- en tweeverdieners is zoals verwacht het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van hoogopgeleiden hoger dan dat van laagopgeleiden.

Inkomensverschillen naar positie in de werkkring van de meestverdienende partner

Het inkomen van een huishouden wordt voor een belangrijk deel bepaald door het inkomen uit arbeid. Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners van wie de meestverdienende partner een werknemer was, lag bijna 19 procent hoger dan dat van een eenverdiener waarbij de verdienende partner een werknemer was. Voor zelfstandigen was dit verschil groter, namelijk 25 procent. Binnen een- en tweeverdieners heeft een paar van wie de meestverdienende partner een zelfstandige is gemiddeld een hoger gestandaardiseerd inkomen dan een stel bij wie de meestverdienende partner een werknemer is.

5. Conclusies

Met name door de toegenomen arbeidsparticipatie van vrouwen is het aantal tweeverdieners de laatste jaren sterk toegenomen. Als deze arbeidsparticipatie verder blijft toenemen, zal ook het aantal tweeverdieners toenemen. Naast de ontwikkeling van het aantal tweeverdieners is in dit artikel ook gekeken naar de verschillen tussen een- en tweeverdieners op het gebied van persoonskenmerken, kenmerken van de werkkring en inkomenskenmerken van het huishouden en van de meestverdienende partner. Wanneer de man de meestverdienende is, is de verhouding een- en tweeverdieners dezelfde als wanneer de vrouw de meest verdienende is. In beide gevallen is het aandeel tweeverdieners groter dan het aandeel eenverdieners. Het aandeel tweeverdieners is met name hoog onder jongeren, hoogopgeleiden en autochtonen. Onder ouderen, laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen is het aandeel eenverdieners verhoudingsgewijs groter.

Het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners ligt bijna 20 procent hoger dan dat van eenverdieners. Met name wanneer de meestverdienende partner een 25 tot 35 jarige of een zelfstandige is, ligt het gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van tweeverdieners beduidend hoger dan dat van eenverdieners.

Technische toelichting

Doelpopulatie

De doelpopulatie omvat alle particuliere huishoudens van wie alle leden van de huishoudkern tussen de 15 en 65 jaar zijn. Tot de huishoudkern behoren de hoofdkostwinner en eventuele partner. Bij eenoudergezinnen wordt de ouder altijd als hoofdkostwinner aangewezen. In de paragrafen die zich beperken tot een- en tweeverdieners is de doelpopulatie verder ingeperkt tot al dan niet gehuwde paren met waargenomen inkomen van wie beide partners tussen de 15 en 65 jaar zijn.

Meestverdienende partner

Met de meestverdienende partner wordt bij eenverdieners de verdiener bedoeld, en bij tweeverdieners de verdiener met het hoogste persoonlijk primair inkomen.

Literatuur

CBS StatLine, (Verlof)regelingen en pensionering; Van arbeid naar pensioen; personen 55 jaar of ouder

Lok, R. (2002). Aantal tweeverdieners blijft stijgen. *Sociaal-economische maandstatistiek*, 6/2002.

Merens A., M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (2011). *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: SCP/CBS.

Moonen L. en L. Kösters (2011, 19 januari). Steeds meer tweeverdieners. *CBS-Webmagazine*.

Tabel 1
Aantal een- en tweeverdieners naar arbeidsduur, persoons- en arbeidskenmerken meestverdienende partner en kinderen in het huishouden, 2008

	Totaal	Tweeverdiener			Eenverdiener			
		totaal	beide partners voltijd	een partner voltijd	beide partners deeltijd	totaal	een partner voltijd	een partner deeltijd
	<i>x 1 000</i>							
Totaal	3 114	2 034	441	1 403	190	1 080	855	225
Geslacht								
Man	2 571	1 675	291	1 258	126	896	798	97
Vrouw	544	359	150	145	64	184	57	127
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	60	41	17	19	4	19	12	6
25 tot 35 jaar	585	459	172	256	31	127	108	19
35 tot 45 jaar	970	685	119	509	57	285	251	35
45 tot 55 jaar	939	600	94	450	56	339	279	60
55 tot 65 jaar	560	250	39	169	42	310	205	105
Onderwijsniveau								
Laag	681	367	62	282	24	314	243	71
Middelbaar	1 279	839	170	602	67	440	350	90
Hoog	1 134	816	206	513	98	318	256	62
Onbekend	19	12	4	7	.	7	6	.
Herkomst								
Autochtoon	2 598	1 731	354	1 212	166	866	689	177
Westers allochtoon	264	168	47	107	15	96	72	24
Niet-westers allochtoon	252	134	40	84	10	118	95	23
Positie in de werkring								
Werknemer	2 635	1 742	361	1 207	174	892	695	197
Zelfstandig	480	292	80	196	16	188	161	27
Bedrijfstak (SBI 2008)								
Landbouw, bosbouw en visserij	84	51	13	36	2	32	29	4
Nijverheid	827	512	91	393	28	316	281	34
Commerciële dienstverlening	1 190	783	186	541	55	407	334	73
Niet-commerciële dienstverlening	837	577	125	354	98	260	157	103
Onbekend	176	111	26	78	7	65	54	11
Kinderen in huishouden								
Paar zonder kinderen	1 166	744	297	382	66	422	288	133
Paar met minderjarige kinderen	1 603	1 091	114	871	106	512	451	61
Paar met alleen meerderjarige kinderen	345	199	31	150	18	147	116	31

N.B. De EBB is een steekproefonderzoek. Zoals in ieder steekproefonderzoek hebben de uitkomsten een onnauwkeurigheidsmarge. Vanwege de grote relatieve onnauwkeurigheid worden gegevens die afgerond kleiner dan 1 500 zijn niet gepubliceerd, maar vervangen door een punt (.).

Tabel 2

Gemiddeld gestandaardiseerd inkomen van een- en tweeverdieners naar arbeidsduur, persoons- en arbeidskenmerken meestverdienende partner en kinderen in het huishouden, 2008

	Totaal	Tweeverdiener				Eenverdiener		
		totaal	beide partners voltijd	een partner voltijd	beide partners deeltijd	totaal	een partner voltijd	een partner deeltijd
<i>1 000 euro</i>								
Totaal	27,6	29,2	33,5	28,1	26,8	24,5	24,7	23,9
Geslacht								
Man	27,7	29,3	34,0	28,3	27,5	24,7	24,7	24,7
Vrouw	27,1	28,9	32,6	26,4	25,6	23,6	24,2	23,3
Leeftijd								
15 tot 25 jaar	20,9	22,6	.	.	.	.	.	.
25 tot 35 jaar	25,1	26,8	31,0	24,4	23,6	18,7	19,2	.
35 tot 45 jaar	25,5	27,3	34,4	25,9	25,0	21,2	21,6	18,3
45 tot 55 jaar	29,1	31,1	36,0	30,4	27,9	25,8	26,2	23,6
55 tot 65 jaar	31,8	35,3	39,7	35,2	31,2	29,0	29,6	27,9
Onderwijsniveau								
Laag	22,6	24,3	27,3	23,7	23,7	20,7	20,6	21,1
Middelbaar	25,2	26,5	29,5	25,8	24,5	22,7	22,5	23,2
Hoog	33,3	34,2	38,8	33,3	29,2	31,0	31,7	28,2
Onbekend	.	.	.	.	.	.	.	.
Herkomst								
Autochtoon	28,0	29,4	33,9	28,4	27,2	25,2	25,3	25,0
Westers allochtoon	28,6	29,8	33,8	28,6	.	26,3	27,2	23,5
Niet-westers allochtoon	21,8	25,4	29,6	23,8	.	17,7	18,1	16,1
Positie in de werkring								
Werknemer	26,4	27,9	32,4	26,9	25,8	23,5	23,6	23,4
Zelfstandig	33,7	36,6	38,8	35,6	.	29,2	29,5	27,4
Bedrijfstak (SBI 2008)								
Landbouw, bosbouw en visserij	26,0	27,5	.	27,5	.	23,6	23,8	.
Nijverheid	25,7	27,2	30,5	26,5	26,0	23,3	23,5	21,8
Commerciële dienstverlening	28,4	30,2	35,1	28,8	27,2	24,8	25,2	23,2
Niet-commerciële dienstverlening	28,4	29,7	33,9	29,0	26,9	25,7	26,0	25,2
Onbekend	27,5	29,4	34,1	28,2	.	24,2	24,3	.
Kinderen in huishouden								
Paar zonder kinderen	30,5	32,7	34,5	31,8	29,5	26,6	27,1	25,5
Paar met minderjarige kinderen	24,8	26,3	30,7	25,9	24,7	21,6	22,0	18,5
Paar met alleen meerderjarige kinderen	30,8	32,3	34,4	32,2	.	28,7	29,0	27,3

N.B. Inkomens voor groepen die afgerond kleiner dan 20 duizend zijn, worden vanwege betrouwbaarheidsredenen niet gepubliceerd, maar vervangen door een punt (.).

Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg

Jannes de Vries en Francis van der Mooren

Voor het combineren van arbeid en zorg kunnen ouders gebruik maken van ouderschapsverlof en kinderopvang. Of werkende ouders dat ook doen, hangt gedeeltelijk samen met de hoogte van het inkomen. Zo maken vrouwen met een hoger inkomen meer gebruik van ouderschapsverlof dan vrouwen met een laag inkomen. Huishoudens met een hoger inkomen maken meer gebruik van formele kinderopvang dan huishoudens met een laag inkomen. Bij dit verband spelen echter ook andere kenmerken, zoals arbeidsduur en opleidingsniveau, een rol. Aan de hand van multivariate analyses beschrijft dit artikel hoe deze kenmerken en het gebruik van ouderschapsverlof en formele kinderopvang met elkaar samenhangen.

1. Inleiding

Veel ouders met jonge kinderen combineren de zorg voor hun kinderen met een baan (Korvorst en Traag 2010). Dat beide ouders een baan hebben, neemt steeds meer toe. In de afgelopen tien jaar is het aandeel paren met jonge kinderen waarvan beide ouders werken toegenomen van 50 procent in 1999 tot 70 procent in 2009. Meestal werken de mannen voltijd en de vrouwen in deeltijd. Nederland is daarmee een uitzondering in Europa. Dat in een huishouden de ene partner voltijd werkt en de andere deeltijd is in andere Europese landen namelijk minder gebruikelijk dan in Nederland (Eurostat 2009).

In Nederland is er veel aandacht voor het combineren van arbeid en zorg. Zo wordt bijvoorbeeld gestimuleerd dat moeders na de geboorte van hun kind blijven werken. Maar ook dat vaders juist meer zorgtaken op zich gaan nemen (Taskforce DeeltijdPlus 2010). Twee belangrijke hulpmiddelen om arbeid en zorg te combineren zijn ouderschapsverlof en kinderopvang. Ouderschapsverlof kan worden gebruikt om naast het werk ook tijd te hebben om voor de kinderen te zorgen. Kinderopvang is juist bedoeld om naast de zorg voor kinderen ook te kunnen werken.

Aan de ene kant brengt het gebruik van ouderschapsverlof en kinderopvang kosten met zich mee. Van de werknemers die in 2009 ouderschapsverlof opnamen, kreeg slechts een klein deel (9 procent) volledig doorbetaald door hun werkgever; een groot deel werd gedeeltelijk betaald (45 procent) of helemaal niet betaald (46 procent). De toeslag die ouders die gebruik maken van betaalde kinderopvang ontvangen op basis van de Wet kinderopvang (Rijksoverheid 2010) is lager dan de totale kosten voor kinderopvang. Bijvoorbeeld omdat men een hoog inkomen heeft en de toeslag inkomensafhankelijk is. Of omdat kinderen meer uren naar de kinderopvang gaan dan het maximale aantal dat per maand vergoed wordt. Aan de andere kant kunnen ouderschapsverlof en kinderopvang echter ook een positief effect op iemands inkomen hebben. Het opnemen van (gedeeltelijk) betaald ouderschapsverlof is financieel gunstiger dan minder uren te gaan werken en kinderopvang stelt ouders in staat om betaald te werken. Vandaar dat valt te verwachten dat er een positieve samenhang is tussen de hoogte van het inkomen en het gebruik van ou-

derschapsverlof en formele kinderopvang. Enerzijds zijn de kosten voor ouders met een hoog inkomen makkelijker op te brengen, terwijl anderzijds het gebruik van ouderschapsverlof en kinderopvang – door een grotere arbeidsparticipatie – een positief effect kan hebben op de hoogte van het inkomen. Ook de kinderopvangtoeslag zelf kan een positief effect hebben op de hoogte van het inkomen.

De centrale vraag in dit artikel is daarom: wat is de samenhang tussen de hoogte van het inkomen en het gebruik van ouderschapsverlof en formele kinderopvang? Deze samenhang kan ook het gevolg zijn van achtergrondkenmerken van ouders zoals het opleidingsniveau en de herkomst, die zowel van invloed kunnen zijn op de hoogte van het inkomen als op het gebruik van ouderschapsverlof en formele kinderopvang. De volgende paragraaf beschrijft de samenhang tussen inkomen en het opnemen van ouderschapsverlof en paragraaf drie kijkt naar de samenhang met het gebruik van kinderopvang. Voor de samenhang met ouderschapsverlof wordt het persoonlijk bruto inkomen gebruikt. Reden hiervoor is dat ouderschapsverlof door de werknemer zelf opgenomen moet worden en er dus sprake kan zijn van een persoonlijke afweging om al dan niet ouderschapsverlof op te nemen. Omdat bij deze keuze de gezinssituatie ook een rol kan spelen, wordt daarnaast naar de hoogte van het inkomen van de partner gekeken. Voor de samenhang met kinderopvang wordt het besteedbaar inkomen van het huishouden (zie de begrippenlijst voor een toelichting) gebruikt. Hier is voor gekozen omdat verwacht wordt dat de keuze voor kinderopvang meer gezinsgebonden is. Zo wordt bijvoorbeeld de kinderopvangtoeslag berekend op basis van het gezamenlijke inkomen. Zowel bij het gebruik van ouderschapsverlof als bij het gebruik van formele kinderopvang wordt niet alleen naar paren met kinderen maar ook naar alleenstaande ouders gekeken.

Voor de informatie over ouderschapsverlof is de Enquête Beroepsbevolking (EBB) gebruikt. De informatie over kinderopvang is gebaseerd op de module Arbeid en Zorg uit de EBB die in 2005, 2007 en 2009 is gehouden (zie Technische toelichting). Inkomensgegevens komen uit registers. Voor 2009 zijn deze gegevens nog niet beschikbaar. Daarom wordt bij de analyses waarbij naar de samenhang met inkomen wordt gekeken het jaar 2009 buiten beschouwing gelaten. Om voldoende waarnemingen te hebben, worden voor de samenhang tussen het gebruik van ouderschapsverlof en inkomen de jaren 2005–2008 samengevoegd en voor kinderopvang de jaren 2005 en 2007. In de analyses voor ouderschapsverlof zijn alleen de werknemers opgenomen.

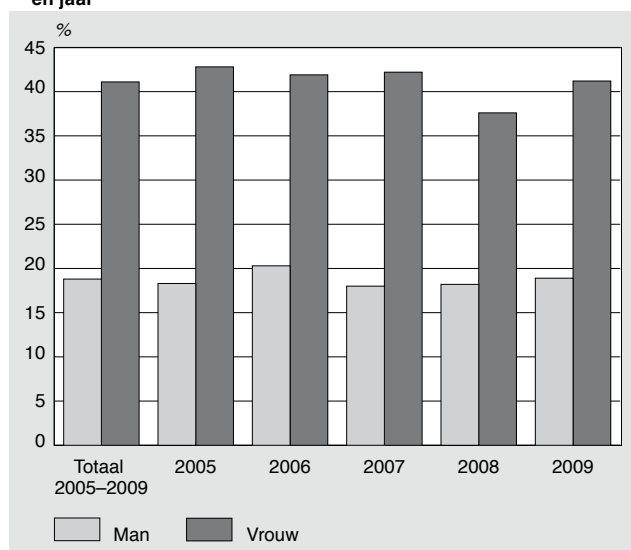
2. Ouderschapsverlof

2.1 Opnemen ouderschapsverlof onder vrouwen gebruikelijker dan onder mannen

Werknemers met kinderen onder de 8 jaar hebben recht op ouderschapsverlof (zie de begrippenlijst voor een toelich-

ting). In 2009 hadden 264 duizend werknemers die minimaal twaalf uur per week werkten daar recht op. Hiervan namen 79 duizend werknemers dit verlof ook daadwerkelijk op (30 procent). Zij namen gemiddeld 10 uur verlof per week op. Het opnemen van ouderschapsverlof is onder vrouwen gebruikelijker dan onder mannen. Van de werkende vrouwen met thuiswonende kinderen onder de 8 jaar hebben er 53 duizend ouderschapsverlof opgenomen (41 procent), van de mannen zijn dat er 26 duizend (19 procent). In de afgelopen jaren was zowel het aantal vrouwen als het aantal mannen dat ouderschapsverlof opneemt vrij stabiel. Wel was in de eerste jaren van deze eeuw sprake van een toename van het aantal vrouwen en mannen dat gebruik maakte van ouderschapsverlof (Beckers en Siermann 2006). De reden dat ouders verlof opnemen is vooral dat zij meer tijd met hun kind kunnen doorbrengen (Van Luijn en Keuzenkamp 2004).

1. Gebruik ouderschapsverlof rechthebbende werknemers (15–64 jaar), die minimaal 12 uur per week werken, naar geslacht en jaar

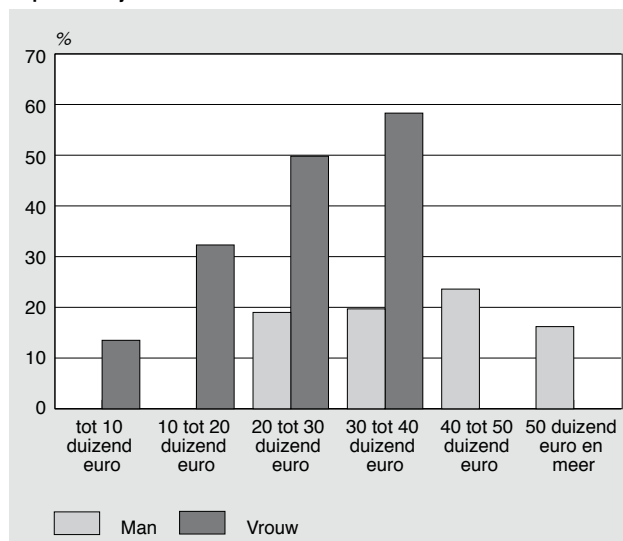

2.2 Samenhang ouderschapsverlof met inkomen, opleidingsniveau, arbeidsduur en sector

Bij het opnemen van ouderschapsverlof speelt niet alleen geslacht een rol, maar zijn ook andere factoren van invloed. Zoals eerder is aangegeven brengt het opnemen van ouderschapsverlof kosten met zich mee. Vandaar dat gekeken is naar de samenhang tussen het opnemen van ouderschapsverlof en het persoonlijk inkomen. In 2008 had bijna de helft van de werknemers met één of meer kinderen van 0 tot 8 jaar in het huishouden een persoonlijk inkomen van 29 duizend euro of minder bruto. Bijna 22 procent had een persoonlijk inkomen van 30 tot 40 duizend euro, 13 procent een persoonlijk inkomen van 40 tot 50 duizend euro en 18 procent een persoonlijk inkomen van meer dan 50 duizend euro. Het persoonlijk inkomen van mannen is gemiddeld hoger dan dat van vrouwen. Zo had driekwart van de mannen met kinderen onder de 8 jaar in 2008 een inkomen van 30 duizend euro of meer, onder vrouwen was dat ongeveer een kwart. Bij mannen is er geen duidelijke lineaire samenhang tussen de hoogte van het inkomen en het opnemen van ouderschapsverlof. Onder vrouwen daar-

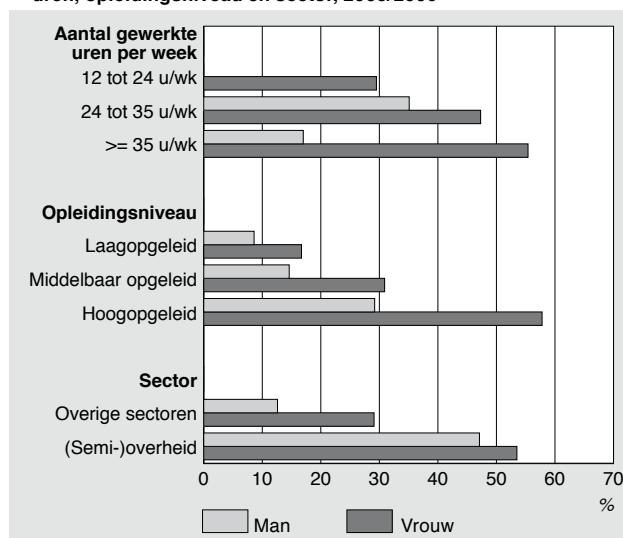
entegen wel. Vrouwen met een hoger inkomen nemen vaker ouderschapsverlof op dan vrouwen met een laag inkomen. Van de vrouwen met een inkomen tussen de 10 en 20 duizend euro neemt 32 procent ouderschapsverlof op, tegen 50 procent van de vrouwen met een inkomen van 20 tot 30 duizend euro.

2. Gebruik ouderschapsverlof rechthebbende werknemers (15–64 jaar), die minimaal 12 uur per week werken, naar persoonlijk bruto inkomen 2005/2008

Nu staat de hoogte van het inkomen niet op zichzelf maar hangt dat onder andere samen met de wekelijkse arbeidsduur en het opleidingsniveau. Personen die meer uren per week werken hebben over het algemeen een hoger inkomen dan personen die minder uren per week werken. Ditzelfde geldt voor personen die hoger opgeleid zijn ten opzichte van personen die lager opgeleid zijn (Moonen, Pleijers en Otten 2011). Wordt gekeken naar de samenhang tussen de wekelijkse arbeidsduur en het opnemen van ouderschapsverlof dan blijkt dat van de vrouwen die meer uren per week

3. Gebruik ouderschapsverlof rechthebbende werknemers (15–64 jaar), die minimaal 12 uur per week werken, naar gewerkte uren, opleidingsniveau en sector, 2005/2009

werken er ook meer ouderschapsverlof opnemen dan van de vrouwen die weinig uren werken. Bij mannen blijkt deze samenhang niet. Mannelijke werknemers die 24 tot 35 uur per week werken, maken juist meer gebruik van ouderschapsverlof dan werknemers die minimaal 35 uur per week werken. Voor zowel mannen als vrouwen geldt dat hoger opgeleiden vaker ouderschapsverlof opnemen dan middelbaar of laagopgeleiden (CBS 2009).

Naast inkomen, arbeidsduur en opleidingsniveau, hangt het opnemen van ouderschapsverlof samen met de sector waarin werknemers werkzaam zijn. Zo ligt het gebruik van ouderschapsverlof bij werknemers bij de (semi-)overheid (openbaar bestuur en onderwijs) en in de zorg veel hoger dan bij werknemers in de marktsectoren. Onder deze marktsectoren vallen bijvoorbeeld landbouw, industrie en handel. Bijna de helft van de mannen die recht hebben op ouderschapsverlof en werkzaam zijn bij de overheid of in de zorg neemt ouderschapsverlof op, tegen een op de acht in de marktsectoren. Binnen de (semi-)overheid en de zorg is het aandeel mannen dat ouderschapsverlof opneemt bovendien bijna even hoog als onder vrouwen, terwijl in de overige sectoren het aandeel vrouwen dat ouderschapsverlof opneemt meer dan twee keer zo hoog is als het aandeel mannen met ouderschapsverlof. Dat het opnemen van ouderschapsverlof zo verschilt per sector kan er mee te maken hebben dat binnen de (semi-)overheid en de zorg ouderschapsverlof vaak (deels) wordt doorbetaald terwijl dat in de marktsectoren minder gebruikelijk is (Laagland 2009).

2.3 Opgenomen ouderschapsverlof laag onder allochtonen en in weinig stedelijke gebieden

Tot slot is onderzocht of de herkomst van werknemers, het aantal thuiswonende kinderen onder de acht en de stedelijkheid van het gebied waarin ze wonen samenhangen met het opnemen van ouderschapsverlof. Niet-westers allochtone werknemers maken minder gebruik van ouderschaps-

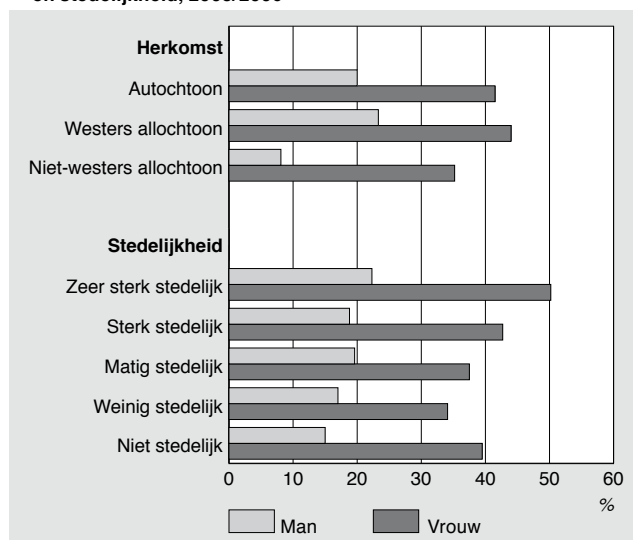
verlof dan autochtone. Vooral onder niet-westers allochtone mannen is het gebruik van ouderschapsverlof laag: slechts 8 procent heeft het afgelopen jaar ouderschapsverlof opgenomen. Mannen met twee of meer thuiswonende kinderen maken iets minder gebruik van ouderschapsverlof dan mannen met één kind onder de 8 jaar. Ook vrouwen met drie of meer kinderen nemen iets minder ouderschapsverlof op dan vrouwen met één kind. Daarnaast maken er in de niet en weinig stedelijke gebieden over het algemeen iets minder werkenden gebruik van ouderschapsverlof dan in de sterk en zeer sterk stedelijke gebieden. Dit verschil is echter gering.

2.4. Achtergrondkenmerken verklaren deels samenhang inkomen en ouderschapsverlof

In figuren 1 t/m 4 zijn de verschillende kenmerken afzonderlijk bekeken. Bepaalde kenmerken hangen echter met elkaar samen. Zo zijn niet-westerse allochtonen over het algemeen lager opgeleid dan autochtonen en maken laagopgeleiden minder gebruik van ouderschapsverlof (Laagland 2009). Om hier en met andere kenmerken rekening te kunnen houden zijn multivariate logistische regressie analyses uitgevoerd. De uitkomsten voor mannen staan in de bijlage in Tabel 1 en die voor vrouwen in Tabel 2. In deze tabellen zijn vier opeenvolgende modellen weergegeven. In het eerste model zijn verschillende achtergrondkenmerken opgenomen, namelijk leeftijd, herkomst, opleidingsniveau, stedelijkheid, aantal thuiswonende kinderen onder de 8 jaar en de leeftijd van het jongste kind. Daarnaast is in dit model ook het jaar van enquêteren opgenomen. Omdat van de sector waarin de respondent werkzaam is en de arbeidsduur verondersteld zou kunnen worden dat ze interveniërende variabelen zijn tussen de achtergrondvariabelen uit het eerste model en ouderschapsverlof (de doelvariabele), worden deze in het tweede model toegevoegd. Vervolgens wordt in het derde model ook het bruto persoonlijk inkomen toegevoegd; van inkomen zou namelijk verondersteld kunnen worden dat het een interveniërende variabele is tussen de variabelen uit model 2 en ouderschapsverlof. Tot slot worden in het vierde model de arbeidsduur en het persoonlijk bruto inkomen van de partner toegevoegd. Deze kenmerken van de partner hangen samen met dezelfde kenmerken van de respondent. Ze worden pas als laatste aan het model toegevoegd, omdat – als niet gecontroleerd wordt voor de kenmerken van de respondent – de samenhang van de partnerkenmerken, gedeeltelijk een gevolg is van de respondentkenmerken.

Uit de multivariate analyses blijkt bij mannen een samenhang tussen de hoogte van het inkomen en het opnemen van ouderschapsverlof, maar deze samenhang is niet helemaal lineair: het gebruik van ouderschapsverlof is het hoogst onder mannen met een inkomen tussen de 20 en 30 duizend euro, iets lager onder mannen die een inkomenscategorie hoger of lager zitten en het laagst onder mannen met een inkomen boven de 50 duizend euro. Er blijkt bij mannen in de multivariate analyse dus enigszins sprake te zijn van een negatieve samenhang tussen de hoogte van het inkomen en het gebruik van ouderschapsverlof. Bij vrouwen is in het multivariate model nauwelijks een samenhang tussen de hoogte van het inkomen en het opnemen

4. Gebruik ouderschapsverlof rechthebbende werknemers (15–64 jaar), die minimaal 12 uur per week werken, naar herkomst en stedelijkheid, 2005/2009

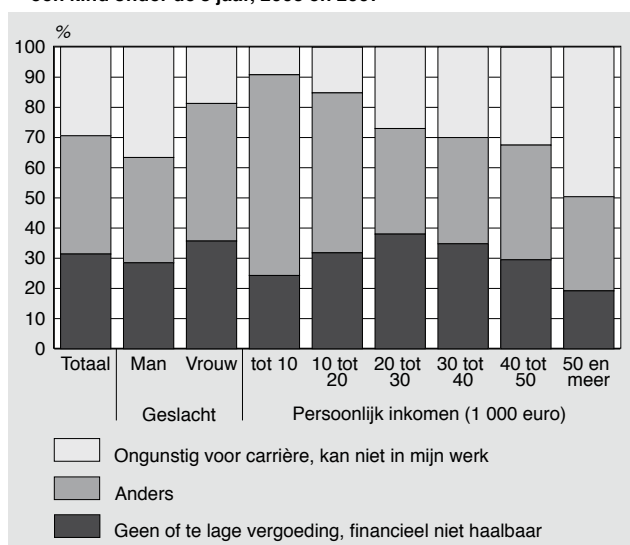
van ouderschapsverlof. Alleen degenen met een inkomen onder de 10 duizend euro maken minder gebruik van ouderschapsverlof dan de andere inkomenscategorieën. Zoals eerder bleek uit de bivariate analyses is er een samenhang van opleidingsniveau en arbeidsduur met het opnemen van ouderschapsverlof. Ook als wordt gecontroleerd voor de verschillende achtergrondkenmerken is sprake van een samenhang. Wel is bij mannen de samenhang van arbeidsduur met ouderschapsverlof in het multivariate model zwakker – en na controle voor kenmerken van de partner afwezig – en bij vrouwen de samenhang van het opleidingsniveau met ouderschapsverlof iets zwakker dan biviaat. Het opnemen van ouderschapsverlof hangt bij mannen ook samen met de hoogte van het inkomen en de arbeidsduur van de partner. Mannen met een partner die niet werkt of een klein baantje heeft, nemen minder vaak ouderschapsverlof op dan mannen met een partner die voltijd werkt. Ditzelfde geldt voor mannen met een partner die geen of een laag persoonlijk inkomen heeft. Bij vrouwen speelt de arbeidsduur van de partner nauwelijks een rol. Wel is er enigszins een positieve samenhang van de hoogte van het inkomen van de partner met het gebruik van ouderschapsverlof.

Tot slot komt uit de analyses ook naar voren dat bij vrouwen de verschillen tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen als het gaat om het opnemen van ouderschapsverlof worden verklaard door de achtergrondkenmerken uit het multivariate model. Bij mannen is dat echter niet het geval, daar blijft ook na controle voor de verschillende achtergrondkenmerken sprake van een verschil tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen.

2.5. Carrière en lage vergoeding belangrijke redenen voor geen ouderschapsverlof

Aan werknemers die recht hebben op ouderschapsverlof en dat nog niet hebben opgenomen, is gevraagd of ze daar wel behoefte aan hebben. Iets meer dan 13 procent gaf aan dat ze wel behoefte hebben aan ouderschapsverlof. Werknemers met een hoger inkomen geven iets vaker aan dat ze

5. Reden om geen ouderschapsverlof op te nemen, werknemers (15–64 jaar) die minimaal 12 uur per week werken met minimaal één kind onder de 8 jaar, 2005 en 2007

daar wel behoefte aan hebben dan werknemers met een lager inkomen. Als werknemers aangaven daar wel behoefte aan te hebben, is gevraagd waarom ze geen gebruik hebben gemaakt van het recht op ouderschapsverlof. Ruim drie van de tien werknemers geven aan dat het financieel niet haalbaar was voor hen om ouderschapsverlof op te nemen. Bijvoorbeeld omdat de werkgever niet meebetaalt aan het ouderschapsverlof. Meer vrouwen dan mannen noemen dit als reden (36 tegen 29 procent). Werknemers met een inkomen van 50 duizend euro of meer geven dit het minst vaak als reden.

Verder geven bijna drie van de tien werknemers aan dat het ongunstig voor hun carrière is om ouderschapsverlof op te nemen of dat het niet in hun werk mogelijk is. Mannen geven dit argument bijna twee keer zo vaak als vrouwen (37 tegen 19 procent). Van de werknemers met een inkomen van boven de 50 duizend euro neemt bijna de helft om deze reden geen ouderschapsverlof op. Van degenen met een inkomen tussen de 10 en 20 duizend euro geeft slechts 15 procent aan dat het opnemen van ouderschapsverlof ongunstig is voor de carrière of niet mogelijk is.

3. Formele kinderopvang

3.1 Een derde van huishoudens met kinderen onder de 13 jaar maakt gebruik van formele kinderopvang

Kinderopvang is bedoeld voor kinderen vanaf 0 jaar tot en met de basisschoolleeftijd. Vandaar dat voor het gebruik van kinderopvang in dit artikel wordt gekeken naar huishoudens met kinderen onder de dertien jaar, van wie ten minste een van de ouders minimaal 12 uur per week een betaalde baan had. In 2009 maakten 446 duizend huishoudens (33 procent) gebruik van formele kinderopvang. Onder formele kinderopvang valt opvang door een kinderdagverblijf, een instelling voor buitenschoolse opvang of een gastouder. Sinds 2005 is dit gebruik fors toegenomen, wat te maken heeft met de invoering van de Wet Kinderopvang (Berden en Kok 2009). Toen waren er 283 duizend huishoudens die een of meer kinderen naar de formele opvang brachten. Bijna de helft (44 procent) van de huishoudens die gebruik maken van formele opvang doet dat voor 2 dagen per week.

3.2 Samenhang gebruik formele kinderopvang met opleidingsniveau, arbeidsverdeling en inkomen

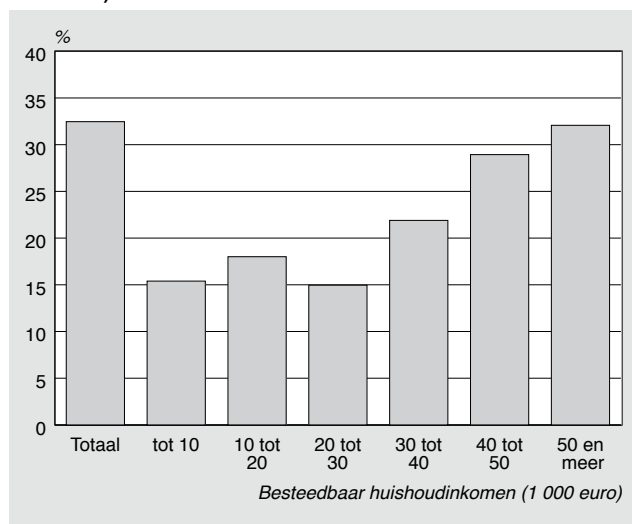
Ongeveer een kwart van de huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar had in 2007 een besteedbaar inkomen van minder dan 30 duizend euro. Van de overige huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar had 32 procent een besteedbaar inkomen van 30 tot 40 duizend euro, 19 procent een besteedbaar inkomen van 40 tot 50 duizend euro en 22 procent een besteedbaar inkomen van meer dan 50 duizend euro. Het besteedbaar inkomen van eenouderhuishoudens is over het algemeen lager dan dat van tweouderhuishoudens.

Huishoudens met een laag besteedbaar inkomen maken minder vaak gebruik van formele opvang dan huishoudens

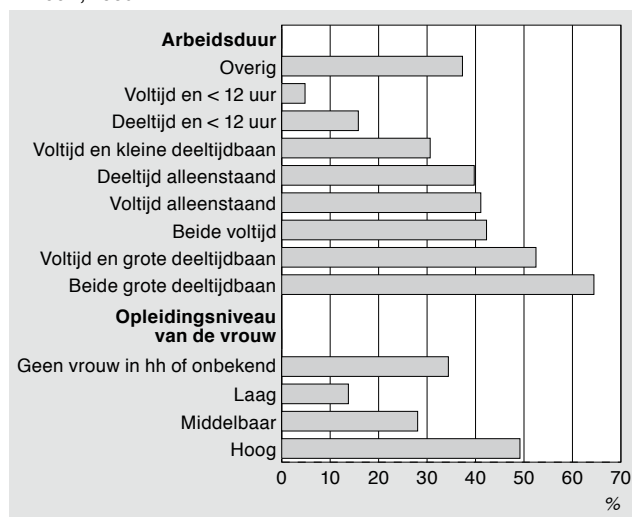
waarvan het inkomen boven de 50 duizend euro per jaar ligt. Zie ook Bos en Huynen (2010) en Portegijs, Cloin, Ooms en Eggink (2006). Zo maakt 18 procent van de huishoudens met een inkomen tussen de 10 en 20 duizend euro gebruik van formele opvang tegen 32 procent van de huishoudens met een inkomen van 50 duizend euro of meer.

6. Gebruik formele kinderopvang naar inkomen, huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar, waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft, 2009 (inkomen 2005 en 2007)

Het opleidingsniveau van de moeder hangt zeer sterk samen met het gebruik van formele opvang. Middelbaar opgeleide moeders maken twee keer zo vaak gebruik van formele opvang als laagopgeleide moeders (28 tegen 14 procent). Hoogopgeleide moeders maken met 49 procent het meest gebruik van formele opvang. Ook de arbeidsparticipatie van het paar speelt een grote rol. Het gebruik van formele opvang is met 64 procent het grootst als beide partners in een grote deeltijdbaan (20 tot 35 uur per week) werken. Werken beide partners voltijd (35 uur per week of meer) dan maakt een veel kleiner deel van de huis-

7. Gebruik formele kinderopvang naar arbeidsduur en opleidingsniveau, huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar, waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft, 2009

houdens gebruik van formele opvang, namelijk 42 procent. Huishoudens waarvan een partner voltijd werkt en de ander in een grote deeltijdbaan zitten daar met 53 procent tussenin. Verder maken vier van de tien alleenstaande ouders gebruik van formele opvang, ongeacht of ze voltijd of deeltijd werken.

Omdat het opleidingsniveau, de arbeidsverdeling van het paar en het besteedbaar inkomen met elkaar samenhangen is een multivariate logistische regressie analyse uitgevoerd waarvoor met deze kenmerken en een aantal achtergrondkenmerken rekening wordt gehouden. De uitkomsten hiervan staan in de bijlage in Tabel 3. Voor deze analyse zijn drie opeenvolgende modellen gebruikt. In het eerste model zijn weer verschillende achtergrondkenmerken opgenomen, namelijk leeftijd, herkomst, stedelijkheid, opleidingsniveau, aantal kinderen onder de 13 jaar en de leeftijd van het jongste kind. En ook is het jaar van enquêteren toegevoegd. In het tweede model is de arbeidsduur van beide ouders toegevoegd en in het derde model tot slot ook het besteedbaar inkomen.

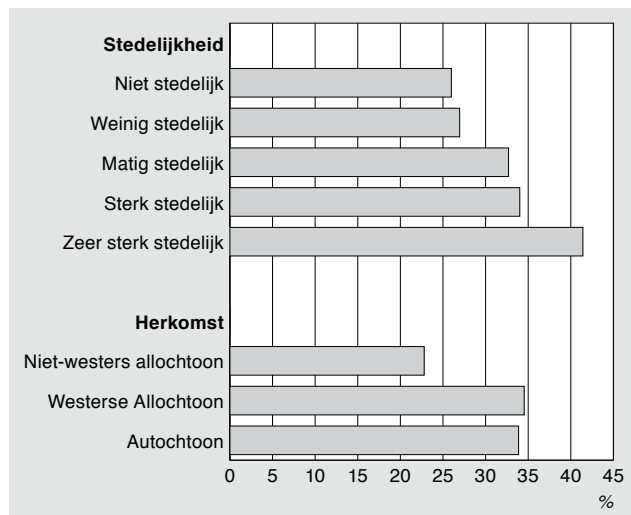
Net als uit de bivariate analyse blijkt uit het multivariate model dat de huishoudens met een besteedbaar inkomen boven de 40 duizend euro meer gebruik maken van formele opvang dan huishoudens met een lager inkomen. Bovendien is het gebruik van formele opvang door huishoudens met een inkomen van 10 tot 20 duizend euro nu niet meer hoger dan dat van huishoudens met 30 tot 40 duizend euro. Kijken we naar de arbeidsdeelname van het paar dan blijkt het verschil tussen paren waarvan beide ouders minimaal een grote deeltijdbaan hebben en paren waarvan een van beide ouders niet of in een kleine deeltijdbaan werkt in het multivariate model kleiner te zijn. Het verschil tussen alleenstaande ouders en paren is juist groter: alleenstaande ouders maken duidelijk meer dan paren gebruik van formele opvang als rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken. In figuur 7 wordt het verschil tussen alleenstaande ouders en paren gecamoufleerd doordat de kinderen in eenouderhuishoudens gemiddeld ouder zijn en huishoudens met oudere kinderen minder gebruik maken van formele kinderopvang. Als hiermee rekening wordt gehouden, maken alleenstaande ouders meer gebruik van kinderopvang dan paren. Tot slot is het gebruik van formele opvang hoger naarmate het opleidingsniveau hoger is, maar deze samenhang is minder sterk als rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken.

3.3 Vooral huishoudens in stedelijke gebieden en met jonge kinderen maken gebruik van kinderopvang

Niet-westerse allochtonen maken minder gebruik van formele opvang dan autochtonen (23 versus 34 procent). Dit komt door de lagere arbeidsparticipatie van niet-westerse allochtonen en hun lagere inkomen. Als hiermee rekening wordt gehouden dan maken allochtonen iets meer gebruik van formele opvang dan autochtonen. Verder maken huishoudens in de meer stedelijke gebieden meer gebruik van formele opvang dan de huishoudens in de minder stedelijke gebieden. Dit heeft er onder andere mee te maken dat in de meer stedelijke gebieden ook meer opvang voor handen is en dat de afstand naar de opvang daarmee beperkt is (Baydar, Melser en Zuurmond 2009). In zeer sterk stedelijke

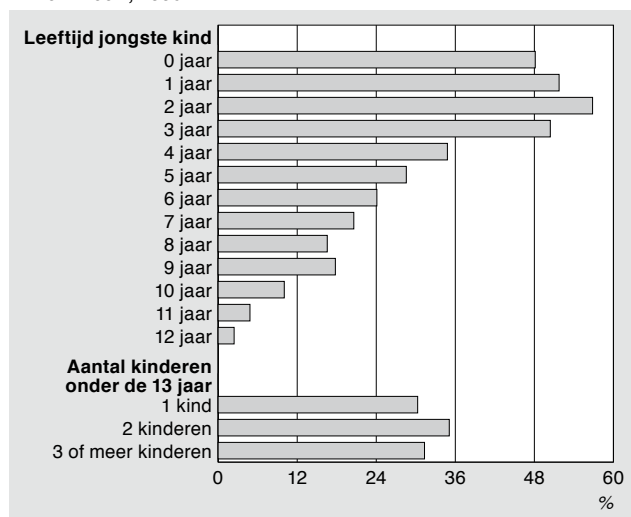
gemeentes wordt anderhalf keer zo veel gebruik gemaakt van formele opvang als in niet stedelijke gebieden (41 versus 26 procent). Deze samenhang bestaat ook als rekening wordt gehouden met achtergrondkenmerken, maar is dan wel minder sterk.

8. Gebruik formele kinderopvang naar herkomst en stedelijkheid, huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar, waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft, 2009

Bijna de helft van de huishoudens waarvan het jongste kind onder de vier is maakt gebruik van formele opvang. Is de jongste vier dan is dat nog maar eenderde. Naarmate het jongste kind ouder is, is het gebruik van formele opvang lager. Van de huishoudens waarin het jongste kind twaalf is, maakt nog maar 2 procent gebruik van formele opvang. Verder maken huishoudens met een of twee kinderen iets vaker gebruik van formele opvang dan huishoudens met drie of meer kinderen onder de dertien. In deze wat grotere huishoudens is de ene ouder bijvoorbeeld thuis wanneer de ander werkt.

9. Gebruik formele kinderopvang naar aantal kinderen en leeftijd jongste kind, huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar, waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft, 2009

4. Conclusie

Om arbeid en zorg te kunnen combineren hebben ouders twee belangrijke hulpmiddelen, namelijk ouderschapsverlof en kinderopvang. In dit artikel stond de vraag centraal of het gebruik maken van deze hulpmiddelen samenhangt met de hoogte van het inkomen. Gebleken is dat vrouwen met een hoger inkomen meer gebruik maken van ouderschapsverlof dan vrouwen met een laag inkomen, maar dat deze samenhang grotendeels wordt verklaard door andere kenmerken, zoals de arbeidsduur en het opleidingsniveau. Vrouwen met een hoger inkomen hebben namelijk een hogere arbeidsduur en een hoger opleidingsniveau en vrouwen met een hogere arbeidsduur en een hoger opleidingsniveau maken meer gebruik van kinderopvang. Als hiermee rekening wordt gehouden is er nauwelijks een verschil tussen vrouwen in de verschillende inkomenscategorieën. Bij mannen blijkt er enigszins een negatieve samenhang te zijn tussen de hoogte van het inkomen en het opnemen van ouderschapsverlof. En ook bij mannen spelen bij de keuze voor het opnemen van ouderschapsverlof achtergrondkenmerken zoals het opleidingsniveau een rol. Daarnaast zijn bij mannen de hoogte van het inkomen en de arbeidsduur van de partner van belang; mannen van wie de partner meer uren werkt of een hoger inkomen heeft, maken vaker gebruik van ouderschapsverlof. Verder is gebleken dat huishoudens met een hoger inkomen meer gebruik maken van formele kinderopvang dan huishoudens met een laag inkomen. Dit geldt ook in de multivariate analyse. Het is onbekend of huishoudens met hogere inkomens meer gebruik maken van kinderopvang omdat zij de kinderopvang makkelijker kunnen betalen of dat zij juist door kinderopvang te gebruiken meer uren kunnen werken en daardoor meer geld verdienen.

Op basis van dit onderzoek mag geconcludeerd worden dat bij het gebruik maken van ouderschapsverlof en kinderopvang inkomen wel een rol speelt, maar dat die beperkt is en dat de keuze voor deze hulpmiddelen meer samenhangt met andere achtergrondkenmerken, zoals het opleidingsniveau.

Technische toelichting

De gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB) waaraan inkomensgegevens uit registers zijn gekoppeld. De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

In 2005, 2007 en 2009 is de module Arbeid en Zorg in de EBB opgenomen. Deze module gaat over de combinatie van betaald werk met de zorg voor kinderen of de zorg voor ernstig zieke of hulpbehoevende familieleden.

In dit artikel zijn verschillende uitsplitsingen naar verschillende achtergrondkenmerken opgenomen. Daarnaast zijn ook (logistische) regressie analyses uitgevoerd. Hierbij wordt rekening gehouden met verschillende achtergrondkenmerken. Bij de logistische regressie-analyses geeft de

odds ratio de samenhang weer. Een odds ratio kleiner dan 1 betekent een negatieve samenhang tussen een kenmerk en het gebruik van ouderschapsverlof/kinderopvang, terwijl een odds ratio groter dan 1 een positieve samenhang impliceert. Bij deze analyse moet ook een referentie-categorie worden gekozen. Voor veel achtergrondkenmerken is daarvoor de grootste groep gekozen.

Gebruikte begrippen

Besteedbaar inkomen

Het besteedbaar inkomen is het nettobedrag dat een huishouden op jaarbasis te besteden heeft. Dit bestaat in grote lijnen uit het bruto-inkomen verminderd met afgedragen premies en belastingen.

Voor werknemers en uitkerings- en pensioenontvangers is een grove schatting van het netto jaarinkomen dertien keer het ontvangen nettomaandbedrag (twaalf maanden plus één maand vakantiegeld). Voor zelfstandigen bestaat het nettojaarinkomen uit de winst na belasting. Het huishoudensinkomen is het jaarinkomen van alle leden opgeteld. Hieraan moet eventueel ontvangen huurtoeslag, kinderbijslag, kindgebonden budget en tegemoetkoming studiekosten nog toegevoegd worden.

Deze schatting houdt nog geen rekening met allerlei kleinere en grotere posten die het besteedbaar inkomen beïnvloeden. Om het huishoudensinkomen nog nauwkeuriger te bepalen moeten de netto inkomsten uit vermogen (het saldo van ontvangen en betaalde rente, dividend etc.) en de netto ontvangen partneralimentatie meegeteld worden, terwijl betaalde partneralimentatie en de ziektekostenpremie betaald aan verzekeraars nog moet worden afgetrokken.

Ouderschapsverlof

Verlofregeling voor ouders die ervoor moet zorgen dat werknemers werk en opvoeding zo goed mogelijk kunnen combineren. Vanaf 1 januari 2009 hebben werknemers met minimaal één kind onder de 8 die minimaal een jaar bij hun huidige werkgever in dienst zijn en hun recht op ouderschapsverlof nog niet volledig hebben gebruikt recht op 26 weken ouderschapsverlof; voor die datum was dat 13 weken. Dat houdt in dat iemand die 40 uur per week werkt, 520 uur (40 × 13) verlof op mag nemen. In principe mag de werknemer ten hoogste de helft van de werktijd per week, gespreid over twaalf maanden (voor 1 januari 2009 6 maanden) opnemen. In overleg met de werkgever kunnen werknemers het ouderschapsverlof ook op een andere manier opnemen, zoals het verlof over een langere periode dan twaalf (voorheen zes) maanden uitsmeren, meer uren verlof per week opnemen of het verlof opsplitsen in maximaal zes (voorheen drie) gedeelten die elk minimaal een maand duren. Rijksoverheid (2010). Wet arbeid en zorg.

In dit artikel gaat het om het aantal werknemers dat in het jaar voorafgaand aan de enquête ouderschapsverlof heeft opgenomen. Dit kunnen zowel personen zijn, die het

ouderschapsverlof in het afgelopen jaar volledig hebben gebruikt, als personen die op het moment van enquêteren van ouderschapsverlof gebruik maken. Het gaat om welk aandeel van de mensen dat recht op ouderschapsverlof heeft hier ook daadwerkelijk gebruik van maakt. Deze informatie wordt vervolgens uitgesplitst naar achtergrondkenmerken.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen. Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Totaal huishoudens met formele kinderopvang

Totaal aantal huishoudens met kinderen jonger dan 13 jaar dat gebruik maakt van formele kinderopvang. Het gaat hier om huishoudens waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft. Onder formele opvang valt opvang door een kinderdagverblijf, een instelling voor buitenschoolse opvang of een gastouder.

Literatuur

Baydar, O., C. Melsers en M. Zuurmond (2009, 14 december). Kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang dichtstbij in grote steden. *CBS Webmagazine*.

Beckers, I. en C. Siermann (2006). Ouderschapsverlof. *Sociaaleconomische trends*, 2006(1): 15–19.

Berden, C. en L. Kok (2009). *Participatie-effect kinderopvangtoeslag*. Amsterdam, SEO.

CBS (2009, 12 januari). Hoogopgeleide moeders maken meer gebruik van kinderopvang dan laagopgeleide moeders. *CBS Webmagazine*.

Eurostat (2009). Reconciliation between work, private and family life in the European Union. Luxemburg, Eurostat.

Bos, W. en B. Huynen (2010). Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008 *Sociaaleconomische Trends*, 2010(3): 25–32.

Korvorst, M. en T. Traag (2010). De verdeling van arbeid en zorg tussen vaders en moeders. *Bevolkingstrends*, 2010(2): 50–54.

Laagland, M. (2009). Ouderschapsverlof. Een onderzoek naar het gebruik van ouderschapsverlof aan de hand van arbeidsverdeling en rolverdeling van ouders (master scriptie). Rotterdam: Erasmus universiteit.

Moonen, L., A. Pleijers en F. Otten (2011). Inkomens en positie op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische Trends*, 2011(1): 7–14.

Portegijs, W., M. Cloin, I. Ooms en E. Eggink (2006). *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Rijksoverheid (2010). Wet arbeid en zorg.

Rijksoverheid (2010). Wet kinderopvang.

Taskforce DeeltijdPlus (2010). *De discussie voorbij*. Eindrapport Taskforce DeeltijdPlus. Amsterdam, Spinhex & Industrie Drukkerij.

Van Luijn, H. en S. Keuzenkamp (2004). *Werkt verlof? Het gebruik van regelingen voor verlof en aanpassing van de arbeidsduur*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlage

Tabel 1
Gebruik ouderschapsverlof in afgelopen jaar naar achtergrondkenmerken, mannelijke werknemers met 1 of meer kinderen jonger dan 8 jaar die ten minste 12 uur of meer per week betaald werk hebben, 2005/2008

	Model 1 odds ratio	Model 2 odds ratio	Model 3 odds ratio	Model 4 odds ratio
Herkomst				
Autochtoon	ref.	ref.	ref.	ref.
Westers allochtoon	1,20	1,16	1,14	1,16
Niet-westers allochtoon	0,48*	0,51*	0,47*	0,59*
Stedelijkheid woongemeente				
Zeer sterk stedelijk	1,17	1,03	1,08	0,95
Sterk stedelijk	0,92	0,88	0,89	0,86
Matig stedelijk	ref.	ref.	ref.	ref.
Weinig stedelijk	0,95	1,00	0,98	1,01
Niet stedelijk	0,84	0,87	0,83	0,87
Jaar				
2005	ref.	ref.	ref.	ref.
2006	1,14	1,11	1,15	1,10
2007	0,92	0,93	0,98	0,89
2008	0,96	0,96	1,03	0,88
Aantal kinderen onder de 8 jaar				
1 kind	ref.	ref.	ref.	ref.
2 kinderen	0,78*	0,74*	0,76*	0,85*
3 of meer kinderen	0,94	0,89	0,94	1,26
Leeftijd jongste kind				
0 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.
1 jaar	0,72*	0,71*	0,71*	0,76*
2 jaar	0,40*	0,39*	0,39*	0,43*
3 jaar	0,42*	0,43*	0,44*	0,51*
4 jaar	0,31*	0,30*	0,31*	0,35*
5 jaar	0,25*	0,24*	0,25*	0,30*
6 jaar	0,09*	0,09*	0,09*	0,11*
7 jaar	0,07*	0,07*	0,07*	0,09*
Leeftijd				
15 tot 30 jaar	0,53*	0,48*	0,41*	0,46*
30 tot 35 jaar	0,80*	0,81*	0,76*	0,78*
35 tot 40 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.
40 tot 65 jaar	0,87	0,77*	0,81*	0,81*
Opleidingsniveau				
Laag	0,54*	0,64*	0,59*	0,65*
Middelbaar	ref.	ref.	ref.	ref.
Hoog	2,13*	1,66*	2,11*	1,90*
Sector				
Overige sectoren		ref.	ref.	ref.
(Semi-)overheid		4,31*	3,92*	3,75*
Arbeidsduur				
12 tot 24 uur per week				
24 tot 35 uur per week		1,50*	1,24*	1,00
35 uur per week of meer		ref.	ref.	ref.
Persoonlijk inkomen				
tot 10 000 euro				
10 000 tot 20 000 euro			0,68	0,64
20 000 tot 30 000 euro			1,35*	1,32*
30 000 tot 40 000 euro			ref.	ref.
40 000 tot 50 000 euro			0,92	0,89
50 000 euro en meer			0,55*	0,51*
Arbeidsduur partner				
Geen partner				
Geen werk				0,53*
Minder dan 12 uur per week				0,32*
12 tot 24 uur per week				0,88
24 tot 35 uur per week				0,87
35 uur per week of meer				ref.
Persoonlijk inkomen partner				
Geen inkomen				0,26*
tot 10 000 euro				0,44*
10 000 tot 20 000 euro				0,55*
20 000 tot 30 000 euro				0,72*
30 000 tot 40 000 euro				ref.
40 000 tot 50 000 euro				1,43*
50 000 euro en meer				0,96
n (ongewogen)	20 869	20 869	20 869	20 869
Pseudo R kwadraat (Nagelkerke)	0,10	0,16	0,17	0,20

* = p <,05, tweezijdige toets.

Tabel 2

Gebruik ouderschapsverlof in afgelopen jaar naar achtergrondkenmerken, vrouwelijke werknemers met 1 of meer kinderen jonger dan 8 jaar die ten minste 12 uur of meer per week betaald werk hebben, 2005/2008

	Model 1 odds ratio	Model 2 odds ratio	Model 3 odds ratio	Model 4 odds ratio
Herkomst				
Autochtoon	ref.	ref.	ref.	ref.
Westers allochtoon	1,04	1,07	1,07	1,07
Niet-westers allochtoon	1,07	0,97	0,96	1,02
Stedelijkheid woongemeente				
Zeer sterk stedelijk	1,34*	1,22*	1,23*	1,24*
Sterk stedelijk	1,11	1,07	1,07	1,08
Matig stedelijk	ref.	ref.	ref.	ref.
Weinig stedelijk	1,03	1,03	1,03	1,04
Niet stedelijk	1,25*	1,27*	1,28*	1,32*
Jaar				
2005	ref.	ref.	ref.	ref.
2006	0,99	0,99	0,99	0,98
2007	1,00	1,00	1,00	0,98
2008	0,81*	0,79*	0,78*	0,75*
Aantal kinderen onder de 8 jaar				
1 kind	ref.	ref.	ref.	ref.
2 kinderen	1,06	1,14*	1,16*	1,15*
3 of meer kinderen	1,07	1,16	1,19	1,17
Leeftijd jongste kind				
0 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.
1 jaar	0,71*	0,76*	0,77*	0,77*
2 jaar	0,22*	0,23*	0,23*	0,23*
3 jaar	0,19*	0,20*	0,20*	0,21*
4 jaar	0,19*	0,21*	0,21*	0,22*
5 jaar	0,08*	0,09*	0,09*	0,09*
6 jaar	0,07*	0,08*	0,08*	0,08*
7 jaar	0,06*	0,06*	0,06*	0,06*
Leeftijd				
15 tot 30 jaar	0,73*	0,69*	0,71*	0,73*
30 tot 35 jaar	0,96	0,96	0,96	0,97
35 tot 40 jaar	ref.	ref.	ref.	ref.
40 tot 65 jaar	1,05	1,00	1,00	1,01
Opleidingsniveau				
Laag	0,57*	0,68*	0,73*	0,75*
Middelbaar	ref.	ref.	ref.	ref.
Hoog	2,24*	1,78*	1,72*	1,66*
Sector				
Overige sectoren (Semi-)overheid		ref. 2,36*	ref. 2,28*	ref. 2,33*
Arbeidsduur				
12 tot 24 uur per week		0,45*	0,49*	0,45*
24 tot 35 uur per week		0,67*	0,66*	0,62*
35 uur per week of meer		ref.	ref.	ref.
Persoonlijk inkomen				
tot 10 000 euro			0,52*	0,53*
10 000 tot 20 000 euro			0,87	0,88
20 000 tot 30 000 euro			0,99	1,00
30 000 tot 40 000 euro			ref.	ref.
40 000 tot 50 000 euro			1,00	0,98
50 000 euro en meer			0,79	0,78
Arbeidsduur partner				
Geen partner				0,89
Geen werk				0,75
Minder dan 12 uur per week				0,71
12 tot 24 uur per week				1,20
24 tot 35 uur per week				1,00
35 uur per week of meer				ref.
Persoonlijk inkomen partner				
Geen inkomen				.
tot 10 000 euro				.
10 000 tot 20 000 euro				1,00
20 000 tot 30 000 euro				0,99
30 000 tot 40 000 euro				ref.
40 000 tot 50 000 euro				1,19*
50 000 euro en meer				1,20*
n (ongewogen)	15 853	15 853	15 853	15 853
Pseudo R kwadraat (Nagelkerke)	0,18	0,21	0,22	0,22

* = p <,05, tweezijdige toets.

Tabel 3

Gebruik formele kinderopvang naar achtergrondkenmerken, huishoudens met 1 of meer kinderen jonger dan 13 jaar, waar ten minste één van de ouders 12 uur of meer per week betaald werk heeft, 2005 en 2007

	Model odds ratio	Model 2 odds ratio	Model 3 odds ratio
Herkomst			
Autochtoon	ref.	ref.	ref.
Westers allochtoon	0,94	1,06	1,09
Niet-westers allochtoon	0,91	1,20*	1,27*
Stedelijkheid woongemeente			
Zeer sterk stedelijk	1,85*	1,76*	1,75*
Sterk stedelijk	1,23*	1,23*	1,23*
Matig stedelijk	ref.	ref.	ref.
Weinig stedelijk	0,89	0,93	0,94
Niet stedelijk	0,73*	0,75*	0,79*
Jaar			
2005	ref.	ref.	ref.
2007	1,47*	1,39*	1,29*
Aantal kinderen onder 13 jaar			
1 kind	ref.	ref.	ref.
2 kinderen	0,77*	0,96	0,94
3 of meer kinderen	0,34*	0,56*	0,52*
Leeftijd jongste kind			
0 jaar	ref.	ref.	ref.
1 jaar	0,98	1,01	1,00
2 jaar	0,97	1,03	1,03
3 jaar	0,86	0,91	0,92
4 jaar	0,38*	0,34*	0,34*
5 jaar	0,28*	0,24*	0,24*
6 jaar	0,26*	0,22*	0,21*
7 jaar	0,19*	0,16*	0,15*
8 jaar	0,12*	0,10*	0,09*
9 jaar	0,11*	0,09*	0,08*
10 jaar	0,05*	0,04*	0,03*
11 jaar	0,03*	0,02*	0,02*
12 jaar	0,01*	0,01*	0,01*
Leeftijd			
15 tot 30 jaar	0,41*	0,39*	0,47*
30 tot 35 jaar	0,68*	0,58*	0,65*
35 tot 40 jaar	0,89	0,79*	0,83*
40 tot 65 jaar	ref.	ref.	ref.
Opleidingsniveau			
Laag	0,50*	0,65*	0,70*
Middelbaar	ref.	ref.	ref.
Hoog	2,51*	2,04*	1,79*
Arbeidsdeelname ouders			
Beide voltijd		1,36*	1,25*
Voltijd en grote deeltijdbaan		2,14*	2,01*
Voltijd en kleine deeltijdbaan		ref.	ref.
Voltijd en < 12 uur		0,09*	0,10*
Beide grote deeltijdbaan		2,42*	2,39*
Deeltijd en < 12 uur		0,23*	0,29*
Overig		0,89	0,97
Voltijd alleenstaand		3,77*	5,58*
Deeltijd alleenstaand		2,74*	4,64*
Besteedbaar inkomen			
tot 10 000 euro			0,37*
10 000 tot 20 000 euro			0,57*
20 000 tot 30 000 euro			0,73*
30 000 tot 40 000 euro			ref.
40 000 tot 50 000 euro			1,41*
50 000 euro en meer			1,58*
n (ongewogen)	18 043	18 043	18 043
Pseudo R kwadraat (Nagelkerke)	0,31	0,45	0,46

* = $p < ,05$, tweezijdige toets.

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de netto-arbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
  - Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of

kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel. Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
  - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
  - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
  - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
  - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
  - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
  - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; nominale duur: 6 jaar);
  - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
  - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
  - Beroepsbegeleidende leerweg (bbl; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
  - Basiseducatie;
  - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
  - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);
  - Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);
  - Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen

onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidsposities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo- niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong)

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeids-

verleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden En een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezeten en niet-ingezeten personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeurs van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps-en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010
Geld maakt nog geen Nederlander	3e kw. 2010

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2005
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007

Arbeidsomstandigheden

Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Ziekteverzuim het laagst bij werknemers met een hoge mate van autonomie en veel steun van collega's en leidinggevenden	2e kw. 2009
Lichamelijke belasting op het werk en ziekteverzuim	2e kw. 2010

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2005
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007

Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst	4e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Aantal uitzendkrachten fors gedaald	2e kw. 2010
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010
Zzp'ers in Nederland: de baanzekerheid voorbij?	4e kw. 2010
Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder	4e kw. 2010

ICT

Sterke samenhang tussen beroep en computer- en internetvaardigheden	4e kw. 2009
Internetgebruik onder niet-westerse allochtonen	2e kw. 2010

Inkomen

Inkomenseffecten van uittrekking	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomen in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek	4e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	1e kw. 2010
Vermogensverdeling en vermogenspositie huishoudens	2e kw. 2010
Ontwikkelingen in de economische zelfstandigheid van vrouwen	2e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010
Inkomens van mannen en vrouwen: levensloop en generatie	3e kw. 2010
Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008	3e kw. 2010

Druk van de inkomstenbelasting en premies volksverzekeringen	4e kw. 2010
Inkomens en positie op de arbeidsmarkt	1e kw. 2011
Economische zelfstandigheid van werkende mannen en vrouwen	1e kw. 2011
Inkomen uit werk en toch risico op armoede	1e kw. 2011
Het inkomen van flexwerkers en zelfstandigen zonder personeel	1e kw. 2011
Van eenverdiener naar tweeverdiener: de nieuwe norm?	1e kw. 2011
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	1e kw. 2011

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Lonen

Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997–2002	2e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009
Cao-lonen 2009, de definitieve gegevens	3e kw. 2010

Macro-economisch

Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Helft economische groei in 1995–2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
Overwaarde en koerswinsten waren jarenlang bron voor extra consumptie door huishoudens	4e kw. 2009
Consumentenvertrouwen en demografische en sociaaleconomische kenmerken van de Consument	4e kw. 2010

Onderwijs

Het niet bekostigde onderwijs	3e kw. 2005
Instream en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initiële onderwijs, 1995–2005	4e kw. 2006
Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008

Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met het opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	4e kw. 2009
Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar Beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010
Een leven lang leren met cursussen en lange opleidingen	2e kw. 2010
Welke routes doorlopen leerlingen in het onderwijs?	3e kw. 2010
Ontwikkelingen in de instroom in het hoger onderwijs	3e kw. 2010
De herkomst van instromers in het mbo	4e kw. 2010
Wat beïnvloedt het risico op voortijdig schoolverlaten?	4e kw. 2010

Regionaal

Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	1e kw. 2010
Inkomensverschillen tussen en binnen gemeenten	3e kw. 2010

Sociaaleconomische dynamiek

Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroombparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsonvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkherhvatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Duur van uitkeringssituaties	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	1e kw. 2010
Baanvindduren, hoe snel vinden werklozen een baan?	2e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010
Na de WW duurzaam aan het werk?	3e kw. 2010
Werk en inkomsten na faillissementsontslag	4e kw. 2010

Sociale zekerheid

Inkomenseffecten van uittreding	1e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4e kw. 2005
Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007

Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009
Jonge nabestaanden en het Anw-gebruik in Nederland	4e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009
Deeltijd-WW in beeld	3e kw. 2010

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Groei vacatures herstelt in 2004	3e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006
Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008

Vergrijzing

Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Arbeidsmarktmobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Vijftigplussers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2010

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007
---	-------------

Werkgelegenheid

Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Grottere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008

Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010
Wie verliezen hun baan bij faillissementen?	2e kw. 2010
Bedrijfseconomisch ontslag verdubbeld in 2009	4e kw. 2010

Zorg en arbeid

Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4e kw. 2005
Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken	1e kw. 2010
Mantelzorgers op de arbeidsmarkt	3e kw. 2010
Gebruik en kosten van kinderopvang, 2006–2008	3e kw. 2010
Voltijds werkende nieuwe moeders: vooral laag en middelbaar opgeleide vrouwen worden beïnvloed door hun (schoon)moeder	4e kw. 2010
Inkomen en de combinatie van arbeid en zorg	1e kw. 2011

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

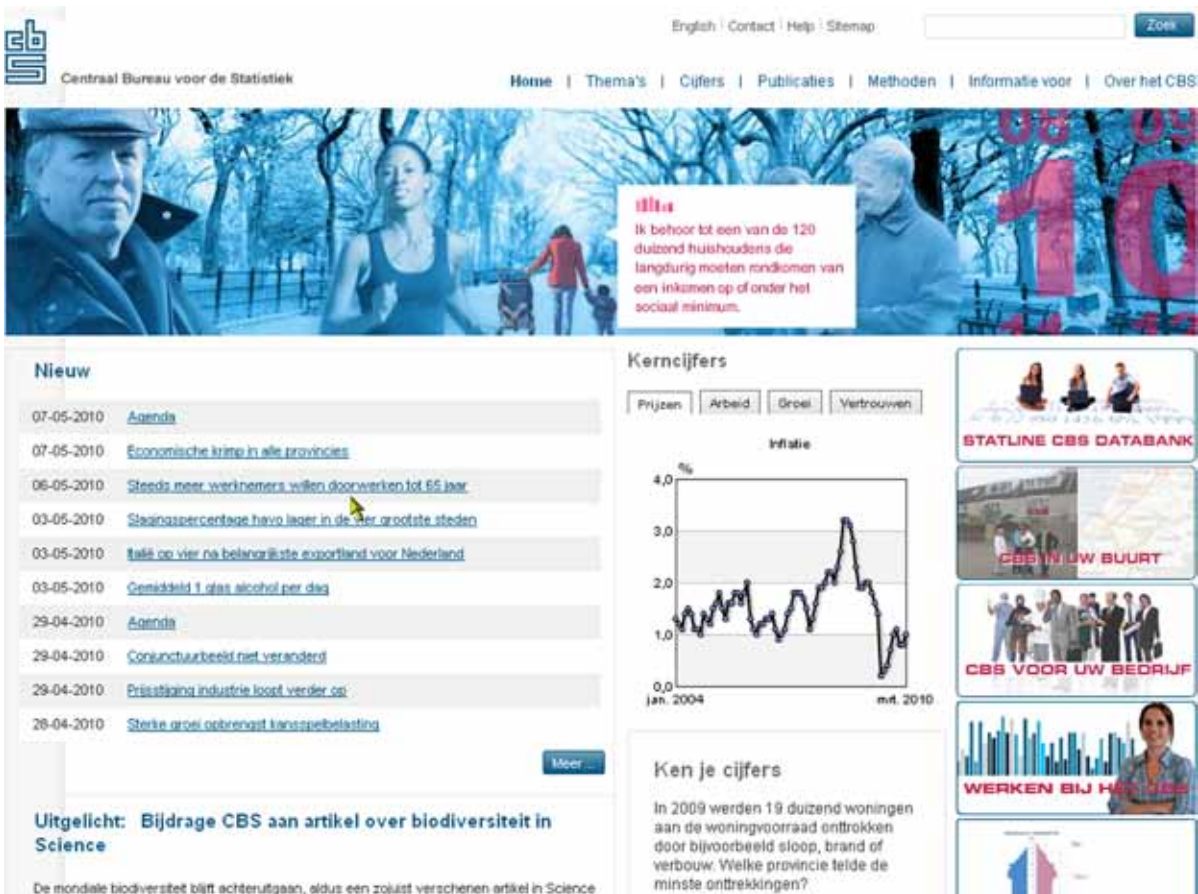
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

Figuur 1

De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaal-economische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Dataverzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen

of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

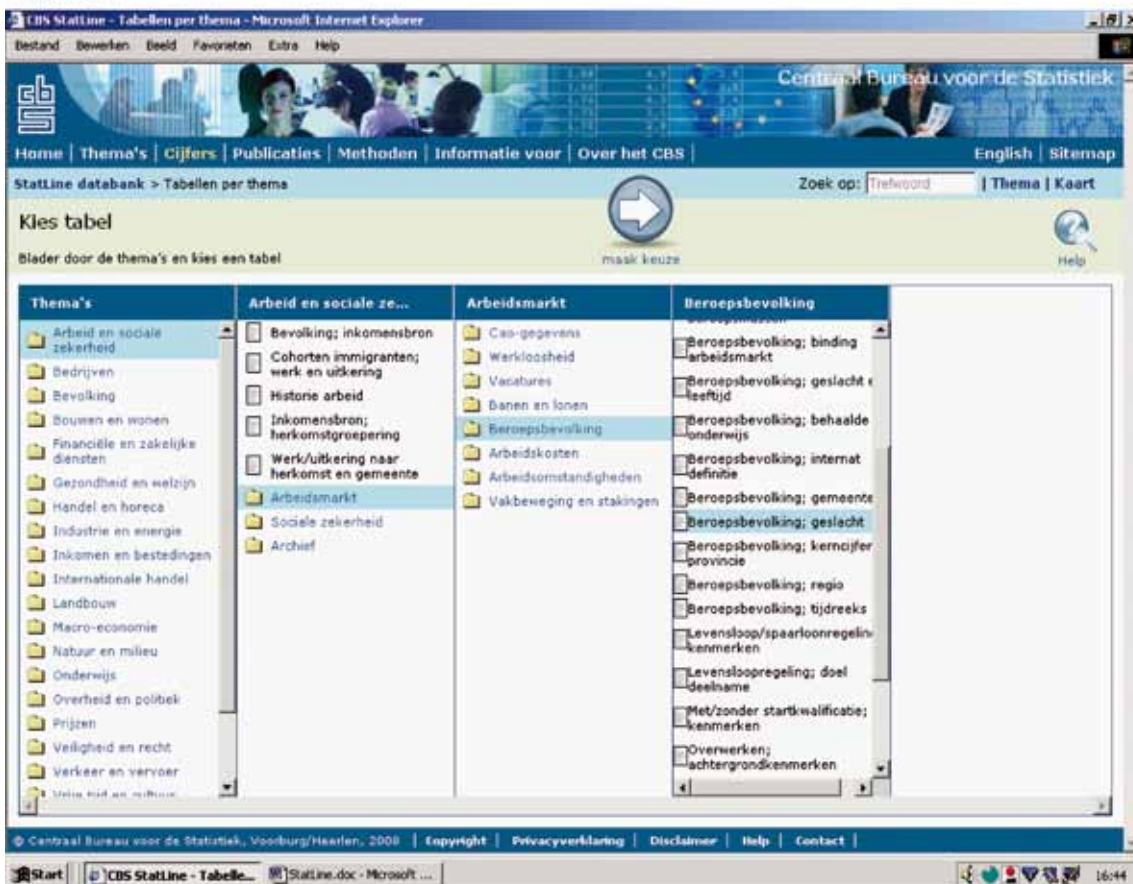
Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Één manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Figuur 4

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

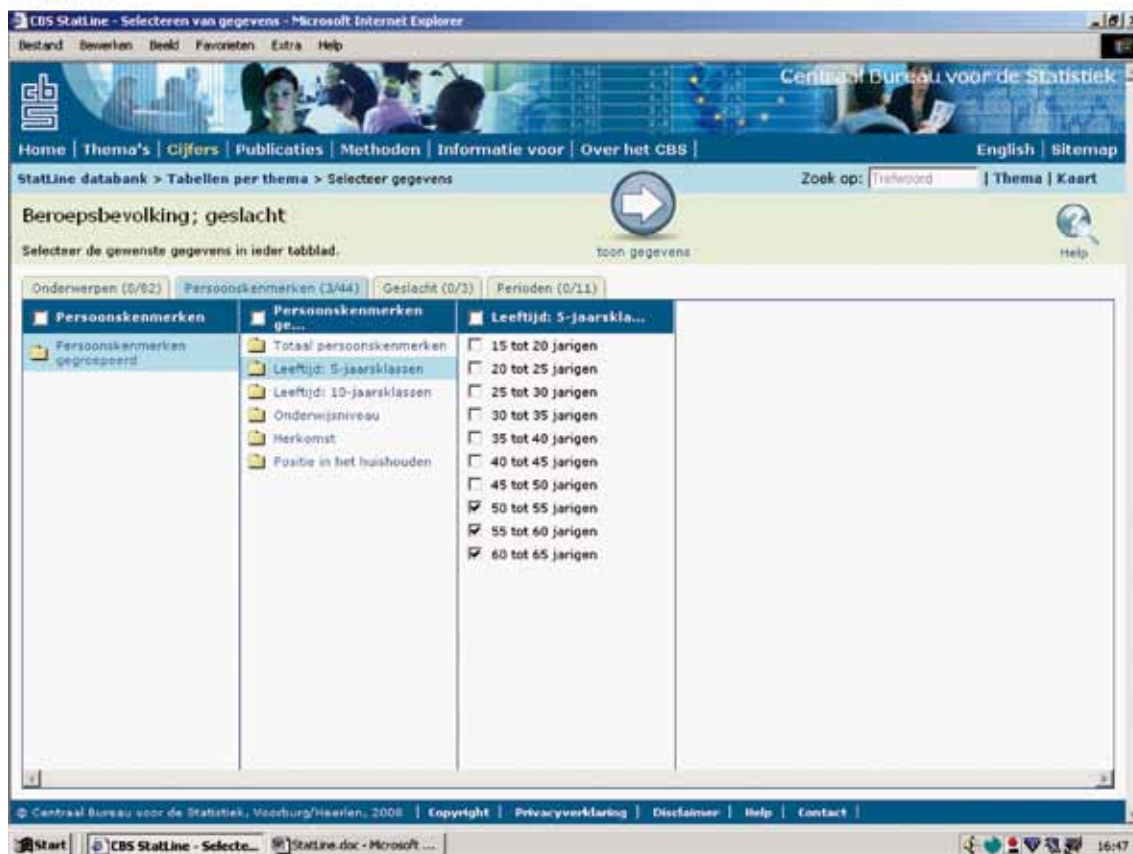
Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens' aan. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrucken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdiende lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

De Nederlandse economie 2009

In de reeks De Nederlandse economie beschrijft en analyseert het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar ontwikkelingen bij ondernemingen, huishoudens en de overheid, en ten aanzien van de arbeidsmarkt en het milieu. Verder wordt in thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op financieel-economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten, docenten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2029-9. Kengetal: P-19. Prijs: € 21,95 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De digitale economie 2009

Nederlanders hebben steeds meer ICT-vaardigheden en gebruiken in toenemende mate mobiel internet. Verder verdringt de laptop de desktop uit de huishoudens en hebben scholen steeds meer pc's met internet. Dit zijn slechts enkele feiten uit de publicatie 'De digitale economie 2009'. Het boek bevat nog veel meer informatie over het gebruik van ICT door personen, bedrijven en in de publieke sector.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1580-6. Kengetal: P-34. Prijs: € 35 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarboek onderwijs in cijfers 2010

In het Jaarboek onderwijs in cijfers 2010 presenteert het CBS de meest actuele informatie over het onderwijs: over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven, over stromen en cohorten. Daarnaast komen speciale onderwerpen aan bod. In deze editie zijn dat de prijs van een diploma in het hoger onderwijs, de carrièremogelijkheden van leraren, de achtergrond van instromers in het mbo, succes in het hoger onderwijs naar inkomsten van de ouders, het aantal achterstandsl leerlingen per regio en ruim een eeuw primair onderwijs in cijfers.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1544-8. Kengetal: F-162. Prijs: € 26,30 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009

Is de kans op armoede in Nederland toe- of afgenomen? Welke groepen lopen de meeste kans op (langdurige) armoede? Hoeveel kinderen leven in huishoudens met kans op armoede? De antwoorden op deze en aanverwante

vragen zijn terug te vinden in Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009. In deze publicatie wordt op hoofdpunten verslag gedaan van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van armoede.

ISBN: 978-90-357-1601-8. Kengetal: V-51. Prijs: □ 10,20 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Tendrapport 2010 Landelijke Jeugdmonitor

In dit Tendrapport 2010 staan de ontwikkelingen centraal die zich de afgelopen jaren op het terrein van de jeugd hebben voorgedaan. Het rapport is ingedeeld vanuit zes invalshoeken: jongeren en gezin, gezondheid, onderwijs, maatschappelijke participatie, arbeidsmarkt en veiligheid. De tekstbijdragen zijn van het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Tevens geeft aan het eind van elk hoofdstuk een hoogleraar een visie op de punten die volgens hem of haar in de nabije toekomst aandacht behoeven. De inhoud is gebaseerd op cijfers die op de website www.landelijke-jeugdmonitor.nl staan. Het Tendrapport 2010 is een gezamenlijke publicatie van het Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

ISBN: 978-90-357-1560-8. Kengetal: G-93. Prijs: □ 6,50 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2008

Dit is de vijfde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook bevat deze monitor een nieuwe hoofdstuk over gezondheid. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978 90 377 0406. Prijs: € 22,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Jaarrapport Integratie 2010

Het Jaarrapport Integratie 2010 zet een aantal onmisbare statistische feiten en ontwikkelingen met betrekking tot integratie van niet-westerse allochtonen op een rij. Op diverse aspecten komt aan bod waarin zij verschillen van de autochtonen. Ook worden allochtone bevolkingsgroepen onderling en over generaties heen vergeleken. De thema's die aan de orde komen zijn demografie, onderwijs, arbeidsmarkt, inkomen en uitkeringen, verkleuring van buurten,

criminaliteit, sociale samenhang en jeugd en gezondheid. Daarnaast besteedt het boek apart aandacht aan de nieuwe immigrantengroepen uit Afghanistan, Irak, Iran, Somalië, Polen, Roemenië en Bulgarije.
ISBN: 978-90-357-2009-1. Kengetal: B-61. Prijs: □ 53,25. (excl. administratie- en verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.
Kwartaal. ISNN: 1571-0998. Kengetal: B-15. Abonnementsprijs: □ 54,45
Prijs per los nummer: □ 14,95. Prijzen zijn incl. verzendkosten.
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Terugblikken, een eeuw in statistieken

Het CBS verzamelt en publiceert al meer dan een eeuw gegevens over Nederland. Dit boekje bevat een selectie van thema's en onderwerpen. Hierin is te lezen hoe Nederland zich in de afgelopen eeuw heeft ontwikkeld.
ISBN: 978-90-357-1622-3. Prijs: € 3,45 (exclusief verzendkosten)
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2010

De publicatie biedt aan de hand van negen dimensies van de kwaliteit van leven een totaalbeeld van de welvaart en het welzijn van Nederlandse burgers. Voor de verschillende aspecten van de kwaliteit van leven is aangegeven hoe het er momenteel voor staat in ons land, welke veranderingen zich hebben voorgedaan en hoe die ontwikkelingen verschillen tussen bevolkingsgroepen.
Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2079-4. Kengetal: A-314. Prijs: € 25,80 (exclusief verzendkosten)
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale rekeningen 2009

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtstatistiek van de nationale economie. Het nationaal inkomen, de economische groei, het tekort of overschot van de overheid en de werkgelegenheid zijn voorbeelden van

belangrijke gegevens uit deze publicatie. De begrippen en classificaties van de Nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen waardoor vergelijkingen tussen landen mogelijk zijn. De bijlage over de gevolgen van de staatsinterventies bij financiële instellingen voor het overheidstekort en de overheidsschuld is geactualiseerd.
Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1846-3. Kengetal: P-2. Prijs: € 50,10 (exclusief verzendkosten)
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Kennis en economie 2009

Het innovatieve vermogen van een land steunt op de verrichte Research and Development (R&D). Innovaties zijn een maatstaf voor het vermogen van bedrijven kennis in praktische toepassingen om te zetten, die te gelde kunnen worden gemaakt. De thema's R&D en Innovatie worden door de internationale gemeenschap als pijlers van de kenniseconomie beschouwd. Alle Europese landen verzamelen daarom geharmoniseerde statistische gegevens over deze thema's. De publicatie 'Kennis en economie 2009' gaat uitgebreid in op de resultaten hiervan. Ook staat in de publicatie het kennispotentieel van mensen centraal; dat betreft bijvoorbeeld de voorraad en aanwas van hoogopgeleiden, en de participatie in exacte studies.
Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1979-8. Kengetal: K-300. Prijs: € 36,90 (exclusief verzendkosten).
Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch jaarboek 2010

Het Statistisch jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Het is een onmisbare steun als u zich wilt oriënteren op welk gebied dan ook: zoals bevolking, gezondheid, onderwijs, werkloosheid, landbouw, bouwnijverheid en industrie, handel, milieu en vele andere onderwerpen. Verder zijn voor het eerst hoofdstukken opgenomen over duurzaamheid, de economische crisis en vergrijzing.
Het Statistisch jaarboek is dit jaar ook als e-book beschikbaar. Het formaat van de papieren editie was al gekozen om dit naslagwerk onder alle omstandigheden bij de hand te kunnen hebben; als e-book zijn cijfers over Nederland ook altijd en overal binnen bereik. Meer statistische informatie vindt u in StatLine. Al deze informatie is gratis te raadplegen via www.cbs.nl
Jaarlijks, 321 blz. ISBN: 978-90-357-1757-2. Kengetal: A-26. Deze publicatie kunt u bestellen via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

Nederland langs de Europese meetlat

In deze publicatie wordt Nederland voor een aantal onderwerpen vergeleken met de andere EU-lidstaten. Hoe doet Nederland het in vergelijking met andere EU-landen? Waar in lopen we voorop? Op welk gebied zitten we in de achterhoede, of zijn we een 'gemiddelde lidstaat'? Een publicatie

bedoeld voor iedereen die wil weten hoe Nederland er nu werkelijk voor staat binnen Europa.

ISBN: 978-90-357-1637-7. Kengetal: A-312. Prijs: € 3,10 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Leven in Nederland 2009

De publicatie Leven in Nederland 2009 is ontstaan uit een samenwerking van het CBS en de [Vereniging van Nederlandse Gemeenten](#). Leven in Nederland 2009 bevat een grote hoeveelheid statistische gegevens op gemeentelijk niveau, die uitgebreid worden beschreven. De cijfers worden nader geïnterpreteerd in essays, die bovendien een blik werpen op de komende jaren.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

07-02-2011 In vijf jaar ruim 100 duizend arbeidsongeschiktheidsuitkeringen voor werknemers minder

03-02-2011 Fors deel voortijdig schoolverlaters keert weer terug in onderwijs

26-01-2011 Werken in de zorg zwaar, maar geeft veel voldoening

19-01-2011 Steeds meer tweeverdieners

18-01-2011 Sterke toename van 30-plussers in het mbo

12-01-2011 Cao-lonen stijgen in 2010 met 1,3 procent

10-01-2011 Grote verschillen in koopkrachtontwikkeling bij veel voorkomende beroepen

03-01-2011 Deelnemers pensioenfondsen in nood hebben hogere aanspraken opgebouwd

22-12-2010 Fors vermogensverlies huishoudens

20-12-2010 Na mbo-diploma niet meteen van school

20-12-2010 Recessie van invloed op bijzondere beloningen in 2009

20-12-2010 Nederland een van de welvarendste landen binnen de EU

15-12-2010 Ook niet-westers allochtone moeders vaker aan het werk

15-12-2010 Ouderschapsverlof in de marktsector meestal niet betaald

13-12-2010 Toeslagen voor zorg en kinderopvang nemen verder toe

08-12-2010 Minder werknemers met een vast contract

08-12-2010 In het derde kwartaal van 2010 opnieuw meer zelfstandigen zonder personeel

08-12-2010 Meer jongeren verkiezen studie boven werk

06-12-2010 Nederlands bedrijfsleven investeerde in 2009 minder in kennis

01-12-2010 Druk belastingen en premies op inkomen bijna 20 procent

01-12-2010 Grote bedrijven conjunctuurgevoeliger dan midden- en kleinbedrijf

01-12-2010 Lager loon tweede generatie niet-westerse allochtoon volledig te verklaren

29-11-2010 Nauwelijks minder land- en tuinbouwbedrijven

24-11-2010 Vrouwen vaak verkoopster, mannen vaak vrachtwagenchauffeur

24-11-2010 Werkloosheid door baanverlies neemt af

22-11-2010 Pensioenleeftijd werknemers niet verder toegevoegd

17-11-2010 Bijna 1,7 miljoen arbeidsgehandicapten

10-11-2010 Uitgaven AOW blijven onverminderd stijgen

10-11-2010 Een op de twaalf bijstandsgerechtigden vond werk in 2009

03-11-2010 Aantal vakbondsleden in 2010 licht gedaald

01-11-2010 Bijna een op de vijf startende mbo'ers verlaat school zonder diploma

25-10-2010 Vrouwen door de jaren heen vaker werkloos

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties: <http://www.cbs.nl>.

